

SUOMEN AKATEMIAN JULKAISUJA 1/03

Tutkimusohjelmien anatomia

SUOMEN AKATEMIAN
TUTKIMUSOHJELMAT
HANKEJOHTAJIEN JA
KOORDINAATTORIEN
SILMIN

JOHANNA HAKALA, LEENA AHRIO,
ERKKI KAUKONEN & MIKA NIEMINEN

SUOMEN AKATEMIA

SUOMEN AKATEMIAN JULKAISUJA 1/03

Tutkimusohjelmien anatomia

SUOMEN AKATEMIAN
TUTKIMUSOHJELMAT
HANKEJOHTAJIEN JA
KOORDINAATTORIEN
SILMIN

Johanna Hakala, Leena Ahrio,
Erkki Kaukonen & Mika Nieminen

Suomen Akatemia lyhyesti

Suomen Akatemia on tiederahoituksen asiantuntijaorganisaatio. Akatemian tehtävänä on edistää korkeatasoista tieteellistä tutkimusta, laatuun perustuvalla pitkäjänteisellä tutkimusrahoituksella, tieteen ja tiedepolitiikan asiantuntemuksella sekä tieteen ja tutkimustyön aseman vahvistamisella.

Suomen Akatemian kehitystoimien pääpaino on ammattitutkijoiden uramahdollisuuksien monipuolisessa kehittämisessä, korkeatasoisten tutkimusympäristöjen edellytysten luomisessa ja kansainvälisten mahdollisuuksien hyödyntämisessä kaikilla tutkimuksen, tutkimusrahoituksen ja tiedepolitiikan alueilla.

Akatemialla on käytössään useita erilaisia tutkimusrahoitusmuotoja eri tarkoituksiin. Akatemian toiminta kattaa kaikki tieteenalat: arkeologiasta avaruustutkimukseen, solubiologiasta ja psykologiasta elektroniikkaan ja ympäristötutkimukseen.

Suomen Akatemia rahoittaa tutkimusta vuosittain noin 185 miljoonalla eurolla. Se on noin 13 prosenttia Suomen valtion tutkimusrahoituksesta.

Akatemian rahoittamissa tutkimushankkeissa tehdään vuosittain noin 3000 tutkijatyövuotta yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa.

Akatemian rahoittama monipuolinen ja korkeatasoinen perustutkimus tuottaa uutta tietoa ja uusia osajia. Akatemia kuuluu opetusministeriön hallinnonalaan ja saa rahoituksensa valtion budjettivaroista.

Lisää tietoa Suomen Akatemiasta löytyy verkkosivuilta osoitteesta www.aka.fi.

Kuva: futureimagebank.com

Taitto: PixPoint ky

ISBN: 951-715-436-4 (print)

951-715-437-2 (pdf)

ISSN: 0358-9153

Painopörssi Oy, Helsinki 2003

Sisällysluettelo

ESIPUHE	5
I JOHDANTO	7
1. Tutkimuksen taustat ja tavoitteet	7
2. Akatemian tutkimusohjelmat	8
3. Selvitykseen valitut ohjelmat	10
4. Aineisto	15
II HANKEJOHTAJIEN NÄKÖKULMA	17
1. Perustietoja vastaajista	17
2. Perustietoja hankkeista	19
3. Hankkeen muotoutuminen, integroituminen ja onnistuneisuus	26
4. Hankkeessa tehty tutkimus	32
5. Ohjelman vaikutus hankkeen tutkimukseen ja toimintamuotoihin	34
6. Hankkeiden välinen yhteistyö	36
7. Mielipiteitä oman ohjelman toiminnasta	43
8. Mielipiteitä Akatemian ohjelmatoiminnasta yleensä	46
III KOORDINAATTORIEN NÄKEMYKSET JA KOKEMUKSET	51
1. Koordinaattorien toiminta ja tehtäväalueet	51
2. Ohjelmarahoitus	55
3. Ohjelmataavoitteet	60
4. Yhteistyö ja yhteydenpito	62
5. Ohjelmien arviointi	67
6. Ohjelmatoiminnan kehittäminen	68
IV JOHTOPÄÄTÖKSET	72
LÄHTEET	79
LIITTEET (3)	82

Esipuhe

Suomen Akatemian tutkimusohjelmista on muodostunut yksi tiedepolitiikan keskeisistä välineistä. Ohjelmilla on mm. pyritty kokoamaan tutkimushankkeita suuremmiksi kokonaisuuksiksi, lisäämään tieteidenvälistä yhteistyötä sekä suuntaamaan tutkimusta alueille, joiden katsotaan tarvitsevan erityistä panostusta suomalaisessa tutkimuskentässä. Tutkimusohjelmille on asetettu sekä perustutkimuksellisia että yhteiskuntapoliittisia tavoitteita.

Käsillä oleva tutkimus on jatkoa aiemmalle, Tekesin rahoittamalle hankkeelle, jossa tarkasteltiin yleisemmin tutkimus- ja teknologiaohjelmatoiminnan muodostamaa laajaa kokonaisuutta Suomessa. Kartoitusta kohdistui eri ohjelmatyypin kehittämiseen, resursointiin ja organisointiin sekä ohjelmille niitä käynnistettäessä asetettuihin tavoitteisiin (ks. lähemmin Tuomaala, Ellen ym.: Tutkimus- ja teknologiaohjelmatoiminta Suomessa. Teknologiakatsaus 105/2001, Tekes). Tämän yleiskartoituksen jälkeen pidettiin tärkeänä tarkastella lähemmin Suomen Akatemian tutkimusohjelmia ja niiden vaikutuksia tutkimuskäytäntöihin. Samalla tutkimus ulotettiin ohjelmien varsinaisten toimijoiden tasolle, joita aineistossa edustavat hankejohtajat ja ohjelmien koordinaattorit.

Tutkimusryhmään ovat kuuluneet vastuullisen johtajan Erkki Kaukosen lisäksi tutkijat Leena Ahrio, Johanna Hakala ja Mika Nieminen sekä tutkimusapulaisena Sari Pitkänen. Koko tutkimusryhmä on osallistunut tutkimuksen suunnitteluun, ideointiin ja toteutukseen. Kvantitatiivisen aineiston analyysistä vastasi Johanna Hakala ja haastatteluaineiston analyysistä Leena Ahrio, jotka toimivat projektin varsinaisina tutkijoina. Päävastuun raportin laadinnasta on kantanut Johanna Hakala.

Suomen Akatemiasta hanketta ovat eri vaiheissa tukeneet erityisesti Jorma Hattula, Sakari Karjalainen, Jaana Roos ja Annamaija Lehvo. Heille parhaat kiitokset yhteistyöstä. Tutkimus ja sen johtopäätökset ovat kuitenkin yksin tutkijoiden vastuulla.

Tutkimusryhmä

I JOHDANTO

1. Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Suomen Akatemian tutkimusohjelmat muodostuvat useista toisiinsa liittyvistä, samaan tutkimuksen ongelma-alueeseen kuuluvista tutkimushankkeista. Suomen Akatemian linja 2000 -asiakirjan mukaan tutkimusohjelmat ovat ”strateginen väline, jolla voidaan koota yhteen hajallaan olevia resursseja ja luoda tutkimuksellista lisäarvoa saattamalla erityyppistä osaamista yhteistyöhön.” Akatemian tutkimusrahoituksessa tutkimusohjelmat ovat huippuyksikköohjelman ohella keskeinen keino, jolla se pyrkii edistämään luovien tutkimusympäristöjen – laajan tietopohjan ja kommunikaatioverkostot omaavien tutkimusyhteisöjen – syntymistä (Suomen Akatemian linja 2000, 21-22). Lisäksi tutkimusohjelmien tavoitteissa korostuvat monitieteisyys, tieteidenvälisyys ja kansainvälisyys sekä tutkijanuran ja tutkijankoulutuksen edistäminen (Suomen Akatemian tutkimusohjelmat 2000, 1).

Ohjelmia muodostetaan kolmesta eri lähtökohdasta. Ensinnäkin tarkoituksena voi olla perustutkimuksen uusien suuntausten tukeminen kokoamalla hajallaan oleva kapasiteetti yhteen. Toiseksi tutkimusohjelmilla pyritään vastaamaan yhteiskunnan tiedontarpeisiin. Tällöin keskeistä on saattaa yhteen tutkimusrahoittajat, tutkimuslaitokset ja yliopistot sekä tutkimuksen hyödyntäjät. Kolmanneksi tutkimusohjelmia käynnistetään uusien tai kehittymättömien tutkimusalojen nostamiseksi kansainväliselle tasolle yhteistyön voimin (Suomen Akatemian linja 2000, 22; Suomen Akatemian ja opetusministeriön välinen tulossopimus vuosille 1998-2000). Käytännössä ohjelmat voivat olla myös erilaisia yhdistelmiä näistä ohjelmatyypeistä.

Nykyuotoisen tutkimusohjelmatoiminnan voidaan sanoa alkaneen 1990-luvun taitteessa¹, mutta jo ns. painoalojen rahoitus tuki varsin samankaltaisia tavoitteita (ks. Suomen Akatemian vuosikertomukset ja strategia-asiakirjat; Immonen 1995). Tutkimusohjelmatoiminnan volyymi on kasvanut tasaisesti ja samanaikaisesti on kiinnitetty yhä enemmän huomiota ohjelmien koordinaatioon. Nykyisin kaikkiin ohjelmiin nimetään koordinaattori, joka vastaa ohjelman etenemisestä. Vuonna 1999 käynnissä oli 24 tutkimusohjelmaa ja niitä koskevien rahoituspäätösten yhteissumma oli 175 miljoonaa markkaa, mikä oli 18 prosenttia kaikista Akatemian tutkimusrahoituspäätöksistä. Samana vuonna kymmenessä ohjelmassa oli mukana myös muita rahoittajia, erityisesti Teknologian kehittämiskeskus (Tekes) ja ministeriöt (Suomen Akatemian vuosikertomus 1999, 7). Jatkossa rahoitusyhteistyötä pyritään kehittämään myös yhdessä muiden maiden kanssa (Suomen Akatemian tutkimusohjelmat 2000, 2).

Tässä tutkimusraportissa tarkastellaan Akatemian tutkimusohjelmien toimintaa ja vaikutuksia tutkijoiden ja koordinaattorien näkökulmasta. Tarkoituksena on selvit-

¹ Vuonna 1989 Akatemia käynnisti Jatkuvan koulutuksen ohjelman (yhdessä muiden rahoittajien kanssa), ja vuonna 1990 alkoivat Suomalainen ilmakehänmuutosten tutkimusohjelma SILMU (ympäristöministeriön tuella) sekä Kognitiotutkimuksen ohjelma.

Sisällysluettelo

tää, millaiseksi tutkimusohjelmatoiminta on muotoutunut käytännössä ja miten hyvin se vastaa toiminnalle asetettuja tavoitteita ja tutkijoiden odotuksia. Tutkimusaineisto koostuu ohjelmahankkeiden johtajille suunnatuista kyselylomakkeista sekä koordinaattorien haastatteluista. *Lomakekyselyn* keskeisenä tavoitteena oli selvittää, miltä ohjelmatoiminta näyttää tutkimuksen tekijöiden näkökulmasta: Mikä on ohjelmahankkeiden kokoonpano ja millaista tutkimusta niissä tehdään? Mitä vaikutusta ohjelmalla on ollut tutkimuksen sisältöön ja tutkimuskäytäntöihin, erityisesti yhteistyön harjoittamiseen? Mikä on hankkeiden johtajien näkemys ohjelman toiminnasta ja onnistuneisuudesta sekä ohjelmatoiminnasta yleensä? *Koordinaattorien haastattelujen* tarkoituksena oli syventää lomakekyselystä saatavaa kuvaa ohjelmatoiminnasta, mukaan lukien ohjelmien valmistelu, tavoitteenasettelu, koordinaatio ja ohjelmakokonaisuuden onnistuneisuuteen vaikuttavat tekijät. Näin etsittiin avaimia ohjelmatoiminnan ja erityisesti koordinaation kehittämiseksi. Selvitykseen valittiin 12 tutkimusohjelmaa, jotka käynnistyivät vuosina 1996-1998. Hankkeita ohjelmissa oli yhteensä noin 390.

2. Akatemian tutkimusohjelmat

Ohjelmien valmistelu ja koordinaatio

Tutkimusohjelmat kuten Akatemian muutkin rahoitusmuodot ovat määräaikaaisia. Yleensä ohjelmat kestävät kolme vuotta. Osa ohjelmista on kuitenkin kaksivaiheisia, jolloin ne kestävät viidestä kuuteen vuoteen. Toisin kuin muussa Akatemian rahoittamassa tutkimuksessa, tutkimusohjelmissa teema-alue on annettu valmiiksi. Tutkimusohjelmat muodostavat siis tavoitteellisia ja temaattisia kokonaisuuksia. (Suomen Akatemian tutkimusohjelmat 2000; Kilpailu ja yhteistyö 1998.) Tähän pyritään jo ohjelman suunnitteluvaiheessa. Teemojen on tarkoitus toimia yhtenä kokonaisuutena siten, että jo ohjelman kuluessa useita eri tutkimusaloja edustavat tutkijat hyödyntävät ohjelmaan kuuluvien muiden tutkimusryhmien työn tuloksia. Hankkeita valittaessa korkea tieteellinen laatu nimetään kuitenkin ohjelmaan valittavan hankkeen ensimmäiseksi edellytykseksi. Lisäksi valittavan hankkeen edellytetään tukevan ohjelman kokonaistavoitteita ja kytkeytyvän ohjelman teemoihin. Ohjelmissa rahoitetaan myös useamman hankkeen yhdessä muodostamia konsortioita (Suomen Akatemian tutkimusohjelmat 2000).

Ohjelmat käynnistyvät periaatteessa kahdenlaisista lähtökohdista: aloite voi tulla tiedeyhteisöstä tai ohjelmilla on laajempaa yhteiskunnallista tilausta (esimerkiksi kansainväliset sopimukset). Käytännössä tieteellisten toimikuntien rooli aloitteentekijänä on keskeinen. Päätökset ohjelmien aloittamisesta tekee Akatemian hallitus. Osa ohjelmista toteutetaan yhdessä muiden rahoittajien kanssa, ja jatkossa ohjelmien rahoitus pohjaa on tarkoitus edelleen kasvattaa. Muita rahoittajia ovat pääasiassa Tekes, eri ministeriöt ja säätiöt, mutta myös kansainvälistä yhteistyötä pyritään lisäämään (Suomen Akatemian tutkimusohjelmat 2000, 2).

Nykyisin kaikille tutkimusohjelmille nimetään koordinaattori, joka vastaa ohjelman etenemisestä sekä sisällöllisesti että hallinnollisesti. Koordinoinnin tarkoituksena on vahvistaa ohjelman hankkeiden yhteisvaikutusta sekä ohjelmaan osallistuvien tutkimusryhmien ja rahoittajien sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin. Koordinaat-

Sisällysluettelo

torin tehtävänä on myös edustaa ohjelmaa ulospäin, hahmottaa ohjelmakokonaisuus ja tunnistaa sen sijainti yhteiskunnallisessa viitekehyksessään. Koordinaattorin tehtävänä on myös vastata siitä, että ohjelman hankkeet toimivat osana laajempaa kokonaisuutta. Tukena koordinaattorilla on rahoittajista koostuva ohjelmaryhmä, josta myös nimitystä johtoryhmä käytetään (Suomen Akatemian tutkimusohjelmat 2000). Ohjelmien valmistelua ja toimintaa koskevia ohjeita on kehitetty vuosien varrella, ja tutkimusohjelmastrategian on määrä valmistua vuoden 2002 loppuun mennessä.

Akatemian hallituksen nimittämä ohjelmaryhmä vastaa ennen ohjelman käynnistymistä tutkimusohjelman valmistelusta, ohjelmamuistion laadinnasta sekä hankkeiden rahoituspäätösten valmistelusta. Rahoituspäätökset tekee yhden toimikunnan sisäistä ohjelmista ao. toimikunta ja monitoimikuntaisissa ohjelmissa rahoituspäätökset tekee hallituksen asettama jaosto. Käynnistymisen jälkeen ohjelmaryhmä toimii seurantaryhmänä ja koordinaattorin tukena esimerkiksi arvioinnin järjestämisessä. Ohjelmaryhmässä ovat edustettuina eri alojen asiantuntijat sekä rahoittajatahot. Esimerkiksi Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelman ohjelmamuistiossa määritellään ohjelmaryhmän tehtävät seuraavasti: ”Johtoryhmä seuraa ohjelman tavoitteiden toteutumista, valmistelee uuden haun ja on koordinaattorin ohjaus- ja tukiryhmä.” Nykyisin tutkimusohjelmat arvioidaan aina ohjelman päättyessä. Pidemmistä ohjelmista tehdään usein myös väliarvioinnit. Arvioinnin tavat ja laajuus vaihtelevat. Arvioinnit voivat perustua esimerkiksi kansainvälisten asiantuntijoiden työlle.

Ohjelmien rahoitus

Tutkimusohjelmien rahoittamiseen käytetään korkeintaan 20 prosenttia Akatemian vuosittaisesta myöntämisvaltuudesta. Vuonna 1999 käynnistyi kahdeksan uutta tutkimusohjelmaa ja yhteensä oli käynnissä 24 ohjelmaa. Samana vuonna tutkimusohjelmia koskevien rahoituspäätösten yhteissumma oli 175 Mmk, mikä oli 18 prosenttia Akatemian kaikista tutkimusrahoituspäätöksistä. (SA:n vuosikertomus 1999, 7.)

Taulukko 1. Suomen Akatemian tutkimusrahoituspäätökset rahoitusmuodoittain vuonna 1999 ja 2000. Lähde: Suomen Akatemian vuosikertomus 1999, 7; 2000, 13.

	1999		2000	
	Mmk	%	Mmk	%
Tutkimushankkeet ja muu tutkimustuki	374	38	405	43
Tutkimusohjelmat	175	18	183	20
Huippuyksiköt ¹	147	15	–	–
Tutkimusvirat	126	13	144	15
Tutkijankoulutus	76	8	99	11
Kansainvälinen yhteistyö	90	9	102	11
Yhteensä	988	100	933	100

¹ Huippuyksikköohjelman (2000-2005) ensimmäisen kolmivuotiskauden päätökset.

Sisällysluettelo

Vertailu aiempiin vuosiin on jossain määrin hankalaa, koska tilastoinnin käytännöt ovat osittain muuttuneet.² Voidaan kuitenkin todeta, että esimerkiksi vuonna 1993 käynnissä oli 13 tutkimusohjelmaa ja tutkimusohjelmien osuus Akatemian varainkäytöstä oli yhdeksän prosenttia (40 Mmk) (SA:n vuosikertomus 1993, 14, 29) kun taas vuonna 1995 käynnissä oli 15 ohjelmaa ja tutkimusohjelmien osuus Akatemian varainkäytöstä oli noin 20 prosenttia (105 Mmk) (SA:n vuosikertomus 1995, 17). Kuten Akatemian myöntämisvaltuudet yleensäkin, ohjelmiin käytetyt rahausumat ovat siis kasvaneet tasaisesti. Ohjelmien osuus Akatemian tutkimusrahoituksesta on pysynyt suurin piirtein ennallaan vuodesta 1997 asti (SA:n vuosikertomus 2000, 13).³

Ohjelmien rahoittamiseen osallistuu usein myös muita tahoja, esimerkiksi Tekes ja eri ministeriöt. Vuonna 1999 kymmenessä Akatemian tutkimusohjelmassa oli rahoitusyhteistyötä. Yhteisesti rahoitettuja ohjelmia Akatemialla ja Tekesillä oli viisi (Ympäristöterveyden, Biodiversiteetin, Geenitutkimuksen, Solubiologian sekä Materiaali- ja rakennetutkimuksen ohjelmat). Muita rahoittajia Akatemian ohjelmissa olivat vuonna 1999 eri ministeriöt, valtion tutkimuslaitokset ja muut valtion ja kuntien organisaatiot (Kansaneläkelaitos, Metsäteollisuus ry, Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto, Suomen Kuntaliitto, Työsuojelurahasto) sekä säätiöt (Maj ja Tor Nesslingin säätiö). Lisäksi Kahden puolen Pohjanlahtea -tutkimusohjelmaa rahoittivat Ruotsin valtio ja yksityinen ruotsalainen säätiö. Voidaan arvioida, että muitten rahoittajien panos oli keskimäärin noin neljännes koko ohjelmarahoituksesta (Tuomaala ym. 2001). Suomen Akatemian ja Tekesin yhteisissä ohjelmissa Tekesin osuus rahoituksesta on yleensä vaihdellut noin kolmasosasta puoleen Akatemiaan verrattuna (Suomen tieteen tila ja taso 2000, 24).

3. Selvitykseen valitut ohjelmat

Lomakekyselyn ja haastattelujen kattamat 12 tutkimusohjelmaa ovat käynnistyneet vuosina 1996-1998 kahta poikkeusta lukuun ottamatta⁴. Tämä merkitsee, että vastaajille oli ehtinyt kertyä kokemuksia ohjelmasta mutta osallistumisesta ei kuitenkaan ollut kulunut liian kauan. Rajaamalla ohjelmien käynnistymisajankohta tiettyihin vuosiin pyrittiin myös ottamaan huomioon se, että ajan myötä Akatemian ohjelmatoiminta on jossain määrin muuttunut: koordinaatioon on osoitettu enemmän voimavaroja, tavoitteellisuutta on alettu korostaa enemmän, ja ohjelmi-

2 Joinakin vuosina tutkimusohjelmia ei ole mainittu erikseen, ja myös muiden rahoituskategorioiden määrittelyssä on tapahtunut muutoksia. Lisäksi vuoteen 1995 asti ilmoitettiin osuus Akatemian varainkäytöstä ja sen jälkeen Akatemian myöntämästä tutkimusrahoituksesta. Akatemian varainkäyttöön sisältyivät Akatemian toimintamenot, joiden vaikutus prosenttiosuuksiin on kuitenkin pieni (esim. vuonna 1995 toimintamenot olivat noin kuusi prosenttia varainkäytöstä).

3 Samanaikaisesti Tekes on panostanut yhä enemmän teknologiaohjelmiin. Vuonna 1998 Tekes käytti niihin 845 miljoonaa markkaa eli noin 41 prosenttia kokonaisrahoituksestaan. Ohjelmia oli käynnissä noin 70. (Tuomaala ym. 2001.)

4 Vuonna 1998 käynnistynyt Akatemian ja Tekesin yhteinen, ns. metsäklusteriin kuuluva WoodWisdom-ohjelma jätettiin pois, koska sen luonne poikkeaa varsin paljon muista Akatemian ohjelmista ja koska sitä on jo tutkittu varsin paljon (esim. Pentikäinen 2000; Tuomaala ym. 2001). Toisaalta mukaan on otettu Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelma, jonka ensimmäinen vaihe käynnistyi jo vuonna 1994. Ohjelma otettiin mukaan, koska muuten humanistis-yhteiskuntatieteellisten hankkeiden määrä olisi jäänyt liian pieneksi tilastollista vertailua ajatellen.

Sisällysluettelo

en rahoituspohja on laajentunut. Rajauksesta huolimatta valitut ohjelmat muodostavat varsin heterogeenisen kokonaisuuden mm. kooltaan, koordinaatiojärjestelyiltään ja rahoituspohjaltaan. Ohjelmat eroavat toisistaan luonnollisesti myös tavoitteiltaan.

Seuraavassa on mainittu aakkosjärjestyksessä selvitykseen valitut ohjelmat ja sulkuihin on merkitty niistä jatkossa käytettävät lyhenteet:

- 1990-luvun taluskriisi -tutkimusohjelma (LAMA)
- Biodiversiteettitutkimusohjelma (FIBRE)
- Kaupunkitutkimusohjelma (URBS)
- Molekyyliepidemiologian ja molekyylievoluution tutkimusohjelma (MOLE)
- Solubiologian tutkimusohjelma (SOLU)
- Suomalaisen matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen vuonna 2002 MALU -tutkimusohjelma (MALU)
- Tiedon tutkimusohjelma (TIETO)
- Tieteen ja tiedepolitiikan tutkimusohjelma (TIPO)
- Tietoliikenne-elektronikka tutkimusohjelma Teletronics (TELE)
- Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelma (VIE)
- Väestöryhmien väliset terveys- ja muut hyvinvointierot -tutkimusohjelma (TERO)
- Ympäristöterveyden tutkimusohjelma (SYTTY)

Alla olevasta taulukosta ilmenee ohjelmien kesto, rahoitus (sekä Akatemian että muu ohjelmarahoitus) ja hankkeiden määrä.

Taulukko 2. Valittujen ohjelmien kesto, rahoitus ja hankemäärä. Lähde: tutkimusohjelmien www-sivut.

	Vuodet	Akatemian rahoitus (Mmk)	Muu ohjelmarahoitus (Mmk)	Hankkeet (n)
LAMA	1998-2001	25		25
FIBRE I ¹	1997-1999	30	32	59
URBS	1998-2000	9	9	15
MOLE	1997-1999	12		15
SOLU	1998-2000	22	10	16
MALU	1998-2000	6		14
TIETO I & II	1996-1999, 1997-2000	50 15		24 12
TIPO	1996-1999	12		10
TELE I ²	1998-2000	30	– ³	13
VIE I & II	1994-1996, 1997-2000	34		28
TERO	1998-2000	15	3	22
SYTTY	1998-2001	30	18	46

¹ FIBRE II kattaa vuodet 2000-2002.

² TELE II kattaa vuodet 2001-2003.

³ TELE I ja II on toteutettu yhteistyössä Tekesin ETX- ja TLX-ohjelmien kanssa.

Sisällysluettelo

Kuten taulukosta 2 näkyy, tutkimusohjelmat ovat kooltaan, kestoltaan ja resursseiltaan varsin erilaisia. Suurin osa ohjelmista kestää kolme vuotta, poikkeuksina kaksivaiheiset ohjelmat FIBRE ja TELE, joista mukana otoksessa vain ensimmäinen vaihe, sekä TIETO ja VIE, joiden molemmat vaiheet ovat mukana otoksessa.⁵

Otoksen ohjelmissa Akatemian ohjelmarahoituksen keskiarvo on noin 24 Mmk ja ohjelmien kokonaisrahoituksen keskiarvo on noin 30 Mmk. Otoksen suurimmat ohjelmat ovat FIBRE I (kokonaisbudjetti 62 Mmk⁶), SYTTY (48 Mmk) ja TIETO (50+15 Mmk). Kahdessa ensin mainitussa on mukana Akatemian ohella muita rahoittajia merkittäväällä osuudella – FIBREssä muun rahoituksen osuus on jopa hiukan suurempi kuin Akatemian osuus. FIBREssä ja SYTTYssä, joissa myös hankkeiden määrä on suurin, koordinointiin osallistuu periaatteessa kolme työntekijää: tieteellinen johtaja, toimeenpaneva koordinaattori sekä sihteeri. Muissa ohjelmissa koordinaatioon osoitetut resurssit ja toimintatavat vaihtelevat. Pienimmässä tutkimusohjelmassa, joka oli MALU, käytössä oli kuusi miljoonaa markkaa ja ohjelman koordinointi hoidettiin ohjelman käynnistämisen jälkeen Akatemian virkatyönä. Vähiten hankkeita sen sijaan oli TIPOssa.

Muita ohjelmarahoittajia on mukana viidessä ohjelmassa. FIBREn ensimmäisessä vaiheessa muita rahoittajia oli yhteensä kahdeksan ja niistä rahoitusosuudeltaan suurimmat olivat maa- ja metsätalousministeriö (9 Mmk), Tekes (9 Mmk) sekä Metsäteollisuus ry (4,6 Mmk). URBS-ohjelmaa rahoittaa kahdeksan eri ministeriötä sekä Suomen Kuntaliitto. SOLUn muu ohjelmarahoitus tulee kokonaan Tekesiltä. Myös pääosa SYTTY-ohjelman muusta rahoituksesta tulee Tekesiltä (13 Mmk) ja loput kolmelta eri ministeriöltä ja Työsuojelurahastolta. TEROssa keskeisin muu rahoittaja on sosiaali- ja terveysministeriö, mutta myös muutamia muita tahoja on mukana pienemmillä osuuksilla.

Hankkeiden rahoitus vaihtelee niin ohjelmien välillä kuin sisällä. Taulukossa 3 on esitetty ohjelmittain ohjelmarahoitustiedot. Taulukossa ovat mukana niin Akatemian kuin muidenkin rahoittajien rahoitustiedot. Keskimäärin suurimmat rahoituspäätökset on tehty tekniikan alalla TELEssä, jossa hankkeeseen on myönnetty keskimäärin 2,3 miljoonaa markkaa. Lähes yhtä paljon on keskimäärin rahoitettu SOLUn hankkeita (ka 2,0 Mmk). Kaikkien selvityksessä mukana olevien hankkeiden Akatemian myöntämän hankkeen rahoituksen keskiarvo on 0,9 miljoonaa markkaa. Kun kaikki rahoittajat otetaan mukaan, on ohjelman hankkeille myönnetty keskimäärin 1,2 miljoonaa markkaa.

5 Ohjelmien TIETO ja VIE kohdalla tieto hankemäärästä on arvio, sillä eri vaiheissa olleet hankkeet voidaan laskea yhdeksi tai kahdeksi hankkeeksi. VIE-ohjelman osalta ei ole saatavissa tietoa rahoituksen jakautumisesta eri vaiheisiin.

6 Kahden vaiheen yhteisbudjetti nousee 120 miljoonaan markkaan.

Sisällysluettelo

Taulukko 3. Hankkeiden rahoitus otoksen ohjelmissa. Lähde: Focus.

	SA:n ohjelmarahoitus, hankekeskiarvo (Mmk)	Muu ohjelmarahoitus, hankekeskiarvo (Mmk)	Yhteensä, hankekeskiarvo (Mmk)
LAMA	1,00		1,00
FIBRE I	0,52	0,60	1,12
URBS	0,60	0,60	1,20
MOLE	0,80		0,73
SOLU	1,38	0,63	2,00
MALU	0,43		0,43
TIETO I & II	1,81		1,81
TIPO	1,20		1,20
TELE	2,31		2,31
VIE I & II	1,21		1,21
TERO	0,68	0,14	0,82
SYTTY	0,65	0,39	1,04
Kaikki	0,91	0,30	1,21

Ohjelmia voidaan tarkastella myös niiden tieteenalaprofiilin mukaan. Kuten alla olevasta taulukosta käy ilmi, kaikissa ohjelmissa on mukana vähintään kaksi eri tieteenalaryhmää⁷. Kolmessa ohjelmassa tieteenalaryhmiä on kolme (TELE, VIE, TERO) ja neljässä neljä tai useampia (FIBRE, URBS, TIETO, SYTTY). Taulukosta näkyvät myös ohjelman keskeisimmät tieteenalaryhmät sekä ohjelmasta vastaava toimikunta tai toimikunnat. Taulukon tiedot perustuvat kuitenkin vain Akatemian rahoituspäätöksiin. Koska mahdollisen muun rahoituksen kohdistumisesta tieteenalaryhmittäin ei ole tietoja saatavissa, kuva ohjelmien tieteenalaryhmistä jää osin vaillinaiseksi.

Taulukko 4. Otokseen valittuja ohjelmia rahoittavat toimikunnat, tieteenalaryhmien määrä sekä keskeisimmät tieteenalaryhmät Akatemian rahoituksen osalta. Lähde: Focus.

	Vastuulliset toimikunnat *	Tieteenala- ryhmien määrä	Keskeisimmät tieteenalaryhmät ¹
LAMA	KY	2	yhteiskuntatieteet
FIBRE I	YL	5	luonnontieteet, maa- ja metsätaloustiede
URBS	YL, KY, LT	4	humanistiset alat, tekniikka ja luonnontieteet
MOLE	YL, TT	2	lääketiede
SOLU	YL, TT	2	luonnontieteet ja lääketiede
MALU	LT, YL, KY	2	luonnontieteet
TIETO I & II	I kaikki	6	yhteiskuntatieteet ja luonnontieteet ²
	II KY	5	
TIPO	KY	2	yhteiskuntatieteet ja humanistiset alat
TELE	LT, KY	3	tekniikka ja luonnontieteet
VIE I & II	KY	3	yhteiskuntatieteet ja humanistiset alat
TERO	TT, KY	3	lääketiede ja yhteiskuntatieteet
SYTTY	kaikki	4	lääketiede ja luonnontieteet

¹ Ohjelman kannalta keskeisiksi tieteenalaryhmiksi on katsottu sellaiset, joita edustaa yli 20 % ohjelman hankkeista.

² Ohjelman ensimmäisessä vaiheessa rahoitus jakautui varsin tasaisesti eri tieteenalaryhmille, kun taas toisessa vaiheessa ohjelma on ollut yhteiskuntatieteellisesti painottunut.

* KY = kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimus, LT = luonnontieteiden ja tekniikan tutkimus, TT = terveyden tutkimus, YL = ympäristön ja luonnonvarojen tutkimus.

⁷ Jaottelu tieteenalaryhmiin noudattaa Tilastokeskuksen käytäntöä.

Ryhmiä on kuusi: luonnontieteet, tekniikka, lääketiede ja hoitotiede, maatalous- ja metsätieteet, yhteiskuntatieteet sekä humanistiset tieteet.

Sisällysluettelo

Akatemian rahoituksen jakautumista voidaan tarkastella myös sen mukaan, miten paljon rahoitusta kukin tieteenalaryhmä saa otoksen ohjelmissa. Näin mitattuna suurin ryhmä on luonnontieteet (34 % rahoituksesta) ja toiseksi suurin yhteiskuntatieteet (27 %). Seuraavaksi tulevat lääke- ja hoitotieteet, humanistiset alat sekä tekniikka. Maatalous- ja metsätieteiden osuus on pienin. Verrattuna Akatemian ohjelmatoimintaan yleensä yhteiskuntatieteiden osuus on otoksen ohjelmissa jonkin verran suurempi.

Taulukko 5. Akatemian ohjelmarahoituksen jakautuminen eri tieteenalaryhmille otoksen ohjelmissa. Lähde: Focus.

	Mmk	%
Luonnontieteet	109,5	34
Yhteiskuntatieteet	87,7	27
Lääketiede ja hoitotiede	46,4	14
Humanistiset alat	39,3	12
Tekniikka	28,1	9
Maatalous- ja metsätiede	12,4	4
Yhteensä	323,3	100

Taulukossa 6 on kuvattu Akatemian sisäisen tutkimusohjelmätietokannan (Focus) tietoihin perustuen ohjelmarahoituksen jakautuminen tutkimuksen suorituspaikan mukaan otoksen ohjelmissa. Akatemian ohjelmarahoituksesta 87 prosenttia on myönnetty yliopistoihin ja 11 prosenttia valtion tutkimuslaitoksiin.⁸ Neljässä ohjelmassa yli 10 prosenttia rahoituksesta on myönnetty tutkimuslaitoksiin (LAMA, TELE, TERO, SYTTY). SYTTYn rahoituspäätöksistä yli puolet on myönnetty tutkimuslaitoksiin. Pelkästään yliopistoihin on Akatemia myöntänyt rahoitusta URBSissa ja MALUssa.

Taulukko 6. Akatemian ohjelmarahoituksen jakautuminen tutkimusta suorittaviin organisaatioihin otoksen ohjelmissa (%). Lähde: Focus.

	Yliopistot	Valtion tutkimuslaitokset	Muut
LAMA	82	14	5
FIBRE I	93	6	2
URBS	100	0	0
MOLE	90	10	0
SOLU	90	10	0
MALU	100	0	0
TIETO I & II	95	2	3
TIPO	99	0	1
TELE	84	13	3
VIE I & II	93	2	5
TERO	85	15	0
SYTTY	44	56	0
Keskimäärin	87	11	2

⁸ Valtion tutkimuslaitosten saama osuus on selvästi suurempi verrattuna Akatemian rahoituspäätösten yleiseen jakautumiseen eri tutkimuspaikkoihin. Vuonna 1999 Akatemian rahoituspäätökset jakautuivat seuraavasti: yliopistot (sis. yliopistolliset sairaalat) 85 %, valtion tutkimuslaitokset 5,2 %, ulkomaiset organisaatiot 7,8 %, muut suorituspaikat 2,0 % (Suomen Akatemian vuosikertomus 1999, 6).

Sisällysluettelo

Muiden rahoittajien myöntämän ohjelmärahoituksen jakautumisesta tutkimuspaikoittain ei ole olemassa selkeää tietoa (ks. kuitenkin Tuomaala ym. 2001, 11-12).

Tätä kirjoitettaessa otoksen 12 ohjelmasta kolmesta (TIPO, VIE, TERO) on olemassa valmis loppuarviointi. Muutamista ohjelmista on olemassa väliarviointi (FIBRE, TIETO, TELE, SYTTY). Kaikki otoksen yksivaiheiset ohjelmat arvioidaan vuoden 2002 kuluessa.

4. Aineisto

Kyselylomakkeet

Kysely tehtiin marras-joulukuussa 2000 postikyselynä (Liite 1). Se suunnattiin tutkimushankkeiden vastuullisille johtajille. Noin 40 prosenttia hankkeista kuului ohjelmakonsortioihin, ja osa hankkeiden vetäjistä (18 %) toimi samanaikaisesti konsortion johtajana. Hankkeiden johtajien nimet ja yhteystiedot saatiin ohjelmien koordinaattoreilta sekä ohjelmien www-sivuilta. Usein kuitenkin oli epäselvyyttä siitä, kuinka monta hanketta ohjelmaan kuuluu. Useimmiten tämä johtui siitä, rahoituspäätösten määrä on suurempi kuin todellisten hankkeiden määrä, koska samalle hankkeelle on voitu tehdä useita rahoituspäätöksiä. Lähetettyjen lomakkeiden määrää vähensi se, että samalla henkilöllä saattoi olla johdettavanaan useita hankkeita joko samassa tai eri ohjelmissa. Jos hankkeita oli useampia, vastaajaa pyydettiin täyttämään lomake vain omalta kannaltaan keskeisimmän tutkimushankeensa osalta.

Lomakkeita lähetettiin 331 ja vastauksia saatiin kahden postituskierroksen jälkeen 184. Vastausprosentti oli siis 56, mitä voidaan pitää hyvänä tuloksena. Ohjelmien välillä on kuitenkin jonkin verran eroja, kuten käy ilmi oheisesta taulukosta.

Taulukko 7. Lomakeaineisto.

	Vuodet	Lähetetyt lomakkeet	Vastausten määrä	Vastausprosentti
LAMA	1998-2001	24	13	54
FIBRE I	1997-1999	53	31	58
URBS	1998-2000	27	13	48
MOLE	1997-1999	26	12	46
SOLU	1998-2000	38	16	42
MALU	1998-2000	13	6	46
TIETO I & II	1996-2001	28	19	68
TIPO	1996-1999	10	6	60
TELE I	1998-2000	21	9	43
VIE I & II	1994-2000	30	17	57
TERO	1998-2000	21	17	81
SYTTY	1998-2001	40	25	63
Yhteensä		331	184	56

Aineiston tilastollisessa analyysissä käytettiin SPSS-ohjelmaa. Lomakkeeseen sisältyi myös kaksi avovastauskohtaa. Avovastauksia on raportissa käytetty lähinnä tilastollisen analyysin tukena.

Sisällysluettelo

Haastattelut

Tutkimukseen on haastateltu kyselyyn valittujen tutkimusohjelmien koordinaattorit lukuun ottamatta MALU-ohjelmaa. MALUssa on ollut koordinaattori vain ohjelman alkuvaiheessa: suunnittelussa sekä projektien valinnassa. Tästä syystä MALUsta haastateltiin ohjelmasta vastaavaa Akatemian tiedesihiteeriä. Kahdessa tutkimusohjelmassa oli kaksi koordinaattoria, joista toinen on ns. tieteellinen ja toinen toimeenpaneva koordinaattori. Haastatteluja tehtiin yhteensä 12 ja haastattelut kestivät keskimäärin noin tunnin ja vartin. Teemahaastattelut tehtiin elo-marras-kuussa 2000. Sekä haastattelujen teemat että haastateltavat löytyvät liitteistä (Liitteet 2 ja 3).

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti lukuun ottamatta tilkesanoja. Raporttia varten otteita on toimitettu luettavuuden parantamiseksi sekä haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi.⁹ Aineisto on analysoitu pääosin aineistopohjaisella sisällönanalyysillä. Osa teemoista on kuitenkin valittu vastaamaan kyselyn eri osa-alueita.

9 Otteissa hakasulkuihin [...] on merkitty selvennyksiä haastateltavan puheeseen (esim. viittaussuhteet). Otteita on myös lyhennetty. Merkintä — tarkoittaa sitä, että otteesta on poistettu kokonainen virke tai useampia virkeitä. Merkinnällä ... osoitetaan, että lauseen osa on poistettu otteesta. Erisnimiä ja rahasummia on poistettu ja korvattu merkinnöillä X ja Y. Otteissa on kuitenkin haluttu säilyttää puhekielenomaisuus ja haastateltavien oma tapa ilmaista asioita.

II HANKEJOHTAJIEN NÄKÖKULMA (Johanna Hakala)

Lomakekyselyn tarkoituksena oli selvittää Akatemian tutkimusohjelmiin kuuluvien hankkeiden johtajien näkemyksiä ohjelmatoiminnasta ja ohjelmien vaikutuksista tutkimustyöhön. Kyse ei kuitenkaan ollut tulosten ja vaikutusten 'mittaamisesta' tai arvioinnista. Tavoitteena oli pikemminkin muodostaa käsitys tutkimushankkeiden luonteesta ja toiminnasta sekä hankkeiden asettumisesta tutkimusryhmän muun tutkimustoiminnan yhteyteen, ja tältä pohjalta tarkastella ohjelmaan osallistumisen vaikutuksia ja mielekkyyttä. Erityistä huomiota kiinnitettiin ohjelman hankkeiden väliseen yhteistyöhön, jonka aikaansaaminen on yksi ohjelmatoiminnan keskeisimmistä tavoitteista. Ennako-oletuksena oli, että erityisesti hankkeen saama muu rahoitus sekä hankkeen tieteenalapohja saattavat vaikuttaa käsityksiin ohjelmatoiminnan merkityksestä ja onnistuneisuudesta.

Kyselyn tuloksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että hankkeiden johtajat eivät välttämättä edusta ohjelmahankkeissa työskennelleiden tutkijoiden näkemyksiä, sillä he ovat yleensä virassa toimivia senioritutkijoita, jotka eivät aina osallistu hankkeen varsinaiseen tutkimustyöhön kovin aktiivisesti. Toisaalta lomakkeessa oli kysymyksiä, joihin ainoastaan hankkeiden vetäjillä oli edellytyksiä vastata. Lisäksi on huomattava, että muutenkin aktiivisimmat ja ohjelmiin sitoutuneimmat hankkeet saattavat olla kyselyssä yliedustettuina. Se, miten tämä vaikuttaa vastaajien näkemyksiin, ei tietystikään ole itsestään selvää: tiiviimpi osallistuminen voi merkitä myönteisempää asennoitumista ohjelmatoimintaan mutta toisaalta se voi johtaa siihen, että ohjelmia arvioidaan tarkemmin ja kriittisemmin.

Vastaajien näkemyksiin voi osaltaan vaikuttaa myös se, missä vaiheessa hanke oli kyselyajankohtana – useinhan ajatellaan, että keskeneräistä toimintaa on vaikeampaa arvioida. Kyselyyn valittiin vain ohjelmia, jotka olivat jo päättyneet tai loppusuoralla, mutta käytännössä tutkimustyön päätökseen vieminen on voinut viivästyä monista eri syistä. Vastaajien oman ilmoituksen mukaan neljäsosa hankkeista oli päättynyt kyselyajankohtana. Voidaan olettaa, että tutkimusohjelman aikataulussa hyvin pysyneet ovat asenteiltaan myönteisempiä, mutta ratkaisevampaa lienee se, minkälaiset mahdollisuudet ryhmällä on jatkaa keskeneräistä tutkimusta muun rahoituksen varassa. Myös tätä seikkaa pyrittiin kyselyssä selvittämään.

1. Perustietoja vastaajista

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 184 hankejohtajaa. Heistä 80 prosenttia oli yksittäisen hankkeen vetäjiä ja 18 prosenttia oli konsortion johtajia, pääsääntöisesti oman hankkeen johtamisen ohella. Loput vastaajat olivat tutkijoita. Noin neljäsosa hankkeista oli naisten johtamia ja loput kolme neljäsosaa miesten johtamia. Tämä jakauma vastaa lähes täysin Suomen Akatemialta saatuja tietoja hankkeiden vetäjien sukupuolijakaumasta. Konsortionjohtajista naisia oli hieman pienempi osuus (18 %).

Sisällysluettelo

Noin 70 prosenttia vastaajista työskenteli yliopistoissa, seitsemän prosenttia korkeakouluissa¹⁰ ja 13 prosenttia valtion tutkimuslaitoksissa. Loput vastaajat työskentelivät muuntyyppisissä organisaatioissa (esim. yritykset) tai useammassa erityyppisessä organisaatioissa. Osuudet vastaavat kohtalaisen hyvin koko perusjoukkoa koskevia, myönnettyihin rahasummiin perustuvia tietoja tutkimuksen suorituspaikoista (ks. johdanto). Naispuolisista vastaajista lähes neljä viidesosaa työskentelee yliopistossa ja miespuolisista kaksi kolmasosaa. Miespuolisia vastaajia taas on suhteellisesti enemmän teknillisissä korkeakouluissa.

Vastaajien kokemus muista tutkimusohjelmista

Vastaajista puolet oli saanut jo aiemmin rahoitusta tutkimus- tai teknologiaohjelmista. Puolet oli siis ”ensikertalaisia”. Muuta ohjelmakokemusta omaavista vastaajista 54 prosenttia oli osallistunut muihin Suomen Akatemian tutkimusohjelmiin, 41 prosenttia Tekesin teknologiaohjelmiin ja saman verran Euroopan Unionin tutkimuksen puiteohjelmiin. Klusteriohjelmiin¹¹ ilmoitti osallistuneensa vain viisi vastaajaa. Prosentit eivät summaudu sataan, sillä useilla vastaajilla oli kokemusta useammasta kuin yhdestä ohjelmatyypistä.

Aiemman ohjelmakokemuksen määrä vaihtelee jonkin verran vastaajan taustaorganisaation mukaan. Yliopistoa tai korkeakoulua edustavilla vastaajilla on hieman useammin muuta ohjelmakokemusta kuin valtion tutkimuslaitoksia edustavilla vastaajilla, ja muita organisaatioita (yleensä yritystä tai useampaa erityyppistä organisaatiota) edustavilla vastaajilla aiempaa kokemusta on kaikkein useimmin. Odotetusti kokemusta Akatemian ohjelmatoiminnasta on useimmin yliopistojen ja korkeakoulujen edustajilla, mutta heistäkin noin kaksi kolmasosaa osallistuu nyt ensikertaa Akatemian tutkimusohjelmaan.

Kaiken kaikkiaan reilu kolmasosa kaikista aikaisempaa ohjelmakokemusta omaavista vastaajista on osallistunut muihin ohjelmiin vain kerran, kun taas hieman yli 40 prosentilla on kokemusta kahdesta tai kolmesta muusta tutkimus- tai teknologiaohjelmasta ja lopuilla 23 prosentilla neljästä tai useammasta ohjelmasta. Tässä suhteessa vastaajan taustaorganisaatiolla ei ole juurikaan merkitystä.

Taulukosta 8 ilmenee, että luonnontieteellisten alojen (luonnontiede, lääketiede, tekniikka, maatalous- ja metsätiede) hankkeita edustavilla vastaajilla ohjelmakokemusta on huomattavasti useammin kuin humanististen ja yhteiskuntatieteellisten hankkeitten edustajilla. Näitten väliin sijoittuvat hankkeet, joissa on mukana sekä humanistis-yhteiskuntatieteellisiä että luonnontieteellisiä aloja (tieteenalaryhmien jaottelusta tarkemmin seuraavalla sivulla).

10 Termillä viitataan raportissa teknillisiin korkeakouluihin, kauppa- ja korkeakouluun sekä taideteolliseen korkeakouluun. Yksikään vastaaja ei sijoittunut ammattikorkeakouluun.

11 Klusteriohjelmat ovat sektoriministeriöiden koordinoimia monimuotoisia ohjelmia, joiden tarkoituksena on lisätä yhteistyötä innovaatiojärjestelmän eri toimijoiden välillä. Rahoittajina ovat ministeriöiden lisäksi mm. yritykset, Suomen Akatemia ja Tekes. Klusteriohjelmatoiminta alkoi vuonna 1997, ja tähän mennessä ohjelmia on ollut kahdeksan.

Sisällysluettelo

Taulukko 8. Vastaajan aiempi kokemus tutkimus- tai teknologiaohjelmista hankkeen tieteenalaryhmien mukaan (%).

	On	Ei	Yhteensä (n)
Humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet	25	75	100 (55)
Luonnontieteelliset hankkeet	65	35	100 (97)
Yhdistelmähankeet	48	52	100 (29)
Yhteensä	50	50	100 (181)

$p=0,000$ ¹²

Luonnontieteellisten hankkeiden ohjelmakokemusta selittää Teknologian kehittämiskeskuksen (Tekes) jo pitkään jatkunut teknologiaohjelmatoiminta, joka muodostaa keskeisen rahoituslähteen monilla luonnontieteellisesti ja teknisesti suuntautuneilla aloilla (ks. Tuomaala ym. 2001). Myös EU:n tutkimusrahoitus painottuu lähinnä luonnontieteellisille aloille ja soveltavaan tutkimustyöhön (esim. Peterson & Sharp 1998).

2. Perustietoja hankkeista

Kuten edellä mainittiin, neljäsosa hankkeista oli päättyneitä kyselyä tehtäessä. TIPOssa kaikki kyselyyn vastanneet hankkeet ja MOLEssa noin 90 prosenttia kyselyyn vastanneista hankkeista oli päättyneitä. Ohjelmissa LAMA, URBS ja SOLU kaikki kyselyyn vastanneet hankkeet olivat yhä käynnissä vuoden 2000 lopussa.

Varsin suuri osa hankkeista, 42 prosenttia, kuuluu ohjelmakonsortioon eli useamman hankkeen muodostamaan temaattiseen ja hallinnolliseen kokonaisuuteen. Ohjelmien SOLU, TELE ja SYTTY hankkeista yli puolet kuuluu ohjelmakonsortioon. Yllättävän monelle vastaajalle oli epäselvää, mikä konsortio on ja/tai kuuluuko hänen hankkeensa konsortioon, mikä ilmeni lomakkeisiin tehdyistä lisähuomautuksista. Tätä voi selittää ainakin osittain se, että hakuprosessin aikana konsortiot ovat saattaneet muuttaa luonnettaan tai hajota kokonaan. Myös uusia konsortioita on voinut muodostua esimerkiksi Akatemian ehdotuksen pohjalta.

Niissä konsortioissa, joissa kyselyn vastaajat ovat olleet mukana, hankkeiden määrä vaihtelee kahdesta 18:aan. Lähes puolet vastaajista on mukana kahden tai kolmen hankkeen muodostamissa konsortioissa. Konsortiohankkeiden koko mitattuna hankkeen kokonaisrahoituksella poikkeaa muista hankkeista hyvin vähän; ne ovat keskimäärin hieman muita hankkeita pienempiä.

Lomakkeessa kysyttiin myös, miten usein hankkeen tutkijat kokoontuvat yhteen. Neljäsosa hankkeista kokoontuu vähintään kerran viikossa, 40 prosenttia vähintään kerran kuukaudessa ja loput 34 prosenttia harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Hankkeen koolla tai kokoonpanolla ei ole tässä suhteessa merkitystä. Tulos

¹² Tilastollisesta merkitsevyydestä (tulosten yleistettävyydestä otoksen perusjoukkoon) kertoo ns. p-arvo, jota yleensä tarkastellaan kahdella riskitasolla: $p<0,05$ tai $p<0,01$. Mitä suurempi p:n arvo on, sitä suurempi on todennäköisyys, että tulos on satunnainen. Pääsääntönä tässä raportissa on, että taulukoissa on esitetty vain tilastollisesti merkitseviä eroja, kun taas tekstissä on otettu esille myös sellaisia eroja, jotka eivät välttämättä ole tilastollisesti merkitseviä.

Sisällysluettelo

viittaa siihen, että suuressa osassa hankkeita tutkijat tekevät työtään varsin itsenäisesti. Toisaalta esimerkiksi sähköpostin käyttö on saattanut korvata tarvetta tapaamisiin. Lisäksi hankkeiden tutkijat voivat sijoittua eri paikkakunnille, mikä todennäköisesti vähentää tapaamisten määrää.

Tutkijoiden sukupuoli ja koulutusaste

Kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan, mikä on naisten ja miesten osuus hankkeeseen palkatuista tutkijoista.¹³ Noin kymmenesosassa hankkeista ei ollut lainkaan naisia ja viidesosassa ei ollut lainkaan miehiä tutkijoina. Naisten osuus hankkeissa on suurin ohjelmissa SOLU, TERO ja SYTTY ja pienin ohjelmissa TELE, TIPO ja LAMA. Yleistilanne näkyy oheisesta taulukosta.

Taulukko 9. Naisten osuus hankkeeseen palkatuista tutkijoista.

	n	%
0-20 % naisia	45	25
21-50 % naisia	46	26
51-80 % naisia	43	24
81-100 % naisia	46	26
Yhteensä	180	100

Varsin tasaista sukupuolijakaumaa tässä kyselyssä selittää ennen kaikkea se, että tarkastelun kohteena olevista ohjelmista vain yksi (TELE) edustaa teknistä alaa, joka on kaikkein selvimmin miesvaltainen ala joidenkin luonnontieteellisten alojen lisäksi.

Kyselystä käy myös ilmi, että kun hankkeen vastuullinen johtaja on nainen, naisten osuus hankkeessa on suurempi. Naispuolisten tutkijoiden osuus on yli puolet hankkeen tutkijoista kolmessa neljäsosassa naisten johtamista hankkeista ja 40 prosentissa miesten johtamista hankkeista. Yksi mahdollinen selitys on, että naisvaltaisilla aloilla naiset päätyvät luontevammin vastuullisen johtajan asemaan. Toisaalta voi olla niinkin, että vastuullisen johtajan asemaan päässyt nainen pyrkii tietoisesti palkkamaan hankkeeseen enemmän naistutkijoita.

Lähes kolmasosaan hankkeista ei ole palkattu lainkaan väitelleitä tutkijoita, kun taas vain kolmessa prosentissa hankkeista on pelkästään väitelleitä tutkijoita. Tarkemmat jakaumat näkyvät taulukosta:

Taulukko 10. Väitelleiden osuus hankkeeseen palkatuista tutkijoista.

	n	%
Ei väitelleitä tutkijoita	50	28
1-30 % väitelleitä	71	40
31 % tai enemmän väitelleitä	58	32
Yhteensä	179	100

¹³ Perusoletuksena oli, että hankkeen johtaja tekee useimmiten oman panoksensa virkatyönä. Tätä ei erikseen kysytty lomakkeessa.

Sisällysluettelo

Tieteenalaryhmällä ei ole merkitystä sen suhteen, miten suuri osuus hankkeessa on väitelleitä tutkijoita. Näin on todennäköisesti siksi, että kaikissa ohjelmissa on korostettu jatkokoulutuksen merkitystä.

Lisäksi näyttää siltä, että naisten osuus on jonkin verran suurempi niissä hankkeissa, joissa on suhteellisesti vähemmän tohtoritason tutkijoita. Tämä vastaa sitä yleistä tilannetta, että naisten osuus jatkokoulutettavista on suurempi kuin heidän osuutensa esimerkiksi yliopistojen tohtorintutkintoa edellyttävissä viroissa (vrt. KOTA 2000).

Hankkeen organisaatiopohja

Kuten vastaajan taustaorganisaatiota koskeva tarkastelu osoitti, kyselyn kattama tutkimusohjelmatoiminta keskittyy yliopistoihin. Kysyttäessä hankkeessa edustettuina olevia *organisaatiotyyppjä*, jopa 92 prosenttia (167 hanketta) vastaajista mainitsee, että hankkeessa on osallisena yliopisto tai korkeakoulu. Ainoastaan yliopistoja tai korkeakouluja tai näiden yhdistelmiä sisältäviä hankkeita on kaikista hankkeista 57 prosenttia (103 hanketta).

Valtion tutkimuslaitos on mukana lähes kolmasosassa hankkeista, mutta sellaisia hankkeita, joissa olisi mukana ainoastaan valtion tutkimuslaitos tai -laitoksia, on vain viisi prosenttia. Teknillinen korkeakoulu on mukana 12 prosentissa hankkeista. Yksinomaan teknillisiä korkeakouluja edustavia hankkeita on kolme prosenttia eli viisi hanketta. Lisäksi yrityksiä on mukana viidessä hankkeessa.

Kaiken kaikkiaan 58 prosenttia selvityksessä mukana olevista hankkeista edustaa vain yhtä organisaatiotyyppiä (esim. yliopistoa *tai* teknillistä korkeakoulua). Vastanneista 35 prosenttia ilmoittaa, että heidän projektissaan on mukana kaksi organisaatiotyyppiä (esim. yliopisto *ja* yritys). Loput seitsemän prosenttia ilmoittaa kolme tai useampia organisaatiotyyppjä. Tyyppillisin organisaatiotyyppien yhdistelmä on yliopisto ja valtion tutkimuslaitos. Tällainen yhdistelmä on lähes neljäsosassa kaikista hankkeista. Useimmin yliopisto ja valtion tutkimuslaitos -yhdistelmä esiintyy ohjelmissa FIBRE, SYTTY ja TERO, joissa mm. Metsäntutkimuslaitos ja Kansanterveyslaitos ovat mukana useissa hankkeissa.

Myös muunlaisia yhdistelmiä löytyy esimerkiksi yliopisto ja yksityinen tutkimuslaitos, valtion tutkimuslaitos ja yritys, mutta kussakin ryhmässä on vain pieni määrä hankkeita. Näistä kannattaa kuitenkin mainita kaksi: yliopiston ja teknillisen korkeakoulun yhdistelmiä on seitsemän prosenttia hankkeista ja valtion tutkimuslaitoksen ja teknillisen korkeakoulun yhdistelmiä kolme prosenttia hankkeista.

On myös mahdollista, että hankkeessa on mukana *useampi samaa organisaatiotyyppiä edustava taho*, esimerkiksi samassa hankkeessa voi olla kaksi yliopistoa. Vastauksen perusteella 42 prosentissa hankkeista (76 hanketta) on mukana tutkijoita vain yhdestä organisaatiosta, kun taas lähes neljäsosassa hankkeista on mukana kaksi organisaatiota ja reilussa kolmasosassa kolme organisaatiota tai enemmän.

Lisäksi yhdestä organisaatiosta voi olla mukana *eri yksiköitä*, esimerkiksi ainelaitos ja tutkimuskeskus samasta yliopistosta. Tämä oli tilanne lähes puolessa hankkeista.

Sisällysluettelo

Tyypillisintä on kahden laitoksen/yksikön yhteistyö hankkeen piirissä (43 %). Lisäksi lähes kolme viidesosaa vastaajista ilmoittaa, että hankkeessa on tutkijoita *useammalta paikkakunnalta*. Lähes kolmasosassa hankkeista on tutkijoita *ulkomaisista organisaatioista*. Määrä kuulostaa varsin suurelta, ja voikin olla, että vastaajat ovat tähän kohtaan merkinneet ulkomaisia yhteistyökumppaneitaan vaikka he eivät suoranaisesti olisi osallisena ohjelmaan kuuluvassa hankkeessa. On kuitenkin myös huomattava, että kyse ei välttämättä ole ulkomaalaisista tutkijoista vaan siitä, että hankkeen suomalainen tutkija saattaa viettää osan aikaa ulkomaisessa organisaatiossa. Lisäksi mielenkiitoista on se, että vastauksissa ei tässä kohdin löydy eroja humanistis-yhteiskuntatieteellisten ja luonnontieteellisten hankkeiden välillä, vaikka luonnontieteitä on totuttu pitämään kansainvälisempinä (esim. Kyvik & Larsen 1997; Hakala 1998).

Sellaisia hankkeita, joissa oli mukana vain yksi yksikkö yhdestä organisaatiosta oli noin viidesosa kaikista hankkeista. Näyttää siis siltä, että valtaosa hankkeista toteuttaa tutkimusohjelmatoimintaan kuuluvaa ajatusta verkottumisesta ja tutkimuskapasiteetin kokoamisesta yli organisatoristen rajojen. Voidaan myös todeta, että ainakin jossain määrin kyse on nimenomaan tutkimusohjelman aikaansaamasta raja-aitojen ylittämisestä, sillä yli 60 prosenttia kyselyyn vastanneista on sitä mieltä, että heidän kohdallaan yhteistyö erityyppisten tutkimusorganisaatioiden kesken on lisääntynyt tutkimusohjelman ansiosta. On kuitenkin huomattava, että tässä kohdassa käytettiin termiä ”yhteistyö”, mikä ei välttämättä kerro hankkeen kokoonpanosta. Lisäksi on syytä muistaa, että kysely ei anna tietoa siitä, miten tiiviisti hankkeen tutkijat toimivat yhdessä ja hyödyntävät toistensa tutkimusta.

Hankkeen tieteenalapohja

Koska yksi ohjelmatoiminnan keskeisimmistä tavoitteista on monitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden edistäminen, kyselyssä pyrittiin muodostamaan käsitys hankkeiden tieteenalapohjasta. Tieteenalojen ja/tai tutkimusalojen määrittely ja rajaminen on tunnetusti hankalaa, joten mikään lista tieteenaloista ei voi olla tyydyttävä. Toisaalta vain jonkinlaisen luokituksen käyttäminen tekee vastausten koodauksen mahdolliseksi. Kyselyssä käytettiin Tilastokeskuksen tieteenluokitusta, joka sisältää 45 luokkaa. Ympäristöä koskevan tutkimuksen sekä biotieteiden osalta muutamia luokkia yhdistettiin. Tilastokeskuksen käytäntöä noudattaen tieteenalat jaettiin kuuteen ryhmään (vrt. alaviite 7). Vastaajia pyydettiin ympyröimään hankkeensa keskeiset tieteenalat.

Alla olevasta taulukosta käy ilmi, kuinka monta tieteenalaa vastaajat ilmoittivat hankkeessaan olevan.

Taulukko 11. Tieteenalojen määrä hankkeissa.

	n	%
Yksi	86	47
Kaksi	49	27
Kolme	32	18
Neljä tai useampi	16	9
Yhteensä	183	100

Sisällysluettelo

Lähes puolet hankkeista edustaa siis vain yhtä tieteenalaa. Kuten edellä jo mainittiin, tämä ei tarkoita sitä, että näissä hankkeissa monitieteisyys ja tieteidenvälisyys jäisi kokonaan toteutumatta: ensinnäkin osa käytetyn luokituksen tieteenaloista on hyvin laajoja – esimerkiksi listalta voidaan poimia ”biolääketieteet” ja ”sosiaalitieteet” – ja toiseksi nämä hankkeet voivat harjoittaa aktiivista yhteistyötä muita aloja edustavien hankkeiden kanssa

Vastausten perusteella 45 prosentissa hankkeista on edustettuna jokin luonnontieteellinen tieteenala ja 38 prosentissa yhteiskuntatieteellinen tieteenala. Lääketieteellis-hoitotieteellistä edustusta on 29 prosentissa hankkeista. Humanistinen ala on mukana 14 prosentissa hankkeista, tekninen 15 prosentissa ja maatalous- ja metsätieteellinen yhdeksässä prosentissa. Näiden prosenttiosuuksien summa nousee yli sadan, sillä osassa hankkeista on mukana useampia tieteenalaryhmiä.

Noin 60 prosenttia hankkeista edustaa vain yhtä *tieteenalaryhmää*. Näistä hankkeista eniten on yhteiskuntatieteellisiä, luonnontieteellisiä ja lääketieteellisiä hankkeita. Lähes 30 prosenttia hankkeista edustaa kahta tieteenalaryhmää ja loput 10 prosenttia kolmea tai useampaa tieteenalaryhmää. Tyypillisin kahden tieteenalaryhmän yhdistelmä on lääketiede & luonnontiede (12 hanketta), joista suurin osa on ohjelmissa MOLE, SOLU ja SYTTY. Seuraavaksi tyypillisimmät yhdistelmät ovat humanistiset alat & yhteiskuntatiede, yhteiskuntatiede & lääketiede sekä luonnontiede & tekniikka.

Taulukko 12. Hankkeiden tieteenalaryhmät (%).

Yhden tieteenalaryhmän hankkeet = 60 % kaikista hankkeista (n=111)		Kahden tai useamman tieteenalaryhmän hankkeet = 40 % kaikista hankkeista (n=72)	
Yhteiskuntatiede (YK)	32	Lääketiede & luonnontiede	17
Luonnontiede (LU)	29	Humanistinen ala & yhteiskuntatiede	11
Lääketiede (LÄ)	23	Yhteiskuntatiede & lääketiede	11
Humanistiset alat (HUM)	12	Yhteiskuntatiede & luonnontiede	11
Tekniikka (TEK)	5	Luonnontiede & tekniikka	11
Maa- ja metsätaloustiede (MM)	0
Yhteensä	100	Yhteensä	100

On syytä korostaa, että lomakkeessa kysytyjen tietojen perusteella ei pystytä päätelemään sitä, onko jokin useita tieteenalaryhmiä edustava hanke ensisijaisesti esimerkiksi yhteiskuntatieteellinen, johon lisäväriä tuo esimerkiksi lääketieteellinen näkökulma, tai päinvastoin pääosin lääketieteellinen hanke, jossa yhteiskuntatieteellinen tutkimus on sivuroolissa.

Edellä mainitut ryhmät voidaan luokitella edelleen sen mukaan, onko niissä vain yksi tieteenalaryhmä (alla olevan taulukon ryhmät I ja II) vai useampi (ryhmät III-V).

Sisällysluettelo

Taulukko 13. Hankkeiden tieteenalaryhmät (5 luokkaa).

		n	%
I	HUM tai YK	48	26
II	LU tai LÄ tai TEK	63	34
III	HUM ja YK	8	4
IV	LU, LÄ, TEK ja MM (hankkeessa kaksi tai useampi näistä tieteenalaryhmistä)	35	19
V	HUM/YK ja LU/LÄ/TEK/MM (erilaisina kombinaatioina)	29	16
	Yhteensä	183	100

Taulukossa 14 saadut viisi ryhmää on luokiteltu edelleen siten, että humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet muodostavat yhden ryhmän riippumatta siitä, onko hankkeessa mukana vain yksi tieteenalaryhmä vai kaksi. Luonnontieteelliset hankkeet muodostavat vastaavasti yhden ryhmän. Näitä molempia yhdistävä ryhmä V säilyy ennallaan. Sen voidaan sanoa edustavan tieteidenvälisyyttä/monitieteisyyttä vaativimmassa ja ”vahvimmassa” muodossa.

Taulukko 14. Hankkeiden tieteenalaryhmät (3 luokkaa).

		n	%
I + III	Humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet	56	31
II + IV	Luonnontieteelliset hankkeet	98	54
V	Yhdistelmähankeet	29	16
	Yhteensä	183	100

Koska näissä kolmessa ryhmässä tapausten lukumäärä nousee kohtalaisen suureksi, ovat ne jatkoanalyysissä usein käyttökelpoisempia kuin aiemmat viisi ryhmää.

Hankkeen rahoitus

Lomakkeessa pyydettiin vastaajia arvioimaan hankkeen saama *ohjelmarahoitus*¹⁴ sekä *hankkeen saama muu rahoitus*¹⁵. Muuta rahoitusta tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon, että kyseessä on vastaajan oma käsitys siitä, missä kulkevat ohjelma-hankkeen rajat ja milloin kyse on jo eri hankkeesta. On myös mahdollista, että ohjelmarahoitus nähdään täydentävänä rahoituksena johonkin laajempaan, pääosin muista lähteistä rahoitettuun hankkeeseen. Tämä on kuitenkin mitä todennäköisemmin enemmänkin poikkeus, sillä kuten kyselyn ja Akatemian tiedot osoittavat, keskimääräinen ohjelmarahoitus on 1,25 miljoonaa markkaa, eli varsin merkittävä summa tutkimustyössä.¹⁶ Vain 13 prosenttia vastanneista ilmoittaa saaneensa ohjelmarahoitusta alle 500 000 markkaa ja toisaalta sellaisia vastaajia, joi-

14 Ohjelmarahoitusta myöntää kaikissa ohjelmissa Suomen Akademia, mutta viidessä otoksen ohjelmassa myös muut ohjelmarahoittajat (esim. Tekes tai jokin ministeriö) rahoittavat hankkeita joko yksin tai yhdessä Akatemian kanssa (ks. johdanto).

15 Hankkeen saama muu rahoitus viittaa tutkimusrahoitukseen, joka vastaajan käsityksen mukaan on käytetty Akatemian tutkimusohjelmaan kuuluvaan hankkeeseen.

16 Vastausten perusteella laskettu keskiarvo vastaa varsin tarkasti Akatemian tietojen pohjalta (Focus-tietokanta, ohjelmien www-sivut) laskettua keskiarvoa.

Sisällysluettelo

den hankkeissa muuta rahoitusta on enemmän kuin ohjelmarahoitusta, on vain noin 12 prosenttia kaikista vastanneista (noin 20 prosenttia muuta rahoitusta saavista).¹⁷

Kaiken kaikkiaan 53 prosenttia vastaajista ilmoittaa, että heidän hankkeensa saa myös muuta kuin ohjelmarahoitusta. Myös muuta rahoitusta saavien kohdalla ohjelmarahoituksen keskiarvo on 1,3 Mmk ja vain ohjelmarahoitusta saavien kohdalla 1,2 Mmk. Vaikka yksittäisissä projekteissa muu rahoitus voidaan kokea vähäisen ohjelmarahoituksen ”paikkaajaksi”, selvityksen perusteella näyttää siltä, että muu rahoitus yksinkertaisesti tarjoaa lisäresursseja tutkimukseen. Muun rahoituksen keskimääräinen suuruus on 960 000 mk. Keskiarvoa nostavat tietyt huippusummat ja luotettavampi indikaattori onkin muun rahoituksen mediaani, joka on 500 000 mk.¹⁸

Edellä esitettyjen tietojen pohjalta voidaan tarkastella hankkeiden kokonaisrahoitusta: kun katsotaan kaikkia vastanneita, sen keskiarvo on 1,8 Mmk (mediaani 1,2 Mmk). Vain ohjelmarahoitusta saavien hankkeiden kohdalla keskiarvo on 1,2 Mmk, kun taas myös muuta rahoitusta saavien keskiarvo on lähes kaksinkertainen, 2,3 Mmk. Jälkimmäiseen lukuun vaikuttavat muutamat poikkeuksellisen suuret hankkeet, ja siksi luotettavampi mittari on mediaani, joka on 1,5 Mmk.

Muun rahoituksen suhteen esiintyy merkittävää – joskaan ei yllättävää – vaihtelua ohjelmittain ja tieteenalaryhmittäin. Muuta rahoitusta saavien hankkeiden osuus on suurin luonnontieteellistä tutkimusta edistävissä ohjelmissa kuten MOLE, SOLU, MALU ja SYTTY (osuus 64-75 %) ja pienin humanistis-yhteiskuntatieteellisissä ohjelmissa kuten LAMA ja TIPO (osuus 31-33 %). Alla oleva hankkeen tieteenalaryhmään perustuva taulukko antaa samantyyppisiä tuloksia. On kuitenkin syytä huomata, että erot ovat vain parinkymmenen prosenttiyksikön suuruisia ja että humanistis-yhteiskuntatieteellisistäkin hankkeista lähestulkoon puolet saa muuta rahoitusta.

Taulukko 15. Hankkeen rahoituspohja tieteenalaryhmän mukaan (%).

	Vain ohjelmarahoitusta	Ohjelmarahoitusta ja muuta rahoitusta	Yhteensä (n)
Humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet	56	44	100 (50)
Luonnontieteelliset hankkeet	34	66	100 (89)
Yhdistelmähankeet	44	56	100 (27)
Yhteensä	42	58	100 (166)

p=0,037

17 Kymmenen vastaajaa ilmoitti saavansa ohjelmarahoitusta yli 3 Mmk. Tällöin kyse voi olla hankkeesta, joka on mukana kaksivaiheisen ohjelman molemmissa vaiheissa. On myös mielenkiintoista huomata, että yliopistojen ja valtion tutkimuslaitosten ohjelmarahoituksen keskiarvo on lähes sama (1,21 ja 1,15 Mmk), teknillisten korkeakoulujen hiukan korkeampi (1,77 Mmk).

18 Suurin ilmoitettu muun rahoituksen määrä on 20 Mmk. Ilman tätä arvoa muun rahoituksen keskiarvo on huomattavasti pienempi, 760 000 mk. Yhteensä vain kolme vastaajaa ilmoittaa saavansa muuta rahoitusta yli 3 Mmk.

Sisällysluettelo

Myös muun rahoituksen osuus hankkeen kokonaisrahoituksesta vaihtelee ohjelmitain ja tieteenalaryhmittäin. Se on keskimäärin suurinta sellaisissa ohjelmissa kuin MOLE, SOLU ja TELE (43-52 %) ja pienin TIPOssa, LAMAssa ja MALUssa (6-18 %). Tieteenalaryhmittäinen vertailu näkyy alla:

Taulukko 16. Muun rahoituksen osuus tieteenalaryhmän mukaan (%).

	1-29 %	30-59 %	60-100 %	Yhteensä (n)
Humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet	59	36	5	100 (22)
Luonnontieteelliset hankkeet	38	43	18	100 (60)
Yhdistelmähankkeet	49	20	7	100 (15)
Yhteensä	49	38	13	100 (97)

Erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Vastausprofiilit ja erot prosenttiyksiköissä mitattuna ovat varsin samankaltaiset kuin taulukossa 15: suurin ero on humanistis-yhteiskuntatieteellisten ja luonnontieteellisten hankkeitten välillä, kun taas yhdistelmähankkeet sijoittuvat niiden väliin.

Kysely mahdollistaa hankkeiden rahoituksen tarkastelun myös rahoituslähteiden näkökulmasta, vaikkakin rajatusti. Lähes puolessa hankkeista (47 %) on vain yksi rahoittaja; 27 prosentilla kaksi rahoittajaa ja yhtä suurella osalla kolme tai enemmän. Suomen Akatemia on rahoittaja kolmessa neljäsosassa hankkeista. Muista rahoittajista on mainittu useimmin kotimaiset säätiöt (26 %), Tekes (16 %), opetusministeriö (15 %) ja muut ministeriöt (16 %). Euroopan unionin osuus on 10 prosenttia ja yritysten osuus seitsemän prosenttia. Lähes 90 prosenttia Tekesin rahoitusta saavista hankkeista edustaa luonnontieteellisiä hankkeita. Sen sijaan EU:n rahoitusta saavista viidesosa on humanistis-yhteiskuntatieteellisiä hankkeita ja toinen viidesosa yhdistelmähankkeita. Tämäntyyppinen vertailu on kuitenkin hankalaa, sillä Akatemiaa lukuun ottamatta tietyn rahoittajan rahoitusta saavien hankkeiden kokonaismäärä on hyvin pieni.

3. Hankkeen muotoutuminen, integroituminen ja onnistuneisuus

Hankkeen muotoutuminen

Useiden ohjelmien tavoitteena on kannustaa tutkijoita uusille, tärkeiksi koetuille tutkimusalueille, joille ei vielä löydy muita rahoituskanavia. Tämän vuoksi haluttiin selvittää, miten tärkeiksi vastaajat näkevät ohjelmarahoituksen hankkeen toteutumisen kannalta ja missä määrin ohjelma vaikutti hankkeen ideaan.

Sisällysluettelo

Taulukko 17. Ohjelman rooli hankkeen muodostamisessa (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Olisiko vastaava hanke toteutunut ilman Akatemian ohjelmarahoitusta?	4	48	48	100 (182)
Ideoitiinko hanke Akatemian tutkimusohjelman innoittamana?	37	38	25	100 (182)

Lähes puolet vastaajista on sitä mieltä, että ilman ohjelmaa hanke ei olisi toteutunut lainkaan ja vain muutama vastaaja uskoo, että hanke olisi toteutunut myös ilman ohjelmaa. Hankkeen rahoitusohjelman mukaan ilmenee varsin suuria eroja: myös muuta rahoitusta saavista vain kolmasosa uskoo, että hanke ei olisi toteutunut ilman Akatemian rahoitusta, kun taas vain ohjelmarahoitusta saavista näin uskoo yli kaksi kolmasosaa.

Taulukko 18. "Olisiko vastaava hanke toteutunut ilman Akatemian ohjelmarahoitusta?" hankkeen rahoitusohjelman mukaan (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Vain ohjelmarahoitusta	3	26	71	100 (69)
Ohjelma- ja muu rahoitus	4	63	33	100 (96)
Yhteensä	4	47	49	100 (165)

p=0,000

Reilu kolmasosa hankkeista ideoitiin Akatemian tutkimusohjelman innoittamana, kun taas neljäsosa hankeideoista syntyi kokonaan muuta kautta. Akatemian ohjelma vaikutti hankeideaan jonkin verran 38 prosentissa hankkeista. Vastaavasti kuin edellä, muuta rahoitusta saavat pitävät Akatemian rahoituksen merkitystä vähäisempänä, mutta erot ovat pienemmät.

Taulukko 19. "Ideoitiinko hanke Akatemian tutkimusohjelman innoittamana?" hankkeen rahoitusohjelman mukaan (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Vain ohjelmarahoitusta	49	31	21	100 (68)
Ohjelma- ja muu rahoitus	30	39	31	100 (97)
Yhteensä	38	36	27	100 (165)

p=0,048

Joidenkin koordinaattorihaastattelujen perusteella oli syytä olettaa, että ainakin joissakin ohjelmissa ja hankkeissa tutkijoiden rekrytointi ja vaihtuvuus ovat aiheuttaneet ongelmia. Kysely antaa tälle oletukselle osittaista tukea: 45 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että hankkeeseen on ollut helppo löytää päteviä tutkijoita kun taas 40 prosenttia vastaa, että näin on ollut osittain. Vain 15 prosentin mielestä pätevien tutkijoiden löytäminen on selvästi ollut vaikeaa.

Sisällysluettelo

Selvä enemmistö vastaajista, kaksi kolmasosaa, ei ole kokenut tutkijoiden vaihtuvuutta ongelmana. Neljäsosan mielestä näin on ollut osittain, ja alle 10 prosenttia pitää sitä ongelmana. Ohjelmittain tarkasteltuna löytyy varsin suuria eroja: tutkijoiden vaihtuvuus on ollut suurin ongelma SOLUssa ja pienin vahvasti yhteiskuntatieteellisissä ohjelmissa LAMA, URBS ja TIPO. Osallistuminen ohjelmaan on edistänyt tutkimusryhmän syntymistä tai kasvattanut sen kokoa yli puolessa hankkeista ja viidesosassa hankkeista näin on tapahtunut ainakin jossain määrin. Ainakin tältä osin on siis edistetty tutkimusympäristöjen kehittämistä.

Taulukko 20. Tutkimusryhmän muodostuminen (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Onko hankkeeseenne ollut helppo löytää päteviä tutkijoita?	45	40	15	100 (182)
Onko tutkijoiden vaihtuvuus ollut ongelma hankkeessa?	8	26	66	100 (179)
Onko osallistuminen ohjelmaan synnyttänyt tutkimusryhmän tai kasvattanut tutkimusryhmänne kokoa?	57	21	21	100 (182)

Tieteenalaryhmien väliset erot ovat – vastoin odotuksia – hyvin pieniä. Voidaan kuitenkin mainita, että tutkijoiden vaihtuvuus näyttäisi olevan suurin ongelma juuri yhdistelmähankeille. Tätä voi tulkita niin, että sekä luonnontieteellistä että humanistis-yhteiskuntatieteellistä osaamista edustavat tutkijat ovat harvassa ja heidän kysyntänsä on suurta myös akateemisen maailman ulkopuolella, mikä kenties houkuttaa vaihtamaan työpaikkaa useammin.

Hankkeen integroituminen muuhun tutkimukseen ja perusyksikköön

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, miten hanke on integroitunut ryhmän/yksikön muuhun tutkimukseen ja miten siihen on suhtauduttu yksikössä. Tulokset vaikuttavat varsin myönteisiltä: lähes 70 prosenttia vastaa kyllä kysymykseen hankkeen integroitumisesta yksikössä ja lähes 90 prosenttia on sitä mieltä, että yksikön johto on suhtautunut hankkeeseen myönteisesti. Yleiskustannusten kattaminen¹⁹ on ollut selkeästi ongelma noin viidesosassa hankkeista.

Taulukko 21. Hankkeen integroituminen yksikön muuhun tutkimukseen (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Onko hanke integroitunut yksikköne/tutkimusryhmänne muuhun tutkimustyöhön?	69	22	9	100 (179)
Onko yksikköne johto suhtautunut hankkeeseen myönteisesti?	87	11	2	100 (181)
Onko yksikön vastuulla olevien yleiskustannusten kattaminen aiheuttanut ongelmia?	18	30	52	100 (180)

Sisällysluettelo

Koska hankkeen integroituminen yksikön ja tutkimusryhmän muuhun tutkimustyöhön on keskeinen kysymys mm. luovia tutkimusympäristöjen kehittämisen kannalta, on asiaan syytä paneutua hieman tarkemmin. Ensinnäkin voidaan olettaa, että aiempi kokemus tutkimusohjelmatoiminnasta voisi edistää tällaista integraatiota, ja kysely antaakin tälle olettamukselle tukea. Suurempaa merkitystä on kuitenkin jälleen hankkeen rahoituspohjalla: myös muuta rahoitusta saavat hankkeet ovat integroituneet paremmin ryhmän/yksikön muuhun toimintaan kuin pelkästään ohjelmarahoitusta saavat hankkeet.

Taulukko 22. "Onko hanke integroitunut yksikköne/tutkimusryhmänne muuhun tutkimustyöhön?" hankkeen rahoituspohjan mukaan (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Vain ohjelmarahoitusta	54	34	12	100 (68)
Ohjelma- ja muu rahoitus	78	14	8	100 (96)
Yhteensä	68	22	10	100 (164)

$p=0,004$

Tulosta voidaan tulkita niin, että myös muuta rahoitusta saavat vastaajat ovat muita tottuneempia projektimuotoiseen tutkimukseen ja siten "taitavampi" tutkimuksen integroinnissa. Kyse voi olla myös siitä, että näiden ryhmien tai yksiköiden tutkimusprofiili sopii hyvin yhteen ohjelmien teemojen kanssa. Toisaalta vain ohjelmarahoitusta saavien joukossa on todennäköisesti mukana enemmän ainelaitoksia, joilla tutkimusohjelmasta rahoitettu hanke saattaa edustaa ylipäätään harvinaista mahdollisuutta syventyä tutkimustyöhön, jolloin linkejä muuhun toimintaan voi olla vähemmän.

Lomakkeessa kysyttiin myös, onko ohjelmaan kuuluva hanke osa jotakin muuta laajempaa tutkimuskokonaisuutta. Noin 60 prosenttia hankkeiden edustajista vastasi tähän myönteisesti. Näistä hankkeista reilu kaksi kolmasosaa on ollut käynnissä jo ennen Akatemian tutkimusohjelmasta rahoitetun hankkeen alkamista, keskimäärin 2,2 vuotta. Eri ohjelmien välillä on tässä suhteessa varsin suuria eroja: erityisesti ohjelmissa TELE, MOLE ja SOLU ohjelmahankkeet ovat osa laajempaa kokonaisuutta. Erityisesti kahdessa viimeksi mainitussa suuri osa hankkeista saa muuta rahoitusta ja rahoituksen osuus on keskimääräistä suurempi. "Itsenäisiä" hankkeita on yli puolet kaikista hankkeista ohjelmissa LAMA, MALU, TIPO, VIE sekä TERO. Etenkin LAMAssa ja TIPOssa vain pieni osa hankkeista saa muuta rahoitusta ja muun rahoituksen osuus sitä saavissa hankkeissa on pieni.

Taulukko 23. "Onko hanke osa muuta laajempaa tutkimuskokonaisuutta?" hankkeen rahoituspohjan mukaan (%).

	Kyllä	Ei	Yhteensä (n)
Vain ohjelmarahoitusta	47	53	100 (70)
Ohjelma- ja muu rahoitus	70	31	100 (95)
Yhteensä	60	40	100 (165)

$p=0,004$

Sisällysluettelo

Myös muuta rahoitusta saavat hankkeet ovat siis useammin osa laajempaa tutkimuskokonaisuutta²⁰. Voidaan kuitenkin todeta, että molemmissa ryhmissä huomattavan suuri osuus hankkeista kiinnittyy ryhmän/yksikön muuhun tutkimukseen. Jatkuvuuden kannalta tämä on myönteistä, mutta tulee myös ottaa huomioon, että monien tutkimusohjelmien tavoitteena on kannustaa tutkijoita tarttumaan uusiin aiheisiin ja lähestymistapoihin, jolloin jonkinasteinen katkos aieman tutkimustoiminnan kanssa voi olla väistämätön ja hedelmällinen.

Arvioita hankkeen onnistumisesta

Yksi tärkeä edellytys hankkeen onnistumiselle on, että ohjelman tavoitteet ovat mielekkäitä tutkimustyön näkökulmasta – muutoin voidaan päätyä tilanteeseen, jossa hakemuksiin kirjoitetaan muuta kuin mitä todella halutaan tehdä (vrt. Calvert 2000). Reilu enemmistö vastaajista pitää ohjelmansa tavoitteita mielekkäinä: kaksi kolmasosaa ilman varauksia ja noin 30 prosenttia osittain – täysin tyytymättömiä on vain kolme prosenttia. Tieteenalaryhmien mukaisia eroja ei löydy. Myös hankkeen onnistuneisuutta koskevaan kysymykseen reagoidaan pääosin myönteisesti; luonnontieteitä edustavat hieman muita myönteisemmin.

Muuta ohjelmakokemusta omaavat vastaajat ovat muita tyytyväisempiä, joskin ero jää alle 20 prosenttiyksikön. Se vastaako hanke hankkeen vetäjän omia odotuksia ja tavoitteita on tietysti paljolti kiinni hänestä itsestään – mikä voi vaikuttaa tulosten myönteisyyteen – mutta myös rahoituksesta, hankkeen tutkijoista, tavoitteiden realistisuudesta jne. Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan mainita, että vähintään kerran viikossa tapaavia hankeryhmiä edustavat vastaajat ovat hieman tyytyväisempiä kuin harvemmin tapaavia – ja kenties vähemmän kiinteitä – ryhmiä edustavat vastaajat. Tämä antaa viitteitä siitä, että henkilökohtaiset tapaamiset koetaan tärkeinä, vaikka yhteydenpitoon on tarjolla muitakin tapoja, esimerkiksi sähköposti.

Sen sijaan ohjelmärahoituksen riittävyyteen ei olla aivan yhtä tyytyväisiä. Tämä tuskin ketään yllättää – merkittävämpi tulos onkin ehkä se, että 60 prosenttia on ainakin jossain määrin tyytyväisiä saamaansa rahoitukseen. Jos hankkeen kokonaisrahoitus jää alle miljoonan, tyytymättömiä on suhteessa enemmän, muuten eroja ei löydy. Se, onko hankkeessa ollut vain ohjelmärahoitusta vai myös muuta rahoitusta, ei juurikaan vaikuta mielipiteisiin.

Taulukko 24. Hankkeen onnistumiseen vaikuttavat tekijät (%).

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Ovatko ohjelman tavoitteet olleet mielekkäitä hankkeen näkökulmasta?	66	31	3	100 (179)
Onko hanke vastannut odotuksianne ja tavoitteitanne?	56	42	2	100 (181)
Onko ohjelmärahoitus ollut riittävää?	21	39	40	100 (179)

²⁰ Jälleen tulee ottaa huomioon se, että vastaajat ovat itse määritelleet, mitä he tarkoittavat ”laajemmalla tutkimuskokonaisuudella”.

Sisällysluettelo

On myös syytä olettaa, että ohjelmarahoituksen riittävyys voi olla yhteydessä siihen, miten onnistuneeksi hanke on koettu. Alla olevasta taulukosta näkyy, että kysely antaa tukea tälle oletukselle, mutta toisaalta ohjelmarahoituksen riittävyttä ei voi pitää ratkaisevana tekijänä.

Taulukko 25. Hankkeen onnistuneisuus suhteessa näkemyksiin ohjelmarahoituksen riittävydestä (%).

Onko ohjelmarahoitus ollut riittävää?	Onko hanke vastannut odotuksianne ja tavoitteitanne?			
	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei	Yhteensä (n)
Ei	42	54	4	100 (72)
Osin kyllä ja osin ei	69	31	0	100 (70)
Kyllä	62	38	0	100 (37)
Yhteensä	56	42	2	100 (179)

$p=0,008$

Hankkeen jatkuminen ohjelman päätyttyä

Tutkimusryhmien ja -yksiköiden dynamiikkaa ja tutkimustyön jatkuvuutta ajatellen on myös mielenkiintoista, jatkuuko hanke myös ohjelman päättymisen jälkeen. Yhteensä reilu kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että hanke jatkuu nykyisessä laajuudessa tai laajempaan (17 %) tai suppeampaan (20 %). Lähes puolet vastaajista aikoo jatkaa hanketta mutta on epävarma rahoituksesta. Yksiselitteisen vastauksen ”hanke ei jatku” antaa 14 prosenttia vastaajista.

Erot vain ohjelmarahoitusta saavien ja myös muuta rahoitusta saavien hankkeiden välillä ovat varsin pieniä eivätkä tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan jos katsotaan pelkästään niitä hankkeita, jotka saavat muuta rahoitusta ohjelmarahoituksen ohella, on selvää, että mitä suurempi osuus on muuta rahoitusta, sen todennäköisemmin hanke jatkuu. Tällaisia hankkeita on erityisesti SOLU- ja MOLE-ohjelmissa. Yliopistoja ja valtion tutkimuslaitoksia edustavien vastaajien välillä ei ole mitään selkeitä eroja.

On myös muistettava, että kyselyyn osallistuneista hankkeista neljäsosa on jo päättyneitä. Näistä hankkeista yhteensä 56 prosenttia jatkuu joko nykyisessä laajuudessa, laajempaan tai suppeampaan, kun taas vielä käynnissä olevien hankkeiden edustajista alle kolmasosa uskoo hankkeen jatkuvan – suurimmalla osalla heistä jatko luonnollisesti riippuu rahoituksen saamisesta. Huomionarvoista on kuitenkin se, että yli puolet jo päättyneistä ohjelmahankkeista on jatkunut; 27 prosenttia samassa laajuudessa tai laajempaan.

Sisällysluettelo

4. Hankkeessa tehty tutkimus

Tiedot hankkeiden organisaatiopohjasta, tieteenalaryhmistä tai rahoituksesta eivät kuitenkaan anna kuvaa siitä, millaista tutkimusta hankkeissa tehdään. Lomakkeessa hankkeiden tekemää tutkimusta pyrittiin kartoittamaan viiden ulottuvuuden kautta, jotka näkyvät oheisessa taulukossa.

Taulukko 26. Näkemykset hankkeessa tehdyn tutkimuksen luonteesta (%).

	Merkittävässä määrin	Jossain määrin	Ei lainkaan	Yhteensä (n)
Hankkeessa tehdään perustutkimusta	65	31	4	100 (179)
Hankkeessa tehdään soveltavaa tutkimusta	29	57	13	100 (180)
Hankkeessa tuotetaan yhteiskunnallisesti hyödynnettävää/sovellettavaa tietoa	47	41	12	100 (179)
Hankkeessa tuotetaan kaupallisesti hyödynnettävää/sovellettavaa tietoa	8	41	51	100 (178)
Hankkeessa tehdään monitieteistä/tieteidenvälistä tutkimusta	54	37	10	100 (183)

Jakaumia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että käytetyillä termeillä kuten perus- ja soveltava tutkimus, ei ole olemassa yksiselitteisiä määritelmiä (esim. Klein 1990; Calvert 2000). Eri ulottuvuuksia tarkastelemalla saadaan kuitenkin kohtuullisen hyvä kuva hankkeissa tehdystä tutkimuksesta.

Ensinnäkin on selvää, että hankkeet ovat vahvasti perustutkimuksellisia, vaikkakin samanaikaisesti lähes 90 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että heidän hankkeessaan tehdään myös soveltavaa tutkimusta ainakin jossain määrin. Erityisesti ohjelmatoiminnalle tyypillisistä tavoitteista näyttää toteutuvan parhaiten monitieteisen ja tieteidenvälisen tutkimuksen edistäminen, sillä yli puolet vastanneista ilmoittaa, että hankkeessa tehdään monitieteistä/tieteidenvälistä tutkimusta merkittävässä määrin. Lisäksi lähes puolet hankkeista ilmoittaa tekevänsä yhteiskunnallisesti hyödynnettävää tai sovellettavaa tutkimusta merkittävässä määrin. Kaupallisesti hyödynnettävää /sovellettavaa tutkimusta tehdään selvästi vähemmän – yli puolessa hankkeista ei lainkaan – mutta toisaalta otoksen ohjelmissa tämä tavoite ei ole keskeinen.

Joitakin mielenkiintoisia eroja ilmenee vastausprofiileissa sen suhteen, mitä tieteenalaryhmiä hankkeissa on mukana. Alla oleva taulukko näyttää ”merkittävässä määrin” -vastanneiden osuuden eri tieteenalaryhmissä:

Sisällysluettelo

Taulukko 27. Hankkeessa tehdyn tutkimuksen luonne hankkeen tieteenalaryhmien mukaan. Merkittävässä määrin -vastanneiden osuus (%). Prosenttilukujen perään on merkitty tapauksen lukumäärä (n), josta prosentti on laskettu.

	Hankkeessa tehdään/tuotetaan...				
	perus- tutkimusta*	soveltavaa tutkimusta*	yhteiskunnall. hyödynnett./ sovellettavaa tietoa ¹	kaupallisesti hyödynnett./ sovellettavaa tietoa*	monitieteistä/ tieteidenvälistä tutkimusta ²
Humanistis-yhteiskunta- tieteelliset hankkeet	60 (55)	24 (55)	48 (54)	6 (55)	48 (56)
Luonnontieteelliset hankkeet	71 (95)	28 (95)	40 (97)	12 (95)	45 (97)
Yhdistelmä- hankkeet	54 (28)	45 (29)	68 (28)	4 (27)	90 (29)
Yhteensä	65 (178)	30 (179)	47 (179)	9 (177)	53 (182)

* Erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

¹ p=0,002 ² p=0,000

Kuten taulukosta 27 käy ilmi, yhdistelmähankkeiden edustajat pitivät muita useammin hankkeessa tehdyn perustutkimuksensa määrää pienempänä ja puolestaan soveltavan tutkimuksen, yhteiskunnallisesti hyödynnettävän sekä moniteisen tutkimuksen määrää suurempana²¹. Humanistis-yhteiskuntatieteellisten ja luonnontieteellisten hankkeiden välillä erot ovat paljon pienempiä. Voidaan jopa päätellä, että yhdistelmähankkeet – joita sinänsä on varsin pieni osuus kaikista hankkeista – ovat ”etujoukkoa”, joka toteuttaa parhaiten ohjelmatavoitteita.

Seuraavassa taulukossa on poimittu erikseen kolme ulottuvuutta, jotka ehkä selvimmin heijastavat ohjelmatoiminnan painotuksia verrattuna Akatemian muuhun rahoitukseen. Taulukosta näkyvät ”merkittävässä määrin” -vastanneiden osuudet eri tieteenalaryhmissä sen mukaan, onko hankkeessa ollut myös muuta rahoitusta ohjelmarahoituksen rinnalla.

21 Monitieteisyyden korostuminen useita tieteenalaryhmiä sisältävissä hankkeissa saattaa vaikuttaa itsestään-selvyydeltä. Hankeryhmän koostumuksesta ei kuitenkaan pitäisi päätellä suoraan tutkimuksen luonnetta, sillä hankeryhmä saattaa käytännössä toimia erillisinä, tieteenalapohjaisina osaryhminä, joilla ei ole paljonkaan yhteistä.

Sisällysluettelo

Taulukko 28. Hankkeessa tehdyn tutkimuksen luonne hankkeen tieteenalaryhmien ja rahoituspuolelleen mukaan. Merkittävässä määrin -vastanneiden osuus (%). Prosenttilukujen perään on merkitty tapausten lukumäärä (n), josta prosentti on laskettu.

	Humanistis-yhteiskuntatiet. hankkeet		Luonnontieteelliset hankkeet		Yhdistelmä-hankkeet	
	vain ohjelmarah.	ohjelmarah. + muu rah.	vain ohjelmarah.	ohjelmarah. + muu rah.	vain ohjelmarah.	ohjelmarah. + muu rah.
Hankkeessa tehdään soveltavaa tutkimusta	25 (28)	23 (22)	17 (29)	35 (58)	42 (12)	47 (15)
Hankkeessa tuotetaan yhteiskunnallisesti hyödynnett./sovellettavaa tietoa	42 (26)	64 (22)	33 (30)	43 (58)	50 (12)	79 (14)
Hankkeessa tehdään monitieteistä/tieteidenvälistä tutkimusta	36 (28)	68 (22)	33 (30)	52 (58)	100 (12)	87 (15)

Erot eivät pääasiallisesti ole tilastollisesti merkitseviä.

Humanistis-yhteiskuntatieteellisissä hankkeissa muu rahoitus nostaa selvästi yhteiskunnallisesti hyödynnettävän ja monitieteisen tutkimuksen määrää. Luonnontieteellisissä hankkeissa muu rahoitus taas nostaa kaikkien tutkimustyyppien määrää jonkin verran, eniten kuitenkin monitieteisen tutkimuksen määrää, kuten humanistis-yhteiskuntatieteellisissä hankkeissakin. Yhdistelmä-hankkeissa muun rahoituksen saaminen on yhteydessä yhteiskunnallisesti hyödynnettävän tutkimuksen korostumiseen. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että myös muuta rahoitusta saavat hankkeet toteuttavat kaikissa tieteenalaryhmissä parhaiten ohjelmatoiminnan erityistavoitteita. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä muut ulkopuolista rahoitusta antavat tahot lukuun ottamatta joitakin säätiöitä yleensä rahoittavat soveltavampaa tutkimusta kuin Suomen Akatemia.

Joitakin vertailuja voidaan tehdä myös ohjelmittain. Tietyn tutkimusalan edistämistä korostaviin ohjelmiin (esim. MOLE) kuuluvien hankkeiden ja toisaalta yhteiskunnallista hyötyä korostaviin ohjelmiin (esim. SYTTY) kuuluvien hankkeiden välillä on eroa soveltavan tutkimuksen sekä yhteiskunnallisesti hyödynnettävän tutkimuksen määrän suhteen siten, että jälkimmäisen ohjelmatyypin hankkeissa niitä tehdään jonkin verran enemmän. Usein ohjelmilla on kuitenkin monia eri tavoitteita, ja siksi ohjelmien luokittelu on hankalaa.

5. Ohjelman vaikutus hankkeen tutkimukseen ja toimintamuotoihin

Edellinen tarkastelu kertoo ohjelmahankkeissa tehdyn tutkimuksen luonteesta mutta ei siitä, eroaako se muusta ryhmän tekemästä tutkimuksesta. Myös tätä pyrittiin tutkimuksessa kartoittamaan kysymällä vastaajien mielipiteitä siitä, onko ohjelma vaikuttanut ryhmän tutkimuksen luonteeseen sekä tiettyihin perustointamuotoihin kuten julkaiseminen, jatkokoulutus, tulosten hyödyntäminen ja tutkimusyhteistyö. Ulottuvuuksia oli yhteensä 11. Oletuksena oli, että ohjelma on pääosin lisännyt ryhmien aktiivisuutta, mutta vastausvaihtoehdoissa oli myös neutraali ja kielteinen vaihtoehto. Taulukoista 29 ja 31 ilmenee, että useimmilla

Sisällysluettelo

ulottuvuuksilla aktiivisuus on vastaajien mukaan lisääntynyt. Ensimmäisessä taulukossa on mainittu kuusi ulottuvuutta, joilla aktiivisuus on lisääntynyt eniten.

Taulukko 29. Tutkimusohjelmaan osallistumisen vaikutuksia tutkimusryhmän/-yhteisön aktiivisuuteen (%).

	Lisääntynyt paljon	Lisääntynyt jonkin verran	Ei vaikutusta	Vähentynyt	Yhteensä (n)
Jatkokoulutus	31	51	18	1	100 (181)
Kansainvälinen julkaisutoiminta	26	49	25	1	100 (179)
Yhteistyö eri tieteenalojen kesken	24	49	26	1	100 (178)
Kansainvälinen tutkimusyhteistyö	22	43	35	1	100 (181)
Yhteistyö erityyppisten tutkimusorganisaatioiden kesken	18	43	39	0	100 (180)
Perus- ja soveltavan tutkimuksen yhdistäminen	10	58	31	1	100 (180)

Jatkokoulutuksen lisääntyminen on selvästi tärkein muutos, eikä esimerkiksi eri tieteenalaryhmien välillä ilmene oikeastaan mitään eroja vastausprofileissa. Jatkokoulutuksen tärkeys tulee esille myös lomakkeen avovastauksissa, joissa vastaajille annettiin tilaa vapaasti kommentoida tutkimusohjelmaansa. Toisaalta joissakin avovastauksissa myös kritisoidaan sitä, että ohjelmatoiminta on keskittynyt liikaa jatkokoulutuksen ympärille. Selvästi on lisääntynyt myös yhteistyö eri tieteenalojen kesken, joka on jatkokoulutuksen tavoin keskeinen ohjelmataavoite.

Myös kansainvälinen julkaisutoiminta ja kansainvälinen tutkimusyhteistyö ovat listan kärkipäässä. Ne ovat lisääntyneet erityisesti humanistis-yhteiskuntatieteellisissä hankkeissa. Mitään erityistä selitystä näiden varsin intensiivisten kansainvälisyyden muotojen lisääntymiselle on hankala löytää, sillä toisaalla varsin suuri joukko vastaajista ilmaisee olevansa tyytymätön ohjelman kansainväliseen ulottuvuuteen (ks. luku 7). Selityksenä lieneekin yksinkertaisesti se, että Akatemian rahoitus tarjoaa edelleen ainutlaatuisen mahdollisuuden syventyä julkaisujen kirjoittamiseen ja matkustaa ulkomailla. Kontaktien solmiminen ja yhteistyön harjoittaminen on hankalaa, jos aikaa ja mahdollisuuksia on vain raporttien laatimiseen rahoittajaa varten kotimaassa tai jos suuri osa työajasta menee opetukseen. (Ks. Hakala 2002)

Huomattavasti ovat lisääntyneet myös yhteistyö erityyppisten organisaatioiden kesken sekä perus- ja soveltavan tutkimuksen yhdistäminen. Näistä jälkimmäinen on lisääntynyt erityisesti luonnontieteellisissä hankkeissa. Jatkokoulutuksen, tieteenalojen välisen yhteistyön ja perus- ja soveltavan tutkimuksen suhteen taas ilmenee eroja sen suhteen, onko hankkeessa ohjelmarahoituksen lisäksi myös muuta rahoitusta. Vaikuttaa siltä, että myös muuta rahoitusta saavat hankkeet ovat kokeneet ohjelman myönteisen vaikutuksen jonkin verran muita suurempana.

Sisällysluettelo

Taulukko 30. Ohjelman vaikutukset jatkokoulutukseen, tieteidenväliseen yhteistyöhön ja perus- ja soveltavan tutkimuksen yhdistämiseen hankkeen rahoitusohjelman mukaan. Lisääntynyt paljon/lisääntynyt jonkin verran -vastanneiden osuus (%).

	Jatkokoulutus (n=165) ¹	Yhteistyö eri tieteenalojen kesken (n=162) ²	Perus- ja soveltavan tutkimuksen yhdistäminen (n=165) ³
Vain ohjelmarahoitusta	75	61	58
Ohjelma- ja muu rahoitus	88	80	75
Yhteensä	82	72	68

¹p=0,043 ²p=0,008 ³p=0,021

Taulukossa 31 näkyvät loput viisi ulottuvuutta, joilla vastaajia pyydettiin arvioimaan aktiivisuuttaan. Näissä aktiivisuuden lisääntymistä on tapahtunut selvästi vähemmän kuin yllä mainituilla ulottuvuuksilla. Ei vaikutusta/vähentynyt -vaihtoehto ei kuitenkaan saa taakseen yli puolta vastaajista kuin yhden ulottuvuuden – tulosten kaupallistaminen – kohdalla. Tätä selittää ainakin se, että tulosten kaupallistaminen ei kuulunut otoksen ohjelmien prioriteetteihin²².

Taulukko 31. Tutkimusohjelmaan osallistumisen vaikutuksia tutkimusryhmän/-yhteisön aktiivisuuteen (%).

	Lisääntynyt paljon	Lisääntynyt jonkin verran	Ei vaikutusta	Vähentynyt	Yhteensä (n)
Tutkimustulosten yhteiskunnallinen hyödyntäminen	7	51	41	0	100 (176)
Yhteydet tiedon käyttäjiin	10	46	44	0	100 (180)
Kotimainen julkaisutoiminta	7	49	44	0	100 (179)
Perustutkimuksen osuus	14	41	44	1	100 (181)
Tulosten kaupallistaminen	2	13	80	6	100 (120)

Tieteenalaryhmien välisiä eroja tulee ilmi vain vähän; mainittakoon kuitenkin, että tutkimustulosten yhteiskunnallinen hyödyntäminen ja perus- ja soveltavan tutkimuksen yhdistäminen ovat lisääntyneet erityisesti ns. yhdistelmähankeissa ja kotimainen julkaisutoiminta on lisääntynyt erityisesti humanistis-yhteiskuntatieteellisissä hankkeissa.

6. Hankkeiden välinen yhteistyö

Yhteistyön aktiivisuus

Yli puolella (57 %) kyselyyn vastanneista on ollut yhteistyötä muiden ohjelmaan kuuluvien hankkeiden kanssa. Näistä 87 prosentilla on ollut yhteistyötä yhdestä kolmeen muun hankkeen kanssa ja 13 prosentilla neljän tai useamman hankkeen kanssa. Erityisen aktiivisesti yhteistyötä ovat harjoittaneet hankkeet ohjelmissa

²² Ko. ulottuvuuden kohdalla vastaajien lukumäärä on poikkeuksellisen pieni (120). Tämä johtuu osassa lomakkeista olleesta painovirheestä (vastausvaihtoehtojen numerot puuttuivat).

Sisällysluettelo

LAMA, FIBRE ja TIPO, joissa yli kaksi kolmasosaa hankkeista on ollut yhteistyössä muiden ohjelman hankkeiden kanssa. Tieteenalaryhmän mukaan esiintyy pientä vaihtelua: yhdistelmähankeilla ja humanistis-yhteiskuntatieteellisillä hankkeilla on yhteistyötä hieman useammin kuin luonnontieteellisillä hankkeilla, mutta ero on varsin pieni. Se, onko hankkeessa ohjelmarahoituksen lisäksi muuta rahoitusta, ei vaikuta siihen, onko yhteistyötä vaiko ei. Jos taas tarkastellaan ainoastaan niitä hankkeita, jotka saavat myös muuta rahoitusta, näyttää siltä, että muuta rahoitusta suhteellisesti enemmän saavilla on yhteistyötä jonkin verran useammin kuin sitä vähemmän saavilla. On mahdollista, että eniten muuta rahoitusta saavat hankkeet koostuvat ryhmistä, jotka tulevat toimeen ulkopuolisella rahoituksella ja ovat siksi tottuneet verkostoitumaan aktiivisesti. (Vrt. Nieminen & Kaukonen 2001, 45-68.)

Ylipäätään voidaan myös todeta, että niillä hankkeilla, joiden kokonaisrahoitus on kaksi miljoonaa markkaa tai enemmän – mikä taas on suoraan yhteydessä tutkijoiden määrään – on yhteistyötäkin enemmän. Muita mielenkiintoisia ja tilastollisesti merkitseviä eroja löytyy kahden tekijän suhteen, jotka ovat konsortioon kuuluminen ja hankkeen seniori–juniori-rakenne, jolla tässä viitataan väitöskirjaa valmistelevien ja jo väitelleiden tutkijoiden suhteelliseen osuuteen hankkeessa. Kuten taulukosta 32 näkyy, *konsortioon kuuluvat hankkeet* ovat huomattavasti aktiivisempia yhteistyön harjoittamisessa ja niillä on useampia yhteistyökumppaneita ohjelmassa. Konsortio näyttää siis tarjoavan hyvät puitteet ohjelmayhteistyön harjoittamiselle. Eroa ei selitä konsortiohankkeiden koko sinänsä, sillä ne ovat kokonaisrahoitukseltaan hitusen pienempiä kuin yksittäiset hankkeet.

Taulukko 32. Ohjelmayhteistyön aktiivisuus konsortioon kuulumisen mukaan (%).

	Yhteistyötä 4:n tai useamman hankkeen kanssa	Yhteistyötä 1-3 hankkeen kanssa	Ei ohjelmayhteistyötä	Yhteensä (n)
Ei kuulu konsortioon	2	45	53	100 (104)
Kuuluu konsortioon	16	54	30	100 (74)
Yhteensä	8	49	43	100 (178)

p=0,000

Konsortioon kuuluvien ohjelmayhteistyötä harjoittavien hankkeiden edustajilta (n=52) kysyttiin lisäksi, tekevätkö heidän hankkeensa yhteistyötä pääasiassa konsortion piirissä vai muiden hankkeiden kanssa. Lähes puolet näistä hankkeista on yhteistyössä lähinnä muiden konsortionsa hankkeiden kanssa, kun taas 40 prosenttia tekee yhteistyötä yhtä paljon konsortion hankkeiden ja sen ulkopuolisten ohjelmahankkeiden kanssa. Loput 12 prosenttia ovat yhteistyössä lähinnä muiden kuin konsortionsa kuuluvien hankkeiden kanssa.

Myös *hankkeen seniori–juniori-rakenteella* on merkitystä yhteistyön harjoittamisen kannalta. Kuten taulukosta 33 näkyy, ne hankkeet, joissa on suhteellisesti enemmän tohtoriksi väitelleitä tutkijoita, ovat aktiivisempia ohjelman sisäisessä yhteistyössä.²³

23 Vastausten tulkinnaassa tulee ottaa huomioon, että väitelleiden tutkijoiden osuus hankkeessa on vastaajien arvio, joka saattaa vaihdella etenkin pienissä hankkeissa sen mukaan, onko vastaaja lukenut itsensä mukaan hankkeen tutkijaksi vaiko ei.

Sisällysluettelo

Taulukko 33. Ohjelmayhteistyö hankkeen seniori-juniorirakenteen mukaan (%).

	On ohjelmayhteistyötä	Ei ohjelmayhteistyötä	Yhteensä (n)
Ei väitelleitä	36	64	100 (50)
1-30 % väitelleitä	62	38	100 (71)
31 % tai enemmän väitelleitä	69	31	100 (58)
Yhteensä	57	43	100 (179)

p=0,001

Tulos selittyy yhtäältä sillä, että väitelleillä tutkijoilla on jo ennestään kontakteja muihin ohjelman hankkeiden tutkijoihin ja heidän valmiutensa solmia uusia kontakteja on suurempi kuin vielä väitöskirjavaiheessa olevien tutkijoiden. Toisaalta on myös niin, että tavallisesti yhteistyötä halutaan tehdä menestyneimpien partnereiden kanssa, ja nämä ovat tyypillisesti jo väitelleitä tutkijoita.

Uusien yhteistyösuhteiden syntyminen

Ohjelmaa ei voida pitää kovin onnistuneena, jos se on koennut yhteen vain jo ennestään toistensa kanssa verkottuneita hankkeita. Siksi lomakkeessa kysyttiin, oliko vastaajilla aikaisempaa yhteistyötä ohjelman aikaisten yhteistyökumppanien kanssa.²⁴ On tietysti mahdollista, että ohjelma on mahdollistanut aiemman yhteistyösuhteen syventämisen, mikä voidaan myös lukea myönteiseksi tulokseksi.

Ohjelman sisäistä yhteistyötä harjoittavista vastaajista noin 60 prosentilla oli ollut yhteistyösuhde ohjelman piirissä oleviin yhteistyökumppaneihin jo ennen ohjelman alkamista – näistä kolmella neljäsosalla joidenkin kumppaneiden kanssa ja neljänneksellä kaikkien kumppaneiden kanssa. Keskimääräistä useammin yhteistyösuhde oli jo ennestään olemassa ohjelmissa LAMA, SYTTY ja VIE, joissa kussakin 80 prosentilla oli jo aiempaa yhteistyötä samojen kumppaneiden kanssa.

Kyselyn pohjalta voidaan myös todeta, että useita tieteenalaryhmiä edustavista hankkeista suurempi osuus tekee yhteistyötä ohjelman kautta löytämiensä kumppanien kanssa: niistä 46 prosentilla on ollut aiempaa yhteistyötä samojen kumppanien kanssa, kun taas yhden tieteenalaryhmän hankkeissa aiempaa yhteistyötä on ollut 70 prosentilla. Lisäksi humanistis-yhteiskuntatieteellisiä ja luonnontieteellisiä aloja sisältävissä yhdistelmähankkeissa uusia kumppaneita on suhteellisesti eniten. Vaikuttaa siis siltä, että ohjelmatoiminnan avulla on onnistuttu, ainakin jossain määrin, lisäämään paitsi monitieteisiä hankkeita myös niiden yhteistyötä ja että ohjelmilla on suuri merkitys ns. pehmeiden ja kovien alojen yhteistyön alulle saattamisessa.

Vaikka muun rahoituksen saaminen ei vaikuta ohjelmayhteistyön aktiivisuuteen sinänsä, on sillä varsin selvä merkitys tässä yhteydessä: muuta rahoitusta saavilla hankkeilla on selvästi useammin ollut yhteistyötä samojen kumppanien kanssa jo ennen ohjelmaa.

²⁴ On todennäköistä, että vastaajat ovat tässä kohdin raportoineet sekä henkilökohtaisesta että ryhmänsä harjoittamasta aiemmasta yhteistyöstä

Sisällysluettelo

Taulukko 34. Yhteistyö samojen kumppaneitten kanssa ennen ohjelman alkamista (%).

	Kaikkien yhteistyökumppanien kanssa	Joidenkin yhteistyökumppanien kanssa	Ei aiempaa yhteistyötä	Yhteensä (n)
Vain ohjelmarahoitusta	14	33	54	100 (43)
Ohjelma- ja muuta rahoitusta	17	57	26	100 (53)
Yhteensä	16	46	39	100 (96)

$p=0,022$

Näyttää lisäksi siltä, että muun rahoituksen osuudella on jonkin verran merkitystä: mitä suurempi on muun rahoituksen osuus, sitä useammin ohjelmayhteistyö tapahtuu ainakin osittain vanhojen partnereiden kanssa. Tämä tukee aiempaa tulokintaa tietystä aktiivisten hankkeiden ja ryhmien joukosta.

Myös vastaajan taustaorganisaatiolla on hieman merkitystä: valtion tutkimuslaitoksissa työskentelevien vastaajien hankkeet tekevät suhteessa hieman enemmän ohjelmayhteistyötä kuin yliopistolla työskentelevien. Lisäksi edelliset harjoittivat yhteistyötä enemmän uusien kumppanien kanssa.

Yhteistyön aloittamiseen vaikuttaneet tekijät

Mitkä seikat sitten vaikuttavat yhteistyön aloittamiseen ohjelmassa? Lomakkeessa tarjottiin kuusi vaihtoehtoa, joista selvästi suosituimmaksi nousi henkilökohtaiset kontaktit: yli puolet vastaajista on sitä mieltä, että niillä on erittäin paljon merkitystä yhteistyön aloittamisessa, ja lähes kolmasosan mielestä niillä on paljon merkitystä. Tulosta voi tulkita ainakin kahdella tapaa. Yhtäältä henkilökohtaisten kontaktien korostuminen kertonee ns. henkilökemian ja aiemman tuttavuuden merkityksestä. Toisaalta kyse lienee myös siitä, että suuri osa tiedosta on ns. hiljaista tietoa, jota on mahdoton kirjata ylös tai tuotteistaa. Tämän tyyppisen tiedon tunnistamiseen ja välittämiseen tarvitaan henkilökohtaista kanssakäymistä. (Ks. esim. Melin 2000.)

Toiseksi tärkeimmäksi seikaksi nousee selvästi yhteinen tutkimuskohde, jolla on neljänsosan mielestä erittäin paljon merkitystä ja 46 prosentin mielestä paljon merkitystä. Tietyllä tapaa niin tätä kuin edellistäkin vaihtoehtoa voi pitää itsestäänselvyytinä. Niiden merkitys tuleeekin parhaiten esille, kun niitä verrataan muihin vaihtoehtoihin. Oheisessa taulukossa vaihtoehdot on asetettu suosituimmuusjärjestykseen kahden ensimmäisen sarakkeen yhteenlasketun prosentin mukaan.

Sisällysluettelo

Taulukko 35. Yhteistyön syntymiseen vaikuttavat tekijät (%).

	Erittäin paljon merkitystä	Paljon merkitystä	Jonkin verran merkitystä	Ei merkitystä	Yhteensä (n)
Henkilökohtaiset kontaktit	52	32	12	3	100 (105)
Yhteinen tutkimuskohde	24	46	24	6	100 (104)
Tarve resurssien yhdistämiseen (mm. asiantuntemus, yhteiset laboratoriotilat)	17	30	28	25	100 (103)
Yhteinen teoreettinen/metodologinen lähestymistapa	15	26	43	15	100 (104)
Yhteistyön korostuminen ohjelman tavoitteissa	10	29	48	14	100 (103)
Koordinaattorin toiminta yhteistyön syntymiseksi (esim. seminaarit)	11	20	42	27	100 (102)

Kuten taulukosta käy ilmi, lähes puolet ohjelmayhteistyötä tehneistä on sitä mieltä, että tarpeella resurssien yhdistämiseen on joko erittäin paljon tai paljon merkitystä. Jonkin verran merkityksellisempänä tätä tekijää pitävät luonnontieteilijät. Tilastollisesti merkitsevämpi ja suurempi ero löytyy kuitenkin yliopistoa ja valtion tutkimuslaitosta edustavien vastaajien väliltä: kolme neljäsosaa valtion tutkimuslaitoksissa työskentelevistä vastaajista korostaa resurssien yhdistämisen merkitystä, yliopistoissa työskentelevistä noin 40 prosenttia. Tosin näyttää siltä, että valtion tutkimuslaitoksissa työskentelevät antavat positiivisimman arvion kaikista tekijöistä henkilökohtaisia kontakteja lukuun ottamatta.

Seuraavaksi tärkeimpinä tekijöinä pidettiin yhteistä teoreettista tai metodologista lähestymistapaa. Kuten yhteinen tutkimuskohde, tämä tekijä on jonkin verran tärkeämpi niille hankkeille, joissa on edustettuna useita tieteenalaryhmiä. Tämä tulos on ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että näissä hankkeissa hankkeen sisäinen diversiteetti on todennäköisesti suurempi, ja silloin myös yhteistyön aloittaminen ilman substanssiin ja lähestymistapaan liittyvää kosketuspintaa on erityisen riskialtista.

Ohjelmaan välittömimmin liittyvät vaihtoehdot – yhteistyön korostuminen ohjelman tavoitteissa sekä koordinaattorin toiminta yhteistyön syntymiseksi – jäivät listan loppupäähän. Tämä pätee myös niiden ohjelmien kohdalla, joilla on ollut kokopäiväinen koordinaatio (SYTTY, FIBRE ja LAMA). On kuitenkin huomattava, että näidenkään tekijöiden kohdalla ”ei lainkaan” -vaihtoehto saa enimmillään taakseen noin neljäsosan vastaajista. Yhtä kaikki, tulos kertoo siitä, että hankkeiden yhteisten intressien ja sitä kautta ohjelman sisäisen koherenssin merkitys on todennäköisesti suurempi kuin koordinaattorin toimien merkitys.

Hankkeen rahoitus pohjan merkitys on tilastollisesti merkitsevä vain yhden tekijän kohdalla, joka on yhteistyön korostuminen ohjelman tavoitteissa. Kun noin viidesosa vain ohjelmarahoitusta saaneiden hankkeiden edustajista on sitä mieltä, että sillä on ollut erittäin paljon tai paljon merkitystä, lähes puolet myös muuta rahoit-

Sisällysluettelo

tusta saaneista on tätä mieltä. Kyse lienee siitä, että muuta rahoitusta saavat ovat tottuneempia ottamaan huomioon rahoittajien toiveet – ainakin periaatteessa (esim. Nieminen & Kaukonen 2001, 45-68).

Yhteistyön muodot

Ohjelman puitteissa harrastettu yhteistyö voi vaihdella intensiteetiltään suuresti: tiedon vaihdannasta ohjelmaseminaarien puitteissa yhteisen julkaisun kirjoittamiseen ja uuden teorian luomiseen. Lomakkeessa vastaajia pyydettiin arvioimaan, missä määrin heidän yhteistyönsä koostuu taulukossa 36 luetelluista yhteistyön muodoista. Taulukossa muodot ovat suosituimmuusjärjestyksessä kahden ensimmäisen sarakkeen yhteenlasketun prosentin mukaan, joskin listan keskivaiheilla järjestykseen asettaminen on hankalaa.

Taulukko 36. Yhteistyön muodot (%).

	Erittäin paljon	Paljon	Jonkin verran	Ei lainkaan	Yhteensä (n)
Yleinen tiedon ja kokemusten vaihto	18	52	26	4	100 (106)
Tulosten esittely/vertailu	16	42	38	4	100 (106)
Yhteiset julkaisut	14	36	32	18	100 (103)
Jatkokoulutus	9	40	28	23	100 (103)
Metodien/instrumenttien kehittäminen	11	32	36	22	100 (104)
Teorian/käsitteiden kehittäminen	9	30	41	20	100 (104)
Yhteisen aineiston kerääminen	16	19	30	34	100 (105)

Ei ole yllättävää, että vain vähän sitoutumista ja resursseja vaativat yhteistyön muodot – yleinen tiedon ja kokemusten vaihto sekä tulosten esittely ja vertailu – nousevat selvästi tärkeimmiksi. Näiden tekijöiden kohdalla ei myöskään löydy eroja erilaisten alaryhmien välillä. Sen sijaan seuraavina taulukossa mainittujen yhteistyön muotojen – yhteiset julkaisut ja jatkokoulutus – kohdalla eroja löytyy sen mukaan, onko hankkeessa vain ohjelmärahoitusta vai sekä ohjelma- että muuta rahoitusta. Jälkimmäinen ryhmä pitää näitä yhteistyön muotoja tärkeämpinä, kuten myös metodien ja instrumenttien kehittämistä. Erot vain ohjelmärahoitusta saaviin ovat parinkymmenen prosenttiyksikön luokkaa.

Lisäksi ilmenee joitakin eroja hankkeen tieteenalapohjan suhteen. Yhteisen aineiston kerääminen näyttää olevan tärkeintä luonnontieteellisille hankkeille. Sama pätee metodien ja instrumenttien kehittämiseen sekä teorian ja käsitteiden kehittämiseen. Nämä erot vahvistavat sitä käsitystä, että tämäntyyppinen intensiivisempi yhteistyö on helpompaa aloilla, joilla teoriakenttä ja menetelmät ovat vakiintuneempia ja kommunikaatio siten helpompaa. Teorian ja käsitteiden kehittäminen – toisin sanoen yhteisen näkökulman ja kielen luominen – on tärkeämpää useita tieteenalaryhmiä edustaville hankkeille verrattuna yhden tieteenalaryhmän hankkeisiin.

Erikseen vastaajilta kysyttiin myös sitä, onko heidän ohjelman piirissä harjoittamansa yhteistyö monitieteisempää kuin muu heidän harjoittamansa tutkimusyh-

Sisällysluettelo

teistyö. Noin kolme viidesosaa vastaa myönteisesti. Näin on erityisesti ohjelmissa TIPO, TELE, SOLU ja TIETO, jotka ovat kuitenkin varsin erilaisia tavoitteiltaan ja resursseiltaan. Muita eroja ei juurikaan löydy; voidaan kuitenkin mainita, että valtion tutkimuslaitoksissa työskentelevät vastasivat tähän kysymykseen myönteisesti useammin verrattuna yliopistolla työskenteleviin. Tätä voidaan pitää yllättävänä siinä mielessä, että tutkimuslaitoksissa tieteenalarajat näyttelevät pienempää roolia tutkimuksen organisoinnissa kuin yliopistoissa.

Yhteistyön jatkuminen ohjelman jälkeen

Lähes 90 prosenttia vastaajista, joiden hankkeilla on ollut ohjelmayhteistyötä, uskoo yhteistyön jatkuvan myös ohjelman jälkeen. Näistä vastaajista noin kolmasosa arvelee sen jatkuvan suppeampana kuin ohjelman aikana ja loput joko samassa laajuudessa tai laajempaan kuin ohjelman aikana. On myös otettava huomioon, että osa hankkeista on jo päättyneitä; näistä hieman pienempi osuus uskoo yhteistyön jatkumiseen verrattuna käynnissä oleviin hankkeisiin.

Ohjelmakohtaiset erot ovat hyvin pieniä; voidaan kuitenkin todeta, että SOLUssa 60 prosenttia vastaajista uskoo yhteistyön jatkuvan samassa laajuudessa tai laajempaan, kun keskimäärin prosentti on 28. Kokopäiväisesti koordinoitujen ohjelmien ja muiden ohjelmien välillä ei ole eroja. Hankkeiden rahoituspohjalla sen sijaan on pientä merkitystä: neljä viidesosaa vain ohjelmarahaa saaneista vastaajista arvioi, että yhteistyö jatkuu, kun myös muuta rahoitusta saaneiden joukossa näin arveli 94 prosenttia vastanneista. Tieteenalaryhmien rajoja ylittävissä hankkeissa jatko näyttää olevan hieman todennäköisempi kuin yhden tieteenalaryhmän hankkeissa.

Ohjelmayhteistyön muodoilla ei näytä olevan merkitystä jatkumisen kannalta, paitsi kahden tekijän kohdalla: ne vastaajat, joille teorian ja käsitteiden kehittäminen ja/tai metodien ja instrumenttien kehittäminen on keskeisellä sijalla yhteistyössä, uskovat muita useammin yhteistyön jatkuvan ylipäätään. Tätä voi tulkita niin, että intensiivisempi yhteistyö jatkuu todennäköisemmin, mikä on tietysti myönteistä resurssien suuntaamisen kannalta.

Lopuksi voidaan vielä todeta, että yhteistyön jatkuminen riippuu luonnollisesti momenttyypisistä asioista. Yhteiset intressit substanssin suhteen ovat välttämättömiä, mutta usein kriittiseksi tekijäksi nousee myös se, löytyykö omalle hankkeelle sopivaa ja riittävää rahoitusta.

Sisällysluettelo

7. Mielipiteitä oman ohjelman toiminnasta

Lomakkeen lopussa vastaajia pyydettiin kertomaan missä määrin he yhtyvät toisaalta omaa tutkimusohjelmaa koskeviin väitteisiin sekä toisaalta Suomen Akatemian tutkimusohjelmatoimintaa yleensä koskeviin väitteisiin. Tässä alaluvussa käsitellään väitteitä, joihin hankejohtajia pyydettiin vastaamaan oman tutkimusohjelmansa osalta.

Ohjelman suunnittelu ja tavoitteet

Kaksi ensimmäistä väitettä koskee mahdollisuuksia vaikuttaa ohjelman suunnitteluun sekä ohjelman tavoitteenasettelua. Vain neljäsosa vastaajista on samaa mieltä siitä, että mahdollisuudet vaikuttaa ohjelman suunnitteluun olivat riittävät. Tätä selittää varmastikin se, että otoksen ohjelmien valmisteluun ei kuulunut avointa tutkijaseminaaria (ns. tutkiva työpaja), kuten on muodostunut tavaksi myöhemmin käynnistetyissä ohjelmissa. Sen sijaan varsin suuri joukko, yli 60 prosenttia vastaajista, on samaa mieltä siitä, että ohjelman tavoitteenasettelu on selkeä. Parantamisen varaa tässä suhteessa kuitenkin ilmeisesti on, koska täysin samaa mieltä on vain kuusi vastaajaa.

Taulukko 37. Näkemykset ohjelman suunnittelua ja tavoitteenasettelua koskevista väitteistä (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Mahdollisuudet vaikuttaa ohjelman suunnitteluun olivat riittävät	5	19	22	31	22	100 (172)
Ohjelman tavoitteenasettelu on selkeä	4	58	19	17	2	100 (172)

Myös muuta kuin ohjelmarahoitusta saavat ovat useammin samaa mieltä ohjelman tavoitteenasettelun selkeyttä koskevan väitteen kanssa: heistä samaa mieltä on 72 prosenttia ja muista hieman yli puolet. Ilmeisesti muuta rahoitusta saavat ovat tottuneempia sovittamaan omat intressinsä ohjelman tavoitteisiin jo hakemusvaiheessa. Lisäksi ohjelmia koskevasta tarkastelussa ilmenee, että täysipäiväisesti koordinoitujen ohjelmien vastaajat ovat jonkin verran tyytyväisempiä tavoitteenasettelun selkeyteen.

Ohjelman toiminta

Oheisessa taulukossa mainitut väitteet koskevat puolestaan ohjelman toimintatapoja ja niiden onnistuneisuutta.

Sisällysluettelo

Taulukko 38. Näkemykset ohjelman toimintatapoja koskevista väitteistä (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Mahdollisuudet vaikuttaa ohjelman toimintatapoihin ovat riittävät	4	30	33	22	10	100 (169)
Ohjelmaa koordinoidaan riittävästi	21	40	19	15	5	100 (171)
Ohjelmassa järjestetyt tilaisuudet ovat hyödyllisiä hankkeellemme	13	32	30	17	8	100 (173)
Ohjelman sisäinen tiedotus on riittävää	21	40	19	16	3	100 (173)
Ohjelmaan sisältyy liian vähän kansainvälistä toimintaa	7	26	35	25	6	100 (174)

Vain hyvin pieni joukko vastaajista (4 %) on sitä mieltä, että mahdollisuudet vaikuttaa ohjelman toimintatapoihin ovat olleet riittävät. Toisaalta sekä samaa mieltä olevia että eri mieltä olevia on suurin piirtein yhtä paljon, noin kolmasosa. Tämän väitteen kohdalla tulee esille mielenkiintoinen ero naispuolisten ja miespuolisten vastaajien välillä – sukupuolen mukaisia eroja kun ei muuten juuri esiinny: naiset katsovat voineensa vaikuttaa ohjelman toimintatapoihin selvästi miehiä vähemmän.

Reilu 60 prosenttia vastaajista on tyytyväisiä koordinoinnin määrään ja yhtä moni pitää ohjelman sisäistä tiedotusta riittävänä. Sen sijaan alle puolet vastaajista (45 %) näkee ohjelmassa järjestettyjen tilaisuuksien olleen hyödyllisiä hankkeelleen. Jos vastaajan hanke on yhteistyössä muiden ohjelmahankkeiden kanssa, niin vastaaja on myönteisempi kaikkien kolmen väitteen suhteen. Lisäksi niissä ohjelmissa, joissa on ollut kokopäiväinen koordinaatio (LAMA, FIBRE, SYTTY), ollaan yleisemmin samaa mieltä näiden väitteiden kanssa. Esimerkkeinä mainittakoon, että näiden kokopäiväisesti koordinoitujen ohjelmien vastaajista 92 prosenttia pitää tiedotusta riittävänä ja 59 prosenttia pitää ohjelmassa järjestettyjä tilaisuuksia hyödyllisinä, kun muiden vastaajien kohdalla vastaavat prosenttiluvut ovat 44 ja 37.

Ohjelman kansainvälisyyttä koskeva väite oli kielteisessä muodossa: ohjelmaan sisältyy liian vähän kansainvälistä toimintaa. Kolmasosa vastaajista oli samaa mieltä väitteen kanssa ja kolmasosa eri mieltä, loput eivät samaa eivätkä eri mieltä. Koordinaation määrällä ei tässä suhteessa ole merkitystä. Kuten edellä todettiin, valtaosa vastaajista on kuitenkin sitä mieltä, että ohjelmaan kuuluminen on lisännyt kansainvälistä julkaisutoimintaa ja yhteistyötä.

Ohjelman hankevalikoima

Seuraavat kaksi väitettä kartoittavat vastaajien mielipiteitä siitä, onko ohjelman hankevalikoima kenties liian heterogeeninen toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi. Tämä ajatus tuli esille mm. koordinaattorien haastatteluissa.

Sisällysluettelo

Taulukko 39. Näkemykset ohjelman hankevalikoimasta (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Ohjelman hankkeet ovat teemoiltaan ja lähestymistavoiltaan liian erilaisia toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi	20	40	16	21	3	100 (172)
Ohjelman hankkeet edustavat liian erilaisia tieteenaloja toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi	10	37	18	29	6	100 (174)

Vaikuttaa siltä, että varsin suuri osa vastaajista on ainakin jossain määrin tyytymättömiä ohjelman hankevalikoimaan. Mielenkiintoista on, että teemoihin ja lähestymistapoihin liittyvää erilaisuutta pidetään jonkin verran ongelmallisempänä kuin tieteenaleroja sinänsä.

Teemojen ja lähestymistapojen erilaisuutta pitävät ongelmallisena etenkin humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet ja yhdistelmähankkeet. Yhtä kriittisiä ovat ne luonnontieteellisten hankkeiden vastaajat, joiden hanke on rahoitettu vain ohjelmarahoituksella. Tieteenaleroja koskevan väitteen kohdalla samaa mieltä ovat useimmin humanistis-yhteiskuntatieteellisten hankkeiden edustajat ja sen jälkeen ne luonnontieteellisiä hankkeita sekä yhdistelmähankkeita edustavat, jotka saavat vain ohjelmarahoitusta. Oheisesta taulukosta näkyvät tarkemmin samaa mieltä olleiden osuudet tieteenalaryhmän ja hankkeen rahoituspohjan mukaan. Silloin kun hankkeen rahoituspohjalla on merkitystä, prosenttiluvut on tummennettu.

Taulukko 40. Näkemykset ohjelman hankevalikoimasta hankkeen tieteenalaryhmien ja rahoituspohjan mukaan. Täysin samaa tai samaa mieltä -vastanneiden osuus (%). Prosenttilukujen perään on merkitty tapausten lukumäärä (n), josta prosentti on laskettu.

	Humanistis-yhteiskuntatieteelliset hankkeet		Luonnontieteelliset hankkeet		Yhdistelmähankkeet	
	vain ohjelmarah.	ohjelmarah. + muu rah.	vain ohjelmarah.	ohjelmarah. + muu rah.	vain ohjelmarah.	ohjelmarah. + muu rah.
Ohjelman hankkeet ovat teemoiltaan ja lähestymistavoiltaan liian erilaisia...	74 (27)	68 (22)	70 (27)	46 (56)	73 (11)	69 (13)
Ohjelman hankkeet edustavat liian erilaisia tieteenaloja...	62 (26)	68 (22)	54 (28)	33 (57)	55 (11)	29 (14)

Erot eivät pääasiallisesti ole tilastollisesti merkitseviä.

Se, että erityisesti humanistis-yhteiskunnallisia aloja edustavilla vastaajilla on selvästi kielteisempi näkemys ohjelmansa koherenssista, ei ole kovin yllättävää. Nämä alat ovat teoreettisesti ja metodologisesti heterogeenisempia kuin luonnontieteelli-

Sisällysluettelo

set alat. Tätä voidaan pitää erityisenä haasteena tutkimusohjelmatoiminnalle näillä aloilla. Se, että joissakin suhteissa myös hankkeen rahoitus pohjalla on merkitystä (tummennetut kohdat), on vaikeampi selittää. Jälleen yksi mahdollinen selitys on se, että muuta rahoitusta saavat ovat usein ryhmiä, jotka ovat tottuneempia toimimaan erilaisissa ja muuttuvissa konteksteissa.

Vaikutusten pysyvyys

Seuraava väite puolestaan selvittää sitä, ovatko tutkimusohjelman vaikutukset – joihin kuuluu monia edellä käsiteltyjä seikkoja, esimerkiksi eri tieteenalojen välinen yhteistyö tai perus- ja soveltavan tutkimuksen yhdistäminen – väliaikaisia vain pysyvämpiä.

Taulukko 41. Näkemykset ohjelman suuntaavaa vaikutusta koskevasta väitteestä (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Ohjelma suuntaa tutkimusryhmämme/-yksikköemme tutkimusta pidemmällä tähtäimellä	8	38	27	15	13	100 (173)

Täysin samaa mieltä pidemmän tähtäimen suuntaavasta vaikutuksesta on alle kymmenen prosenttia vastaajista, mutta yhteensä samaa mieltä olevia on lähes puolet vastaajista (46 %). Varsin suuri osuus vastaajista ei ole samaa eikä eri mieltä ja loput 28 prosenttia ovat eri mieltä. Ohjelmayhteistyötä harjoittavien kohdalla samaa mieltä olevien osuus on 50 prosenttia kun muiden kohdalla se on 39 prosenttia, eli ero on itse asiassa varsin pieni. Käynnissä olevien hankkeiden vastaajat näkevät ohjelman suuntaavan vaikutuksen jonkin verran suurempana kuin jo päättyneiden hankkeiden vastaajat.

8. Mielenpitoita Akatemian ohjelmatoiminnasta yleensä

Edellä kävi ilmi, että vastaajat ovat monelta osin varsin tyytyväisiä ohjelmansa toimintaan, joskin mielipiteissä on hajontaa. Vastaajilta kysyttiin myös näkemyksiä Akatemian ohjelmatoiminnasta yleensä. Oletuksena oli, että ne heijastavat kokemuksia oman ohjelman toiminnasta mutta eivät mene yksi yhteen: toisin sanoen huonot kokemukset omasta ohjelmasta eivät välttämättä johda kielteisiin asenteisiin ohjelmatoiminnasta sinänsä, ja päinvastoin. Mielipiteet voi myös nähdä sitä taustaa vasten, että noin puolella vastanneista on aiempaa kokemusta jostakin tutkimusohjelmasta, ja neljäsosalla vastaajista on aiempaa kokemusta jostakin Akatemian tutkimusohjelmasta. Tilastollisen analyysin mukaan aiempi kokemus ei kuitenkaan vaikuta mielipiteisiin merkittäväällä tavalla.

Ohjelmärahoitus

Ensimmäisen väitteen mukaan ”tutkimusohjelmärahoituksen osuus Suomen Akatemian tutkimusrahoituksesta (25 %) on liian pieni”. Hyvin suuri osa vastaajista

Sisällysluettelo

(43 %) valitsi neutraalin vaihtoehdon. Samaa mieltä on neljäsosa ja eri mieltä reilu kolmasosa vastaajista. Vastausprofiilit vaihtelevat jonkin verran hankkeen tieteen-alamäärän mukaan, siten että erityisesti monitieteistä tutkimusta tekevät pitävät tutkimusohjelmarahoitusta hyvänä rahoitusmuotona. Toisaalta heistäkin vain noin neljäsosa on samaa mieltä siitä, että ohjelmarahoituksen osuus on liian pieni. On myös syytä huomata, ettei kyselyn perusteella voi päätellä, pitävätkö eri mieltä olevat ohjelmarahoituksen osuutta sopivana vai liian suurena.

Ohjelmatoiminnan päätavoitteiden toteutuminen

Alla olevassa taulukossa on kuusi väitettä, joiden avulla on mahdollista arvioida sitä, miten hyvin vastaajat kokevat tutkimusohjelmatoiminnan tukevan Akatemian sille asettamia päätavoitteita. Neljä ensimmäistä väitettä on myönteisessä muodossa ja kaksi viimeistä kielteisessä. Väitteitä ei ole asetettu suosituimmuusjärjestykseen.

Taulukko 42. Näkemykset Akatemian ohjelmatoimintaa koskevista väitteistä (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Tutkimusohjelmat edistävät tutkimusympäristöjen ja -yhteisöjen kehittämistä	9	53	23	12	3	100 (179)
Ohjelmat ovat hyvä tapa edistää monitieteisyyttä ja tieteidenvälisyyttä	15	55	17	8	5	100 (174)
Ohjelmat vaikuttavat myönteisesti uusien tutkimus- ja tieteenalojen kehittämiseen	16	40	30	10	5	100 (176)
Ohjelmatoiminta lisää tutkimuksen kansainvälisyyttä	8	24	37	26	6	100 (178)
Jatkokoulutustavoitteet ovat ristiriidassa muiden ohjelmatavoitteiden kanssa	3	13	34	35	14	100 (175)
Tutkimusohjelmat eivät synnytä aitoa tutkimusyhteistyötä	7	20	29	37	8	100 (178)

Tuloksista voidaan päätellä, että vastaajat pitävät ohjelmatoimintaa erityisen sopivana keinona edistää monitieteisyyttä ja tieteidenvälisyyttä sekä kehittää tutkimusympäristöjä ja -yhteisöjä. Nämä ovatkin yleisiä tavoitteita, jotka on asetettu kaikille otoksen ohjelmille. Reilusti yli puolet vastaajista uskoo myös siihen, että ohjelmat vaikuttavat myönteisesti uusien tutkimus- ja tieteenalojen kehittämiseen.

Sisällysluettelo

Sen sijaan – aivan kuten edellä oman ohjelman tarkastelussa – ohjelmatoiminta kansainvälisyyden edistäjänä jakaa mielipiteet tasan: 32 prosenttia vastaajista on samaa mieltä väitteen ”ohjelmatoiminta lisää tutkimuksen kansainvälisyyttä” kanssa ja täsmälleen yhtä suuri osuus on eri mieltä. Neutraalin vaihtoehdon on valinnut 37 prosenttia vastaajista. Kuitenkin aiemmin ilmeni, että jopa kolme neljäsosaa vastaajista katsoo ohjelman edistäneen kansainvälistymistä. Näyttää siis siltä, että myönteinen vaikutus syntyy enemmänkin ohjelmarahoituksen tarjoamien mahdollisuuksien (esim. rahalliset resurssit matkustamiseen ja mahdollisuus syvennyä kansainvälisten julkaisujen työstämiseen) pohjalta kuin ohjelmaan liittyvän kansainvälisen toiminnan ansiosta.

Vain pieni osa vastaajista (16 %) uskoo jatkokoulutustavoitteiden olevan ristiriidassa muiden ohjelmatavoitteiden kanssa. Lähes puolet vastaajista ei usko ristiriitaa olevan. Hankkeen seniori–juniori-rakenteella on vastausprofiilien suhteen vain pientä merkitystä mutta odotettuun suuntaan: jos vastaajan hankkeessa on suhteellisesti enemmän väitöskirjan tekijöitä, hän ei näe ristiriitaa jatkokoulutuksen ja muiden tavoitteiden välillä. Ylipäätään näyttää siltä, että jatkokoulutus soveltuu vastaajien mielestä hyvin osaksi tutkimusohjelmatoimintaa.

Lähes yhtä suuri osuus vastaajista (45 %) on eri mieltä yllä olevan taulukon viimeisen rivin väitteen kanssa, jonka mukaan ohjelmat eivät synnytä aitoa yhteistyötä; samaa mieltä väitteen kanssa on kuitenkin yli neljäsosa vastaajista. Niissä ohjelmissa, joissa on ollut ohjelman alusta asti kokopäiväinen koordinaatio (LAMA, FIBRE, SYTTY), ollaan kaikkein useimmin eri mieltä tämän väitteen kanssa, kuten käy ilmi oheisesta taulukosta.

Taulukko 43. Väite ”Tutkimusohjelmat eivät synnytä aitoa tutkimusyhteistyötä” koordinaatiomuodon mukaan (%).

	Samaa mieltä	En samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Yhteensä (n)
Kokopäiväinen koordinaatio	27	14	59	100 (66)
Puolipäiväinen koordinaatio tai muu järjestely	26	38	36	100 (112)
Yhteensä	26	29	44	100 (178)

$p=0,006$

Mielenkiintoista on lisäksi se, että kokopäiväisen koordinaation ohjelmissa myös ne vastaajat, jotka eivät itse harjoita ohjelmayhteistyötä, ovat useammin eri mieltä väitteen kanssa eli siis suhtautuvat myönteisemmin ohjelmien mahdollisuuteen saada aikaan aitoa yhteistyötä.

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan väitettä ”ohjelmat ovat hyvä keino kouluttaa asiantuntijoita hallinnon ja elinkeinoelämän tarpeisiin”. Huomattavan suuri osa vastaajista (40 %) valitsi neutraalin vaihtoehdon – todennäköisesti siksi, ettei asiantuntijoiden kouluttaminen ollut keskeistä kuin muutamassa ohjelmassa (FIBRE ja SYTTY).

Sisällysluettelo

Ohjelmien vaikutus tutkimuksen luonteeseen

Väitteen ”tutkimusohjelmat suuntaavat tutkimusta hyödynnettävään tutkimukseen” kanssa on samaa mieltä puolet vastaajista ja eri mieltä 13 prosenttia vastaajista. Samanaikaisesti yhtä suuri osuus vastaajista on samaa mieltä siitä, että ohjelmat mahdollistavat perustutkimuksen kehittämisen. Lähes neljäsosa on samaa mieltä molempien väitteiden kanssa, mikä tarkoittaa, että perustutkimusta ja tutkimuksen hyödynnettävyyttä ei nähdä toisiaan poissulkevinä.

Taulukko 44. Näkemykset tutkimuksen luonteen muuttumista koskevista väitteistä (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Tutkimusohjelmat suuntaavat tutkimusta hyödynnettävään tutkimukseen	8	42	37	11	2	100 (178)
Tutkimusohjelmat mahdollistavat perustutkimuksen kehittämisen	11	41	31	13	4	100 (179)

Ohjelmien kesto ja arviointi

Vain neljäsosa vastaajista pitää kolmea vuotta riittävänä ohjelma-aikana – tulos joka ei sinänsä yllätä. Sen sijaan on vaikeampi selittää sitä, että vain ohjelmarahoitusta saavien hankkeiden edustajat ovat useammin tyytyväisiä kolmen vuoden periodiin. Osittain päällekkäinen on tulos, jonka mukaan humanistis-yhteiskuntatieteellisistä hankkeista samaa mieltä kolmen vuoden riittävydestä on kolmasosa, muista noin viidesosa. Yhden tieteenalaryhmän hankkeet ovat hieman tyytyväisempiä kolmeen vuoteen kuin useita tieteenalaryhmiä käsittävät hankkeet.

Taulukko 45. Näkemykset ohjelman kestoa ja arviointia koskevista väitteistä (%).

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä (n)
Kolme vuotta on riittävä aika yhdelle ohjelmakaudelle	4	20	15	38	23	100 (178)
Ohjelma-arvioinnit ovat tarpeettomia tutkimustyön näkökulmasta	8	16	23	38	16	100 (177)

Avovastauksissa esitetyt mielipiteet ja esille nostetut asiat vaihtelevat paljon, mutta seuraavanlainen ohjelman kestoa koskeva kommentti toistuu usein: ”Kolmivuotinen ohjelma on liian lyhyt tulosten saavuttamiseen, koska n. kaksi vuotta (ja paljon energiaa) menee perustaitojen hankkimiseen. Jatkokoulutettavien pohja pitäisi olla vahvempi tai hankkeen kesto esim. neljä vuotta.” Kyse ei siis ole (yksinomaan) tutkijoiden yleisestä tyytymättömyydestä rahoituksen keston, vaan jatkokoulutusfunktion ja hankkeiden keston yhteensovittamisen ongelmista.

Sisällysluettelo

Väite ohjelma-arviointien tarpeettomuudesta tutkimustyön näkökulmasta saataakseen vain neljäsosan vastaajista. Yli puolet vastaajista on eri mieltä – he siis pitävät arviointia tutkimustyön kannalta hyödyllisenä. Lisäksi on huomattava, että kielteisen kannan valinneet saattavat toki pitää arviointeja hyödyllisenä jostain muusta syystä, esim. tutkimustoiminnan yleisen legitimaation kannalta. Vain ohjelmarahoitusta saavien hankkeiden edustajat suhtautuvat arviointiin hieman myönteisemmin, samoin kuin ns. yhdistelmähankeita edustavat vastaajat. Voidaan ajatella, että nämä vastaajat ovat kenties muista sitoutuneempia ohjelmaan ja siksi näkevät myös siihen liittyvän arvioinnin myönteisemmässä valossa.

III KOORDINAATTORIEN NÄKEMYKSET JA KOKEMUKSET (Leena Ahrio)

Tutkimusohjelmien koordinaattoreita haastatteleamalla on haluttu syventää kyselyn avulla saatavaa kuvaa ohjelmista ja niiden toiminnasta käytännössä. Haastatteluiden avulla saakin kokonaisvaltaisemman ja elävämmän kuvan ohjelmista kuin pelkästään kyselyvastauksia tarkastelemalla. Toisaalta kuva on myös erilainen: haastattelut kertovat koordinaattorien näkökulmasta, kyselyaineisto tuo puolestaan esille hankkeiden näkökulman.

Kuten myös koordinaattorien haastatteluista käy ilmi, ovat useimmat ohjelmat luonteeltaan ”alkuvaiheen” tai ”käynnistysvaiheen” ohjelmia, joilla on omat ominaispiirteensä verrattuna uudempiin tutkimusohjelmiin. Monet koordinaattorit kuvaavat työtään pitkälti toimintatapojen etsimisenä, koska malleja, jolle oman työnsä olisi voinut rakentaa, ei ollut. Tottumattomuus ohjelmatoimintaan on luonnehtinut myös monien hankkeisiin osallistuvien toimia. Koska selkeitä sääntöjä tai totuttuja toimintakuvioita ei ole ollut, ovat koordinaattorit voineet muokata ohjelmatoimintaa haluamilleen linjoille. Osin tästäkin syystä ohjelmat ovat toimineet varsin eri tavoin.

Koordinaattorien näkemyksiä ja kokemuksia ohjelmien toiminnasta tarkastellaan tässä luvussa eräiden keskeisten teemojen pohjalta. Näitä ovat ensinnäkin koordinaatioon kuuluvat tehtäväalueet, ohjelmien resursointi, tavoitteet sekä toimintaan liittyvä yhteistyö ja toiminnan arviointi. Tämän jälkeen tarkastellaan koordinaattorien näkemyksiä ohjelmatoiminnan kehittämisestä. Luvussa käytetään suoria otteita koordinaattorien haastatteluista, joilla on haluttu elävöittää tekstiä sekä tuoda esille käsiteltävien asioiden monisäikeisyyttä.

1. Koordinaattorien toiminta ja tehtäväalueet

Koordinaattorien tehtäväkuvat samoin kuin mukaantulo ohjelmaan vaihtelevat melkoisesti. Kaikissa mukaan valituissa ohjelmissa (ks. johdanto ja liite 1) on kuitenkin ollut jossain vaiheessa koordinaattori. Taulukossa 1 on esitetty perustiedot ohjelmakoordinaatiosta. Kahdeksan koordinaattoria toimi Helsingissä, neljä Turussa sekä Tampereella ja Kuopiossa kummassakin yksi. Seitsemän ohjelman koordinaattoriyksikkö oli yliopistoyhteisössä ja kahden valtion tutkimuslaitoksessa. Yksi koordinaattoreista toimi yrityksessä (Nokia Research Center).

Sisällysluettelo

Taulukko 46. Ohjelmatiedot ja koordinaatiotaho.

Ohjelma	Vuodet	Toimipaikka	Paikkakunta	Koordinointi	
				Täysipäiväinen	Osa-aikainen
LAMA	1998-2001	VATT	Helsinki	x	
FIBRE I ja II	1997-2002	TY	Turku	x	
URBS	1998-2000	TY	Turku		x
MOLE	1997-1999	TY	Turku		x ¹
SOLU	1998-2000	TY	Turku		x
MALU	1998-2000	SA	Helsinki		x ²
TIETO I ja II	1996-2001	TaY	Tampere	x ³	
TIPO	1996-1999	HY	Helsinki		x
TELE I	1998-2000	Nokia	Helsinki		x
VIE	1994-2000	HY	Helsinki		x ⁴
TERO	1998-2000	HY	Helsinki		x
SYTTY	1998-2001	KTL	Kuopio	x	

¹ Koordinaattori aloittanut työnsä ohjelman käynnistyttyä.

² Koordinaattori mukana vain alkuvaiheessa, muu koordinointi hoidettu Akatemiassa.

³ Koordinaattori aloittanut työnsä ohjelman käynnistyttyä.

⁴ Koordinaattori aloittanut työnsä ohjelman käynnistyttyä.

Suomen Akatemia on sisäisessä ohjeessaan luonnehtinut koordinaattorin tehtäviä seuraavasti (TUKO 1999): ”Ohjelman valmistelua ja rahoitettavien tutkimushankkeiden koordinaatiota varten Akatemia voi, jo ennen ohjelmamuistion laatimista, nimetä koordinaatiotahon sekä yhden tai useamman koordinaattorin, jonka tehtävänä on edistää ohjelmalle asetettujen tavoitteiden toteutumista, tutkijoiden välistä yhteydenpitoa, ohjelmaan liittyvää tutkijankoulutusta sekä tulosten hyödyntämistä ja niistä tiedottamista.” Käytännössä koordinaattorin työnkuva määritellään pääsääntöisesti Akatemian kanssa tehdyssä koordinaatiosopimuksessa. Sopimukset vaihtelevat ensinnäkin sen mukaan, missä vaiheessa koordinaattori on tullut mukaan ohjelmatoimintaan ja toiseksi sen mukaan, onko toimenkuva täysi- vai osa-aikainen. Pienimmillään koordinaattorin tehtäväkuva voi koskea lähes yksinomaan ohjelman valmistelua ja hankkeiden valintaa (MALU) tai väli- tai loppuarvioinnin järjestämistä (VIE). Muutaman koordinaattorin työnkuvaan kuuluu myös tieteellisen synteessin tuottaminen tai kirjoittaminen koko ohjelmasta ja sen tuloksista.

Osa koordinaattoreista on ollut mukana jo ohjelmaa valmisteltaessa, osa on valittu koordinaattoriksi vasta ohjelman jo oltua käynnissä. Noin puolet koordinaattoreista on ollut Akatemian nykyisen tavoitteen mukaisesti mukana tutkimusohjelmaa suunniteltaessa tai käynnistettäessä. Tyypillistä on, että varsinkaan vanhimmissa ohjelmissa ei ainakaan aluksi ollut koordinaattoria, silloisen käytännön mukaisesti (VIE, TIETO, MOLE). Noin puolet koordinaattoreista on kutsuttu tehtävänsä ja noin puolet koordinaattoreista on hakenut tehtävänsä avoimella haulla. Akatemian nykyinen pyrkimys on, että koordinaattori valitaan tarjousten perusteella tai palkataan Akatemiaan.

Lähes puolet koordinaattoreina toimivista on osallistunut – vaikkei vielä koordinaattorin ominaisuudessa – jo ohjelman suunnitteluvaiheeseen, painopisteiden ja

Sisällysluettelo

tavoitteiden määrittelyyn. Viimeistään valmisteluvaiheessa mukaan tulleet koordinaattorit ovat osallistuneet ohjelmamuistion laadintaan, arvioijien hankintaan ja hankkeiden valintaan. Täytäntöönpanovaiheessa mukaan tulleet koordinaattorit ovat aloittaneet työnsä kun päätökset ohjelmahankkeista on tehty. Tyypillisesti näillä koordinaattoreilla on oma hankkeensa ohjelmassa, ja he hoitavat koordinaation osapäiväisesti oman työnsä ohessa.

Ohjelmista kolmessa suurimmassa (FIBRE, TIETO, SYTTY) on täysipäiväinen koordinaattori, muissa osa-aikainen. Varsinaisilla koordinaattoreilla on ollut työssään tukena eri määrä eri tehtävissä toimivia henkilöitä. Kahdessa ohjelmassa (TERO, SYTTY) toimeenpanevan koordinaattorin tukena on ns. tieteellinen koordinaattori, joka on alalla pitkään toiminut etabloitunut henkilö. Tieteellinen koordinaattori on toiminut asiantuntijana ja suunnittelun tukena hyödyntäen omaa asemaansa ja henkilösuhteitaan ohjelman tavoitteiden edistämiseksi. Muutamissa ohjelmissa on toiminut ns. avustava koordinaattori tai suunnittelija yhteistyössä koordinaattorin kanssa. Useimmissa ohjelmissa koordinaatioon on palkattu tai saatu taustayhteisöltä tai Akatemialta apu-työvoimaa sihteerin tehtävien hoitamiseen. Muutama ohjelma on hoidettu lähes yksinomaan koordinaattorin toimesta (URBS, SOLU, MOLE). Lisäksi lähes kaikissa ohjelmissa on palkattu ulkopuolisia henkilöitä pieniin erityisosaamista vaativiin tehtäviin (esim. www-sivujen luominen ja ylläpitäminen, esitteiden ja julkaisuiden teettäminen ja painattaminen).

Tehtäväalueet

Koordinaattorien tehtävät voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: ohjelman käynnistäminen, varsinainen ohjelmatoiminta sekä eräät hallinnolliset tehtävät. Käytetty jaottelu ei perustu kenenkään yksittäisen koordinaattorin toimenkuvaan, vaan on jäsentely tehtäväkuvista yleensä.

Käynnistämävaiheeseen kuuluu ohjelmamuistion laadinta sekä hanke-esitysten valmistelu yhteistyössä ohjelmaryhmän kanssa. Valmisteluvaiheessa mukana olevat koordinaattorit osallistuvat tyypillisesti ohjelmaryhmän toimintaan ja ovat mukana hankkimassa asiantuntija-arvioitsijoita, käymässä rahoitusneuvotteluja ja valmistelemassa esitystä rahoitettavista hakemuksista ohjelmajaostolle tai tieteelliselle toimikunnalle, joka tekee rahoituspäätökset.

Varsinaiseen ohjelmatoimintaan kuuluvat tilaisuuksien ja seminaarien järjestäminen, kokoomajulkaisujen toimittaminen, erilainen yhteydenpito ohjelman hankkeisiin sekä tiedotusvälineisiin ja tulosten hyödyntäjiin.

Seminaaritoiminta. Tyypillisesti ohjelmissa järjestetään avausseminaari sekä muutama muu tieteellinen seminaari. Joissakin ohjelmissa on tämän lisäksi ollut runsaasti muuta ohjelmatoimintaa (erityisesti FIBRE, SYTTY, URBS, TIETO). Eniten toimintaa on suurimmissa ohjelmissa, joissa on kokopäiväinen koordinaattori. Ohjelmatoiminnan osana järjestettyä organisoitua tutkijakoulutusta on vain FIBRE:ssä. Varsinaisen tutkijakoulutuksen lisäksi FIBRE:ssä toimii ns. nuorten tutkijoiden klubi. Sen sijaan kaikissa ohjelmissa seminaaritoiminta voidaan nähdä osaksi tutkijakoulutusta: nuoret tutkijat saavat toisaalta areenan, jolla esitellä tuloksi-

Sisällysluettelo

aan, ja toisaalta he myös kuulevat alan muusta tutkimuksesta. Monissa ohjelmissa on kiinteät suhteet alan tutkijakouluihin tai vastaaviin organisaatioihin, joiden kanssa yhteistyössä järjestetään tutkijakoulutusta (esim. SOLU, MOLE, URBS, TERO, SYTTY). Ohjelmiin kuuluvien hankkeiden kesken järjestetään myös pienimuotoisempia, tiettyä teemaa käsitteleviä seminaareja ja työpajoja. Niiden järjestämiseen tai rahoittamiseen ohjelmien koordinaattorit osallistuvat voimavarojensa mukaan.

Yhteyksien hoitaminen ja tiedottaminen. Koordinaattorit toimivat yhdyshenkilöinä erilaisissa käytännöllisissä ja tieteellisissä asioissa. Yhteydet ja tiedottaminen ohjelman sisällä hoidetaan pääsääntöisesti sähköisesti: ohjelmien www-sivuilla sekä sähköpostitse (esim. sähköpostilistat). Muutamilla koordinaattoreilla on ollut tapana vieraillla kaikissa ohjelman projekteissa tutustumassa tutkimukseen sekä saamassa ideoita ja palautetta (esim. URBS, TELE, TIETO). Koordinaattorit hoitavat ohjelman asioita Akatemian hallintoon ja johtoryhmään (ohjelmaryhmään) päin. Johtoryhmä kokoontuu hyvin vaihdellen ohjelmakohtaisesti. Osa johtoryhmistä on kokoontunut vain muutaman kerran. Osa koordinaattoreista on sen sijaan tiiviisti yhteydessä johtoryhmään ja tekee aktiivista yhteistyötä. Koordinaattorit ovat järjestäneet yhteistyötä eri projektien välille, kansainvälisiin tahoihin sekä yhteistyökumppaneihin kuten rahoittajiin. Koordinaattorit ovat yhteydessä myös tiedotusvälineisiin sekä tutkimusten hyödyntäjiin. Osa on järjestänyt tiedotustilaisuuksia tai tehnyt lehdistötiedotteita. Lisäksi koordinaattorit kiertävät kertomassa erilaisissa tieteellisissä ja muissa tilaisuuksissa ohjelmasta ja sen tuloksista. Ohjelmia esitellään myös messuilla, mikäli sellaisia alalla järjestetään.

Julkaisu-toiminta. Yhteisiä julkaisuja ohjelmista tuotetaan periaatteessa ainakin kaksi: projektit esittelevä ohjelmakirja sekä ns. loppuraportti, johon kustakin ohjelmasta kootaan tuloksia. Julkaisujen toimittaminen on yleensä koordinaattori-en tehtävä. Muutamassa ohjelmassa ohjelman tuloksista halutaan kokoomaraportin omaisen loppuraportin sijaan pikemminkin ohjelman synteesi tai yhteinen kansainvälistä tieteellistä statusta omaava kokonaisuus ohjelman tieteellisistä tuloksista (LAMA, URBS). Lisäksi joissakin ohjelmissa on tehty erilaisiin lehtiin teemanumeroita tai laajempaan levikkiin tarkoitettuja julkaisuja (esim. VIE, TERO). Lisäksi hankkeet julkaisevat tuloksiaan kotimaisilla ja kansainvälisillä foorumeilla.

Hallinnolliset tehtävät koostuvat pääasiassa seuranta- ja arviointitoiminnasta. Osa koordinaattoreista pitää tapanaan kerätä vuosittain erilaisia seurantatietoja esimerkiksi julkaisuista, jatkokoulutuksesta ja rahoituksesta. Osassa ohjelmia järjestetään myös väliarviointi. Koordinaattori voi suorittaa väliarvioinnin itse (TIETO) tai hankkia ulkopuoliset arvioitsijat (FIBRE, TELE, SYTTY). Kaikista ohjelmista tehdään loppuarviointi, jonka käytännöt ja laajuus vaihtelevat itsearviointista kansainväliseen arviointiin. Arvioinnit kohdistuvat niin tieteellisiin julkaisuihin kuin itse ohjelman toimintaan. Lisäksi koordinaattorit ovat yhteydessä Akatemiaan ja muihin rahoittajiin erilaisissa hallinnollisissa kysymyksissä.

Sisällysluettelo

2. Ohjelmärahoitus

Tutkimusohjelmat ovat koordinaattorien mielestä monessa suhteessa toimiva ja hyvä rahoitusmuoto. Myös rahoituspäätöksiin ja niiden perusteisiin sekä niiden pohjalta muodostuneisiin ohjelmakokonaisuuksiin ollaan pääosin tyytyväisiä. Kaksivaiheinen haku, jota nykyisin paljon käytetään tutkimusohjelmien haku-prosessissa, herätti haastatteluisia paljon keskustelua sekä puolesta että vastaan. Rahoitusyhteistyöhön koordinaattorit suhtautuvat yleensä positiivisesti, mutta yhteistyö ei aina käytännössä ole kovin sujuvaa. Haastatteluisia nousivat lisäksi usein esiin rahoituskäytäntöihin liittyvänä ongelmana pienet ja sirpaleiset hankkeet.

Tutkimusohjelmat rahoitusmuotona

Hyvänä rahoitusmuotona ohjelmia pidetään monessa mielessä. Ensinnäkin ohjelmista rahoitetaan usein monitieteistä tutkimusta, johon on muuten vaikea saada rahoitusta. Toiseksi ohjelmaraha on uusilla aloilla tarpeen alan käynnistämiseksi. Kolmanneksi isommalla panostuksella saadaan enemmän aikaan. Neljänneksi ohjelmatoiminnan avulla voidaan saada myös yhteiskunnallisesti merkittäviä aloja rahoituksen piiriin. Lisäksi ohjelmat voivat tuoda positiivista näkyvyyttä alalle.

Musta on hirveen hyvä, et pystytään laajempia kokonaisuuksia rahoittamaan ja näkemään. Niiden merkitys voi olla suurempi, kun jos rahotetaan yksittäisiä hankkeita, ne pääsee paremmin esille, saa näkyvyyttä mahdollisesti. – Erityisesti aloilla, jotka putoaa toimikuntien väliin. – Tietysti myös uusille aloille tää on tärkeä. Mut näähän on ne perustelut, miks yleensäkin perustetaan ohjelmia.

Monista hyvistä vaikutuksista huolimatta koordinaattorit lähes poikkeuksetta toteavat, että ohjelmärahoituksella on oma paikkansa ja määränsä. Toisenlaisissa tilanteissa ja tarkoituksissa jokin toinen rahoitusmuoto voi olla parempi.

Hankekokonaisuuden muodostuminen

Koordinaattorit pitävät pääsääntöisesti hyvänä sitä, että koordinaattori on mukana hankkeiden valinnassa. Tällöin koordinaattorilla on mahdollisuus vaikuttaa ohjelman muotoutumiseen myös hanketasolla, ts. hän voi olla alusta saakka mukana luomassa ohjelmasta kokonaisuutta. Toiseksi mukanaolo saattaa lisätä koordinaattorin motivaatiota: ohjelman tuntee omakseen, kun sen luomiseen on myös saanut vaikuttaa.

Asiantuntijoitahan ei käytetä aiesuunnitelmavaiheessa, vaan johtoryhmä on itse asiasa se, joka sieltä perkaa ne pois. Sieltä voi mennä kyllä hyviäkin hankkeita sivu suun, riippuen tietenkin miten asiantunteva se on. Siinäkin tieteellinen koordinaatio on tärkeä, että nähdään, että missä siellä vois olla kiinnostavia hankkeita.

Ainakin kokee omakseen sen työn ja haluaa myös nähdä, millasta tulosta se tuottaa, kun sitä on ollut itse laatimassa.

Sisällysluettelo

Ongelmana ohjelmakokonaisuuden muodostamisessa on tietyillä aloilla se, ettei kaikilta tärkeiltä osa-alueilta ole tullut lainkaan tai riittävän korkeatasoisia hakemuksia. Näin tietyt ohjelman kannalta tärkeät osa-alueet saattavat jäädä tutkimatta. Syynä hyvien hanke-esitysten puuttumiseen on esimerkiksi se, ettei alalla ole tutkimusta tai että se ei ole riittävän korkeatasoista. Tietynä hakuajankohtana alan tutkijoilla ei välttämättä ole ollut myöskään mahdollisuutta tai aikaa hakea rahoitusta.

Toisaalta voidaan myös ajatella, että osa alan parhaista tutkimusvoimista ei katso ohjelmien edistävän omaa työtään parhaalla mahdollisella tavalla, koska ohjelmarahoitus kanavoituu pääasiassa jatkokoulutettaville tai postdoc-tutkijoille. Tutkimushankkeen johtaminen voi joissain tapauksissa pikemminkin syödä johtavan tutkijan aikaa kuin tuoda lisäarvoa. Osa tutkijoista voi siten pitää muita rahoituskanavia (esimerkiksi tutkijavirkoja tai säätiöitä) parempina omalle tutkimustyölle.

Ohjelmabudjetti

Noin puolet koordinaattoreista pitää ohjelmalle myönnettyä kokonaisbudjettia sopivana. Muutaman mielestä budjettia olisi jopa voinut karsia, koska ohjelmaan sopivia, tarpeeksi hyviä hakemuksia ei löytynyt. Kritiikkiä kohdistetaan myös siihen, ettei ohjelmaan ole panostettu riittävästi rahaa. Rahoitusta ei pidetä riittävänä ensinnä, koska ohjelmaan varatulla summalla ei saavuteta tavoitteita, toiseksi koska hyviä hankkeita on jouduttu jättämään ilman rahoitusta ja kolmanneksi koska hankkeiden koko jää liian pieneksi.

Tää X miljoonaa. Sehän on pieni summa. Akatemian ohjelmista tää on kai pienimpiä ohjelmia mitä on. – Ei se kyllä kovin suuri summa oo ottaen huomioon sen, että täällä on tosiaan isohkoja hankkeita, jotka toimii kyllä hyvin aktiivisesti ja kansainvälisesti ja kaikkien Akatemian oppien ja sääntöjen mukaan ja pikkuisen enemmänkin. Siihen nähden vois sanoa, että se panostus ei oo ollut valtavan suuri. Kolmen vuoden ohjelmassa se normaalipanostus on sitä luokkaa, että hanke pystyy palkkaamaan yhden ihmisen vuodeksi. Minusta se ei oo paljon.

Koordinaatioon varattuun rahasummaan useimmat koordinaattorit ovat tyytyväisiä. Vain muutama koordinaattori kertoo, että rahoitusta on selvästi liian vähän. Moni koordinaattori kyllä toisaalta toteaa, että koordinaatiota on hoidettu ”varojen mukaan”, ts. mikäli toimintaa oltaisiin haluttu enemmän tai korkeammalla profiililla, olisi rahoitustakin pitänyt olla enemmän.

Kaksivaiheinen haku

Akatemian tutkimusohjelmissa käytetään nykyisin usein niin sanottua kaksivaiheista hakua. Siinä ensimmäisellä kierroksella hakijat lähettävät lyhyet aiesuunnitelmat Akatemiaan. Ohjelmaryhmä tai valmisteluryhmä tekee ehdotuksen tieteelliselle toimikunnalle tai Akatemian hallituksen asettamalle jaostolle, joka tekee päätökset niistä hankkeista, joilta pyydetään varsinaiset hakemukset. Niiden arvioinnissa käytetään asiantuntijamenettelyä (asiantuntijalausunnat tai asiantuntijapaneeli). Ohjelmaryhmä valmistele asiantuntijoiden lausuntojen perusteella eh-

Sisällysluettelo

dotuksen ohjelmaan valittavista hankkeista jaostolle tai asianomaiselle toimikunnalle. Tässä tutkimuksessa mukana olevista ohjelmista lähes kaikissa hankkeiden valinta on suoritettu kaksivaiheisella haulla. Varhaisimmissa sekä pienimmissä ohjelmissa haku on pääsääntöisesti ollut yksivaiheinen.

Aiehaun yhtenä ideana on vähentää sekä arvioitsijoiden että hakijoiden työmäärää. Koordinaattorit ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä kaksivaiheiseen hakuun juuri näistä syistä. Kun hakijoita on useita satoja, on välttämätöntä esikarsia aiehaulla mahdollisesti rahoitettavia hankkeita. Muuten arvioinnin suorittaminen olisi liian työlästä ja rahoituspäätökset venyisivät hyvinkin pitkään.

Aiehakua pidetään hyvänä myös tutkijoiden näkökulmasta. Varsinaisten hakupereiden tekeminen on työlästä ja aikaa vievää. Näin säästetään niiden tutkijoiden aikaa, joilta ei pyydetä hakemusta toiselle kierrokselle. Aiehakua pidetään hyvänä myös siitä syystä, että tässä vaiheessa on mahdollista jossain määrin suunnata hakemuksia: karsia päällekkäisyyksiä, ehdottaa yhteistyötä sekä kohdentaa tutkimusta kattavasti kaikille ohjelman teema-alueille.

Niille annettiin joitakin kommentteja. Hakijat sai tehdä perusteellisemman hakemuksen toista kierrosta varten, ja monet käytti tilaisuutta hyväkseen. Toista kierrosta varten jotkut, joilla oli saman tapaisia hankkeita, muodosti konsortioita keskenään. Sillä tavalla saatiin vähän ehkä rationalisoitua sitä juttua, ettei tullut päällekkäisiä hakemuksia.

Kaksivaiheiseen hakuun liittyy koordinaattoreiden mukaan myös ongelmia. Toiselle hakukierrokselle pääsevistä päättävät jaoston tai toimikunnan edustajat, eivätkä he aina edusta kyseisen ohjelman alan asiantuntijoita. Myöskään lyhyessä aiopaperissa eivät samalla tapaa välity tutkimushankkeen kaikki osatekijät. Näistä syistä aiopaperien arviointi voi olla sattumanvaraisempaa kuin varsinaisten hakemusten. Ongelmana on joidenkin koordinaattorien mielestä se, että aiehaussa putoaa pois hyviä hakemuksia.

Rahoitusyhteistyö

Rahoittajayhteistyön synnyttämiseen koordinaattorit suhtautuvat periaatteessa positiivisesti. Ensinnäkin se lisää rahoitusmäärää ja -pohjaa. Toiseksi rahoittajayhteistyö mahdollistaa eri tyyppisten hankkeiden ottamisen mukaan ohjelmaan.

Monitieteisessä ohjelmassa rahoitusyhteistyö on vaan iso plussa, koska ne [rahoittajat] kattaa vähän eri alueita. Teknisestihän se on aika iso ongelma, koska näillä kaikilla on erilaiset periaatteet näiden rahoitusten myöntämisessä. Verrataan vaikka vaan Akatemiamia ja Tekesiä niin niillä on jo erilaiset periaatteet, puhumattakaan siitä kun ministeriöt lähtee jakamaan, niillä on yleensä tavote sillä tavalla selvä, et on joku ongelma jonka he haluaa ratkaistuks.

Viidessä ohjelmassa on ollut Akatemian lisäksi muitakin rahoittajia. Rahoittajayhteistyön aikaansaaminen on ollut tavoitteena useammassakin ohjelmassa, mutta muut rahoittajat ovat syystä tai toisesta jättäytyneet pois ohjelmasta.

Sisällysluettelo

Tavallaan määrättiin ministeriötasolta, että tällanen ohjelma pitää toteuttaa. Sanottiin, että sinne tulee rahoittajia muilta tahoilta, esimerkiksi ministeriöistä ja niin pois päin. Mut, niin kuin aika useinkin tapahtuu, niin yks toisensa jälkeen vetäytyi pois ja loppujen lopuksi käteen jäi tää X Mmk, joka on hyvinkin vaatimaton summa.

Yhtenä syynä yhteistyön kariutumiseen on ollut, että muu rahoittajataho ei ole löytänyt mielestään sopivaa hanketta rahoitettavaksi. Toiseksi joissakin rahoitusneuvotteluissa ongelmaksi on muodostunut se, ettei rahoittajan edustajalla ole ollut valtuuksia myöntää kyseistä rahoitusta.

Rahoitusorganisaation päätöksiä on välillä jouduttu odottamaan pitkään, mikä on aiheuttanut epävarmuutta ja vähintäänkin hankkeen käynnistymisen viivästyminen. Rahoituksen saaminen ulkopuoliselta rahoittajalta saattaa välillä aiheuttaa turhan tuntuista "byrokratiaa", kun erilaisia hakemuksia tai selvityksiä on jouduttu tekemään useammalle rahoitusorganisaatiolle.

Hankkeiden kannalta se nimenomaan on ollut pikkanen ongelma, jossain tapauksessa kai vähän suurempikin, et missä aikataulussa esimerkiksi rahat pyörivät. – Ministeriöissä pelataan budjettivuosittain ja rahoituspäätökset voivat viivästyä hyvinkin paljon. – [näiden] yhteensovittaminen on ollut ongelma.

Jos siellä on Tekes ja Akatemia ja lisäksi jotain muita rahoittajia niin kuin näissä isommissa [ohjelmissa] on, se hallinnointi selvästi lisääntyy. Ne on mun mielestä kauheen byrokraattisia.

Eri rahoittajatahojen erilaiset tavoitteet ja intressit ovat joissakin tapauksissa näytettyneet ongelmana. Hankkeiden tieteellinen taso ja muut Akatemian painottamat valintakriteerit ovat saattaneet poiketa muiden rahoittajatahojen kriteereistä. Esimerkiksi ministeriöt ovat pääsääntöisesti halunneet rahoittaa soveltavampia tai tiettyyn ongelmaan vastauksen antavia hankkeita. Onnistuneissa rahoitusneuvotteluissa on joidenkin koordinaattorien mukaan osattu "myydä" Akatemian ja ohjelman tavoitteisiin sopiva hanke ulkopuoliselle rahoittajalle.

Rahoitusyhteistyöllä Tekesin kanssa on pidempi historia ja rahoitusyhteistyö onkin usein selkeämpää. Akatemia ja Tekes käyvät yleensä keskinäisiä neuvotteluja, jotka takaavat esimerkiksi sen, että hankkeen perustutkimuksellinen rahoitus tulee Akatemiasta ja soveltavaan osuuden rahoittaa Tekes. Lisäksi Tekes valitsee vasta aiheun päätösten jälkeen ne hankkeet, joita se mahdollisesti rahoittaa. Varsinaiset hankeanomukset tehdään suoraan Tekesille, joka vastaa näiden hakemusten rahoituspäätöksistä omien kriteeriensä mukaisesti.

Tekesin kanssa yhteistyössä rahoitetuissa ohjelmissa Tekesin rooli selvästi painottuu, koska niillä on esimerkiksi tää raportointivelvoite ihan toista luokkaa kuin meillä Akatemialla. Hankkeet on paljon enemmän raportointiyhteydessä ja sitä kautta koordinointi kiinnittyy enemmän loppujen lopuksi Tekesiin.

Sisällysluettelo

Pienet rahoituspäätökset ja sirpaleinen kokonaisuus

Rahoitusyhteistyöhön liittyvien epäselvyyksien ohella toinen tärkeä rahoitusta koskeva ongelma on rahoituksen jakaminen hankkeiden kesken ja niistä muodostuva kokonaisuus. Yhtäältä pidetään huonona, jos rahoituspäätökset ovat liian pieniä. Kovin pienillä panostuksilla yksittäisiin hankkeisiin ei välttämättä saada aikaan parasta mahdollista lopputulosta. Ensinnäkin sitoutuminen ohjelmaan voi olla heikkoa, kun rahoitus tulee vain pieneltä osin ohjelmasta. Toiseksi pienet hankkeet eivät välttämättä ole yhtä tehokkaita jatkokoulutuksessa. Kolmanneksi ja tärkeimmäksi, pienet yksittäiset hankkeet eivät välttämättä muodosta ohjelmasta toimivaa kokonaisuutta.

Tavallaan hyvin muodostetussa konsortiossa, siellähän voi olla jo niitä sirpaleita, mut ne on muodostettu konsortioksi. Ne on heti alusta lähtien osa jotain kokonaisuutta. Silloin ei oo enää sellaista taistelua, kun ne on siellä tutkimusohjelmassa mukana erillisessä hankkeessa, että pitäis siellä hakea paikkaansa. Tietenkin nyt on tässä pyritty rakentamaan niin, että siellä on jokaiselle ryhmä, johon se kuuluu. Jos näin ei ole, niin sit se on hankala se sirpale siellä mukana.

Toisaalta jos rahoitusta leikataan juustohöyläpolitiikalla liian raskaasti, joutuvat hankkeet itse karsimaan tavoitteitaan omien intressiensä ja mahdollisuuksiensa pohjalta. Näin mahdollisuus varmistaa ohjelman tavoitteiden toteutuminen hankkeita valitessa vaarantuu.

Jos hankesuunnitelma ja budjetti tehdään realistisiksi ja se leikataan pieneen osaan siitä. Se on vähän hankkeen oma asia sen jälkeen, miten se sitä suunnitelmaansa toteuttaa, että minkä osan se haluaa toteuttaa. – Vaikee arvioida, kuinka hyvin hankkeet on tavallaan suoriutuneet asettamistaan tehtävistä, kun se on ollut omassa harkinnassa. Kun kukaan ei oo saanut tietenkään sitä, mitä haki. Mä henkilökohtaisesti kannattaisin ... että olis reilumpia summia ja pikkusen vois vähentää niiden hankkeiden määrää.

Budjetin karsiminen liian raskaasti saattaa aiheuttaa myös sen, että tutkimusaikataulu joudutaan vetämään niin tiukalle, ettei aikaa yhteistyön luomiseen ja yhteisiin tapaamisen tunnu riittävän. Pienet yksittäiset hankkeet saattavat myös jäädä erillisiksi siten, että ne eivät tuo lisäarvoa ohjelmalle.

Oli tavallaan se ongelma, kun ne tavoitteet oli yleisiä, mut ohjelmaan pääsit vain äärimmäisen tarkalla, empiirisellä tai jollain hyvin tarkasti fokusoidulla tutkimuksella. Tässäkin oli sen verran kova kilpailu, että piti 20-30 prosenttia enemmän luvata kuin pystyy tekemään. Se aiheutti mahdottoman tilanteen. Että kellään ei ollut aikaa tai mahdollisuutta [yhteiseen] puuhailuun, kun joutu tekemään sitä pientä omaa söhräämistään.

Rahoituksen jakamista monille hankkeille, joissa joudutaan leikkaamaan rajusti hankkeessa esitettyä budjettia, sen sijaan että rahoitettaisiin pienempi määrä rahoitukseltaan suurempia hankkeita, pidetään tyyppillisenä ongelmana laajemminkin Akatemian rahoituksessa. Akatemian rahoituksesta päättävissä tieteellisissä toimikunnissa (ja jaostoissa) joudutaan tekemään monenlaisia kompromisseja,

Sisällysluettelo

koska monijäseniset toimikunnat edustavat erilaisia intressejä ja tavoitteita (tieteelliset, tieteenalakohtaiset, alueelliset, henkilökohtaiset jne.). Tämä saattaa myös vaarantaa ohjelman muodostumisen kokonaisuudeksi: yksittäiset hankkeet voivat olla sinänsä erinomaisia, mutta synergiaa ei saavuteta. Yhtenä keinona ratkaista hankkeiden valintaan liittyviä ongelmia pidetään esimerkiksi asiantuntijapaneelia, jossa pieni joukko alan asiantuntijoita asettaa keskustelussa hankkeet tärkeysjärjestykseen. Ohjelmajaoston tai toimikunnan tehtäväksi jää tällöin lähinnä rahan vetäminen siihen, mitkä hankkeet on mahdollista rahoittaa.

3. Ohjelmatavoitteet

Tavoitteet kunnossa

Ohjelmille asetettuja tavoitteita koordinaattorit pitävät pääosin hyvinä. Suurin osa koordinaattoreista myös uskoo, että ohjelmassa asetetut tavoitteet tullaan ainakin pääosin saavuttamaan. Tutkijakoulutus on lähestulkoon kaikkien koordinaattorien mukaan kantamassa hyvää hedelmää. Samoin yhteistyön ja monitieteisyyden katsotaan lisääntyneen. Myös julkaisuja ja muita tieteellisiä tuotoksia on tehty ja tullaan tekemään lisää. Kansainvälisyyskin on lisääntynyt. Ohjelmarahoilla on esimerkiksi voitu kutsua ulkomaisia asiantuntijoita ohjelman seminaareihin tai työpajoihin. Tätä kautta on voinut syntyä tärkeitä henkilökohtaisia kontakteja. Koordinaattorit uskovat myös, että osa ohjelman tuloksista on sovellettavissa myös käytäntöön. Lisäksi kontaktit tiedotusvälineisiin ja tutkimuksen käyttäjiin ovat lisääntyneet.

Tässä on luotu minun mielestäni hirveen hyvä ja laaja pohja suomalaiselle x:n tutkimukselle. Se on kansainvälistynyt, tutkijoiden yhteydet muualle ovat lisääntyneet. Pohjaa on levitetty ja tutkimus on monipuolistunut tällä alalla. Nää tavoitteet on ilman muuta saavutettu.

Nää tavotteet, mitkä on kaikille ohjelmille yhteisiä, niin kyllä tällä tutkimusohjelmalla pystytään vastaamaan näihin tavoitteisiin ja saavuttamaan ne. Se on nyt nähtävissä, vaikka ohjelma on kesken. Monitieteisyys on ihan selvä, se on jo lähtökohta. Yhteistyö samoin, se näkyy näissä konsortioissa. Tutkijankoulutus on meillä aika vahva... Sit yleisen tason nostaminen, jota voidaan taas verrata siihen mitä oli aikasemmin ja mitä on nyt. Se on ihan selvä, et se on nousu.

Luonnollista on, että eri hankkeissa toteutuvat eri osa-alueiden tavoitteet paremmin tai huonommin. Tavoitteiden kaikinpuolisen saavuttamisen saattaa kariuttaa se, ettei hankevalikoima kata tarpeeksi hyvin kaikkia ohjelman teema-alueita. Tämä ei kuitenkaan väistämättä aja karille koko ohjelmaa: tietyt saarekkeet vain jäävät vastausta vaille, koska hankkeita, jotka olisivat näihin tavoitteisiin kyenneet vastaamaan, ei yksinkertaisesti ollut. Tästä näkökulmasta katsottuna ohjelman tiettyjen tavoitteiden jääminen heikommalle ei tarkoita sitä, etteikö ohjelma kokonaisuudessaan täyttäisi sille asetettuja tavoitteita tai että ohjelma sinänsä olisi epäonnistunut. Voisi sanoa, että vain sellaiset tavoitteet jäivät saavuttamatta, joihin ohjelmatoiminnalla ei voitu vaikuttaa.

Sisällysluettelo

Vesitetyt tavoitteet

Muutama koordinaattori on kuitenkin selkeästi sitä mieltä, että vaikka ohjelman tavoitteet olisivatkin yleisellä tasolla olleet käyvät, ne ovat vesittyneet jo hankkeita valittaessa. He ovat sitä mieltä, että valitut hankkeet eivät voi toteuttaa ohjelmalle annettuja tavoitteita. Ensinnäkään hankkeissa tehtävää työtä ei pidetä kaikin osin tieteellisesti riittävän korkeatasoisena. Toiseksi tietyiltä aloilta ei katsota saadun mukaan lainkaan hankkeita ja tätä kautta vastauksia ohjelman tavoitteisiin. Kolmanneksi hankkeiden ei katsota alunperinkään vastanneen ohjelman tavoitteisiin. Syy tähän saattaa löytyä joko huonosta hankkeiden valintaprosessista tai siitä, että tutkijat ovat muotoilleet hakemuksensa ohjelmamuistiossa asetettuja tavoitteita vastaaviksi, vaikka todellisuudessa tarkoituksena on vain omien, ohjelman alaan kuulumattomien tutkimusintressien toteuttaminen.

Se on vähän sillä tavalla, kun Akatemia julistaa, että tällanen haku on, että tässä on ois näitä hienoja tavoitteita, mitkä pitäis saada tehtyä. Tutkijat kuitenkin käytännössä reagoi sillä tavalla, että ne mieltii, että mitä ne itse haluaa tehdä. Tehdään hakemus sillä tavalla, että muutetaan sieltä vähän sanoja, niin että se soveltuu hakuilmoitukseen. Sit saadaan rahaa ja voidaan jatkaa sitä hommaa, mikä ois muutenkin tehty.

Kehnot tavoitteet

Muutama koordinaattori on sitä mieltä, etteivät alkuperäiset ohjelmatavoitteet olleet kovin hyvin täsmentyneitä tai relevantteja. Yhtäältä tämä tarkoittaa, että ohjelman tavoitteet ovat olleet liian laaja-alaisia. Tätä kautta myös rahoitettaviksi hankkeiksi on valikoitunut liian hajanainen joukko hankkeita toimiakseen ohjelman. Toisaalta tällä viitataan siihen, että erillisistä – vailla luontevaa yhteyttä olevista – osa-alueista on koottu yksi ohjelma.

Sehän oli se tavoite [tutkimuksen tason nostaminen], mutta että kyllähän sen selvästi voi nyt sanoa, että se taso, se tavoite epäonnistui sillä tavalla, että se olis vaatinut jo tietysti jonkin asteisesti hyvin paljon koherentimman ohjelman. Että ois laitettu painopiste johonkin... Se lähti liian laajalla spektrillä. Se hajos sitten kuin tuhka tuuleen koko homma. Se siinä mun mielestä mätti.

Tavoitteet ja tavoitteet

Osa koordinaattoreista suhtautuu ohjelmille yhteisiin, yleisiin tavoitteisiin varauksella. Ohjelmamuistioihin kirjattuja tavoitteita pidetään joskus lähinnä retorisisina muoti-ilmaisuuina. Tällaiset tavoitteet voivat olla niin yleisiä ja ympäripyöreitä, ettei niillä ole vaikutusta suuntaan tai toiseen.

Ohjelmamuistiossa oli X tavoitteena. Kauniisti sanottuna. Nykyään se on pyrkimys, kuuluu sä ohjelmaan tai et. Sama kuin EU-rahoituksessa. – Se on trendi. En sano, että se on mitenkään huono. Mutta en mä tiedä, että tuleeko näillä tutkimusohjelmilla sitä asiaa hirveästi eteenpäin vietyä sen kummemmin kuin millään muulla. – Siinä istunnossa, missä ne hakemukset lopullisesti päätettiin..., niin siellä ei hirveesti painotettu,

Sisällysluettelo

että pitäis... En mä ainakaan usko, että se mikään kriteeri oli, vaan se oli se tieteellinen laatu asiantuntijoiden määrittämänä.

Tavoitteet voivat myös viedä asioita väärään suuntaan: esimerkiksi konsortioiden merkityksen painottaminen saattaa johtaa keinotekoisten konsortioiden perustamiseen, koska hakijat uskovat näin parantavansa omia mahdollisuuksiaan saada rahoitusta.

Kyllä kai se oli siinä hakuilmoituksessa, on tietysti. Siinä oli jotain korulauseita, et monitieteisyys, poikkitieteellisyys ja yhteistyö on plussaa. Siinähän kävi niin, että jotkut teki niistä hakemuksista jo semmosia, et niihin oli otettu mukaan useempia tieteenaloja. Jotkut näistä sitten taas hylättiin sen perusteella, et tää homma on liian sekava. – Se on musta vähän riskialtista laittaa sinne se monitieteisyystavoite, koska sitten voi tulla keinotekosia konstruktioita, joihin on haalittu kaikki mahdollinen.

Myös tavoitteiden hierarkia ja mahdollinen ristiriitaisuus herättää paljon kommentteja. Ohjelmamuistioissa esitetään lukuisia tavoitteita kuten sovellettavuus ja monitieteisyys, mutta yleensä hierarkian ylimmäinen tavoite, korkeatasoinen tieteellinen tutkimus, vie voiton muista ohjelmavoitteilta. Tieteellisyyden korostaminen voi aiheuttaa vinoumaa hankekokonaisuuteen, esimerkiksi tietyn tärkeän osa-alueen tutkimus voi jäädä kokonaan pois, jos se ei ole tieteellisesti yhtä hyvä kuin joku toinen hanke osa-alueelta, jota muutenkin rahoitetaan. Toisaalta muutama koordinaattori katsoo, että jatkokoulutustavoitteiden liiallinen korostus voi syödä tieteellistä tulosta.

4. Yhteistyö ja yhteydenpito

Hankkeiden välisen yhteistyön aktiivisuus vaihtelee eri ohjelmissa. Osa ohjelmista luonnehtii vilkas ja toimiva yhteistyö, jolloin vain muutama hanke on jättäytynyt yhteistyön ulkopuolelle. Osassa ohjelmia tilanne on pikemminkin päinvastainen. Suurimmassa osassa ohjelmia hankkeiden kesken on kuitenkin syntynyt hedelmällistä yhteistyötä. Ohjelman sisäistä yhteistyötä koordinaattorit tekevät hankkeiden lisäksi erityisesti johtoryhmän kanssa.

Tässä luvussa kuvataan aluksi koordinaattorien näkemyksiä hankkeiden välisestä yhteistyöstä, sen syntymiseen tai estymiseen liittyvistä tekijöistä. Sisäisen yhteistyön jälkeen tarkastellaan koordinaattorien yhteydenpitoa ja yhteistyötä ohjelman ulkopuolelle. Koordinaattorit ovat hyödyntäneet toistensa kokemuksia ja järjestäneet erilaisia tapaamisia keskenään. Lisäksi koordinaattorit ovat erityisesti yhteydessä tiedotusvälineisiin: osa erityisen aktiivisesti, osa lähinnä yhteydenottoihin vastaten.

Ohjelmahankkeiden yhteistyö

Koordinaattorit katsovat, että ohjelma ja sen toiminta luo erilaisia puitteita yhteistyön syntymiseksi, mutta viime kädessä yhteistyön edellytyksenä on kunkin henkilön oma kiinnostus yhteistyön tekemiseen. Ohjelmilla ei useimpien koordinaattorien mukaan voida, eikä pidäkään pakottaa yhteistyöhön. Erilaisissa seminaareissa ja tapaamisissa hankkeisiin kuuluvilla on mahdollisuus tavata ja kuulla muiden

Sisällysluettelo

hankkeiden edustajia. Koordinaattorit uskovatkin, että näistä tapaamisista on lähtenyt liikkeelle monta hyvää yhteistyökuviota. Myös julkaisuksi kootut hankekuvaukset antavat hankkeiden tutkijoille tietoa alan tutkimuksesta sekä kontaktihenkilöistä.

On ollu vähän vaikeeta saada syntymään yhteistyötä. Mutta kyllä se musta on nyt vähitellen lähtenyt käyntiin. Sanotaan, että eka vuoden aikana musta ei tapahtunut mitään, mut sit nyt kuitenkin vähitellen. Hitaammin kuin mä oisin toivonut. –Tutkimusten käynnistyminen vie kuitenkin oman aikansa ja siinä tulee kaikenlaisia viivästymisiä ja muuta. Sitten kun se pääsee vauhtiin, niin sitten alkaa tapahtua. Sitten kun deadline lähestyy.

Useimmissa ohjelmissa yhteistyö hankkeiden välillä on lähtenyt alkukankeuksien jälkeen melko hyvin liikkeelle, mutta muutamaa ohjelmaa on koordinaattorin mukaan luonnehtinut yleisempikin kiinnostuksen puute, tai jopa vastustus ohjelmallisuutta tai yhteistyötä kohtaan.

Voi kyllä sanoa, et meillä ihmiset on kauheen aktiivisia. Vuosiseminaareissa, omissa symppareissa, niissä on lähestulkoon kaikista hankkeista ihmiset mukana. Samoin vuosittain on järjestetty kansainvälinen kokous, jossa on eri teemat edustettuna eri vuosina. Sinne on saatu mukaan ihmiset laidasta laitaan. Ihan joku yksittäinen voi olla, ettei tunne olevansa sidoksissa tähän ohjelmaan.

Aika nopeesti rupes hahmottumaan, että aika vähän niistä projekteista kaiken kaikkiaan oli kiinnostunut yhteisestä tekemisestä. Enimmäkseen ne oli niistä omistaan kiinnostuneita.

Koordinaattorit toimivat aika ajoin eräänlaisina välitysmiehinä tai -naisina ja saattavat yhteen eri hankkeita, koti- ja ulkomaisia asiantuntijoita sekä yritysten edustajia. Toisin sanoen he käyttävät omia verkostojaan luodakseen hankkeille kontakteja ja yhteistyökumppaneita.

Yhdessä vaiheessa huomasin, et nää projektit tekee suunnilleen samaa asiaa, niin kutsuin ne yhden pöydän ääreen keskusteleen, miten ne vois tehdä yhteistyötä. – Yhdellä projektilla ei ollu kontakteja tavallaan tutkimuksen loppukäyttäjiin, – hommasin kahdesta paikasta sopivat kontaktihenkilöt, ettei heidän työnsä kaatunut siihen, ettei heillä ollut, sanotaan relevanttia dataa, sen tutkimuksen tueksi.

Yhteistyön esteenä voivat esimerkiksi fyysisten välimatkojen ohella olla monenlaiset ”henkilökohtaiset ominaisuudet”. Osittain kyse on avoimen, työtä pelkäämättömän asenteen puutteesta, osittain myös peloista. Yhteistyötä ei nähdä mahdollisuutena rikastuttaa omaa tietämystä, vaan pelätään, että yhteistyö osoittaa oman tieteellisen kompetenssin riittämättömäksi. Muutama koordinaattori mainitsee yhteistyötä rajoittavana tekijänä myös ihmissuhteet: tietyt ihmiset eivät halua yhteistyötä henkilökohtaisista syistä tietyn henkilön kanssa.

Se aika pitkälle myöskin...liittyy ihmisten inhimillisiin puoliin, kuinka paljon sitä halutaan olla yhteistyössä ulkopuolelle sen oman reviirin. Jos ollaan sitä mieltä, että tää riit-

Sisällysluettelo

tää meille, niin nää osallistumiset erilaisiin yhteisiin hankkeisiin on ehkä vaan muodollisia. Jos taas on tieteellistä uteliaisuutta ja käsitystä siitä, että ei me vielä ihan kaikkee hallita ja nää meidän rajat on häilyvät, niin näitä uusia näkökulmia kyllä löytyy. – Se on myöskin kyllä hyvin yksilökysymys. Sanotaan, et ainakin osa, jotka on jotenkin tietyllä tavalla huippuja ja osaavia, niillä on yllättävän monipuolinen tausta eikä oo tällaisia ahtaita käsityksiä siitä, että joko tai.

Lisäksi ohjelma sinänsä, ohjelmamuistiossa esitetyt ideat ja toiveet monitieteisestä yhteistyöstä, on voinut saattaa alulle monia hedelmällisiä hankkeita ja konsortioita. Näin jo siitä syystä, että tutkijoiden on täytynyt jo hanke-esityksiä tehdessään miettiä mahdollisia yhteistyökumppaneita. Yhteinen tutkimusongelma tai aihealue onkin yleensä se tekijä, joka käynnistää yhteistyön. Pelkkä yhteinen aihe ei luonnollisestikaan riitä yhteistyön synnyttämiseen, vaan tutkijoilla täytyy myös olla aikaa ja halua yhteistyön tekemiseen. Avointa mieltä ja kiinnostusta uusista ajatuksista kohtaan tarvitaan eniten juuri monitieteisissä hankkeissa: aluksi pitää nähdä paljon vaivaa siihen, että edes ymmärtää mitä toinen tarkoittaa. Toisaalta tietyllä aloilla yhteistyö on ongelmakentästä johtuen jo alunperin monitieteistä, eikä sitä pidetä ongelmana.

X-tutkimus on ihan jo lähtökohdiltaan monitieteistä. Esimerkiks yhdessä projektissa on yhteiskuntatieteilijä, ravitsemustieteilijä, lääketieteilijöitä ja he työskentelee lääketieteellisessä tiedekunnassa. Ei me nähdä, missä tieteenalojen rajat kulkee ja onko niitä ollenkaan, sillä ei oo oikeestaan mitään käytännön merkitystäkään. Mä luulen, että samaa on useassa muussa hankkeessa.

Yhteistyö eri projektien sisällä ja välillä vaihtelee koordinaattorien mukaan paljonkin. Joidenkin hankkeiden välillä yhteistyö on muodostunut todella monitieteiseksi, ja yhteistyötä tehdään eri laitosten ja paikkakuntien välillä. Osa – yleensä hyvin pieni osa – hankkeista sen sijaan on vetäytynyt kaikesta yhteistyöstä. Näiden hankkeiden edustajat eivät käy yhteisissä tilaisuuksissa tai ole millään muullakaan tavalla yhteydessä ohjelman muihin hankkeisiin. Tällaisten hankkeiden ensisijainen peruste hakea ohjelmaraaha ei ehkä ole ollut kiinnostus ohjelman alaan kuuluvan tutkimuksen tekemiseen, vaan oman muun toiminnan rahoittaminen ohjelmaraahalla. Yhteistyöstä vetäytyminen saattaa johtua myös yhteisen nimittäjän puutteesta. Sama pitää paikkansa myös konsortioiden kohdalla: osa niistä on luonut toimivan yhteistyökuvion, osa on jäänyt hyvin nimellisiksi.

Ainoastaan nää konsortiot oli selvästi tehneet yhteistyötä ja muuta. On ollut hyvää yhteistyötä. Tää on ehkä eri asia, mutta tää monitieteisyyden aika hyvä läpilyöminen. Se on ollut musta ihan kiva. Näissä isoissa hankkeissa on ollut se rakennekin, että ne on ollut yliopiston eri laitosten tai yliopistojen välistä yhteistyötä. Siellä on ollut hyvin monenlaisia tieteenaloja nipussa. – On muutamia muitakin hankkeita, joissa tulee selvästi läpi, että ne käytännössä myöskin piti yhteisiä juttuja. Oli taas päinvastaisiakin esimerkkejä siitä, että kun rahat oli jaettu, niin konsortion hankkeet pelasivat omina erillisinä hankkeinaan.

Ohjelma voi myös kokonaisuudessaan olla siinä määrin heterogeeninen, että aitoa useimpia osapuolia koskettavaa toimintaa tai yhteistyötä voi olla vaikea järjestää.

Sisällysluettelo

Tää oli täysin levällään, kun se oli kaikkien toimikuntien alla olevaa tutkimusta. Eihän se ollut edes mikään ohjelma, mun mielestä ohjelman oikeassa merkityksessä. Nyt enemmän eletään sellaista vaihetta, jossa mun mielestä tää on jotenkuten hallittavissa ja löydettävissä yhteisiä juttuja näiden mukana olevien projektien kesken. Et voidaan sanoa, että voidaan rehellisesti pitää seminaari tai konferenssi, johon kaikki voidaan kutsua ja ei tarvii keinotekoisesti ottaa vaan mukaan. Et yhteinen nimittäjä on X-tutkimusohjelma.

Koordinaattorien yhteistyö johtoryhmän kanssa

Yhteistyö johtoryhmän (l. ohjelmaryhmän) kanssa olisi useimpien koordinaattoreiden mukaan pääsääntöisesti voinut olla aktiivisempaa ja tuloksellisempaa. Useimmat koordinaattorit tiedottavat johtoryhmää ohjelman asioista, ja johtoryhmä on ollut koolla tärkeimmistä ratkaisuisista päätettäessä (esim. arvioinnin järjestäminen). Monet kuvaavat johtoryhmien koostuvan niin kiireisistä henkilöistä, ettei heillä riitä energiaa ja aikaa paneutua ohjelmatoimintaan.

Mä oon pari kertaa vuodessa informoinnut heitä siitä, mitä tässä tapahtuu ja mitä mä aion tehdä ja kysyn heidän mielipiteitään ja kommenttejaan. Yleensä tää johtoryhmä koostuu niin kiireisistä henkilöistä, ettei sitä koskaan saada kokoon kokonaisena. Mutta musta on ollut tärkeätä, että mä oon johtoryhmän puheenjohtajan kanssa sitten ainaikin ollu tekemisissä ja informoinnut sit kaikkia muitakin.

Tutkimusohjelman johtoryhmänkin kiinnostus, suurimman osan jäsenien osalta, päätty siihen kun nää toisen vaiheen rahat jaettiin. Ei niitä sen jälkeen oo kiinnostanut tää. —Meillä on tasan yks johtoryhmän kokous ollut viime syksyn jälkeen. Mä oon sitten ihan hoitanut sen erilaisia raportteja lähettämällä ja vähän informoimalla siitä mitä on tehty. Mut mun mielestä niin se pitää ollakin. Kun rahat on kerran annettu tietyille instituutioille sitä tehtävää varten, niin minkä takia siinä tarvii istuskella jossain kokouksessa.

Päinvastaisiakin esimerkkejä löytyy muutama: joillakin johtoryhmillä on vankat näkemykset tietyistä menettelytavoista (esim. seurantatietojen hankkiminen, erilaisten tilaisuuksien ja arvioinnin järjestäminen). Ne saattavat poiketa koordinaattorin näkemyksistä. Johtoryhmä on voinut esimerkiksi toivoa tai vaatia tarkempaa hankeraportointia tai yksityiskohtaisempaa arviointia kuin mitä koordinaattori on itse pitänyt tarpeellisena. Jotkut koordinaattorit kritisoivat myös asiantuntemuksen puutetta johtoryhmässä. Muutamia ehdotuksia johtoryhmän kehittämiseksi tuli: johtoryhmä voitaisiin koota alan asiantuntijoista tai muutamista ohjelmaan kuuluvien hankkeiden vastuullisista vetäjistä.

Muutamassa ohjelmassa yhteistyö johtoryhmän kanssa sen sijaan on ollut tiivistä, toimivaa ja antoisaa.

Johtoryhmän kautta meillä on ollut aika tiivistä yhteistyötä, useimpien johtoryhmän jäsenten kanssa. Se on sillä tavalla toiminut ihan mukavasti. Meillä on, vois sanoa, että se on aika ongelmatonta ja helppoa ollut.

Sisällysluettelo

Yhteydet muihin ohjelmiin

Osa koordinaattoreista on ollut aktiivisesti järjestämässä koordinaattorien yhteistapaamisia. Niissä on käsitelty yleisiä, usein käytännöllisiä asioita kuten tiedottamista tai arvioinnin suorittamista. Tilaisuuksissa on ollut puhumassa myös Akatemian edustajia. Tilaisuuksien hyvinä puolina pidetään mahdollisuutta kuulla toimintatavoista, jakaa kokemuksia ja keskustella koordinaatioon liittyvistä kysymyksistä. Suurin osa koordinaattoreista on ollut tapaamisiin tyytyväisiä ja toivoo, että niitä järjestettäisiin myös jatkossa. Erityisen tarpeellisina tapaamisia pidetään uuden ohjelman alkaessa ja sitä käynnistettäessä, kun monet asiat ovat vielä hakemassa muotoaan.

Kaikilla näillä ohjelmilla on tavallaan hyvin samanlaisia ongelmia ja ilonaiheita ja kysymysmerkkejä, vaikka ne ovat hyvin erilaisia ja eri teemoja ja eri kokoisia. Kyllä perusjutut on kaikilla samoja. Tapaamiset on olleet ihan antoisia ja hyödyllisiä puolin ja toisin.

Useissa ohjelmamuistioissa tavoitteena on ollut yhteistyö muiden Akatemian, Tekesin tai sektoritutkimuksen ohjelmien kanssa. Periaatteellisella tasolla noin puolella ohjelmista onkin selkeä yhteys johonkin toiseen ohjelmaan. Koordinaattorit ovat kuitenkin miltei yksimielisiä siitä, että yhteistyö muiden ohjelmien kanssa on jäänyt odotettua vähäisemmäksi. Hedelmällistä yhteistyötä on lähinnä joko koordinaattorien tai yksittäisten hankkeiden kesken. Yhteistyö koordinaattorien kanssa ei välttämättä ole ohjelmien substanssialasta riippuvaista, vaan pikemminkin muiden koordinaattorien kesken keskustellaan yleisistä ohjelmatoimintaa tai koordinaatiota koskevista asioista. Lähinnä vain TELE-ohjelmassa on ollut kiinteää yhteistyötä Tekesin sisarohjelmien kanssa (ETX- ja TLX-ohjelmat). Ohjelmilla on esimerkiksi yhteinen tiedotuslehti, yhteisiä esittelyjä alan lehdissä sekä yhteinen väliarviointi.

Tässä musta kaks aika lähellä olevaa ja monissa kohti sivuavaa juttua hajotettiin kahdeks pieneks ohjelmaks. Meillä toki on ollut hyvää yhteistyötä, et meillä on tarkoitus tässä vielä talven aikana järjestää X ohjelman kanssa yks yhteinen yhden päivän tutkijaseminaari. Mä oon kyllä ollut sen koordinaattorin kanssa erittäin paljon, mä oon siellä messuillakin... Akatemian kautta me on toisaalta saatu hyvää yhteistyötä, vaikka nämä hankkeet ei oo sinänsä keskenään ollut, mutta tässä koordinaatiotasolla meillä on ollut paljon yhteyksiä.

Tiedotusvälineet

Tiedotusvälineiden ja toimittajien kanssa on syntynyt monenlaista yhteydenpitoa. Osittain toimittajat ovat olleet itse aktiivisia, ja koordinaattorin tehtäväksi on jäänyt lähinnä puhelujen ja haastattelupyyntöjen ohjaaminen edelleen. Koordinaattorit ovat myös itse järjestäneet erilaisia tiedotustilaisuuksia ja tehneet lehdistötiedotteita. Monet koordinaattorit toteavatkin ohjelman ja sen hankkeiden saaneen hyvin julkisuutta. Myös television uutiskynnys on joissakin ohjelmissa saatu ylitettyä. Lisäksi ohjelmaa ja sen tuloksia esitellään luonnollisesti oman ammattikunnan lehdissä. Ongelmallisinta tiedotuksessa on uutiskynnyksen yli pääseminen val-

Sisällysluettelo

takunnan tason mediassa. Jotkut koordinaattorit toteavatkin, että toimittajat ovat lähinnä kiinnostuneita ”Uutisista” ja ”Tuloksista”. Heikkoutena pidetään sitä, että valtakunnan tason tiedotusvälineisiin ei saada läpi pelkästään normaalin toiminnan esittelyä tai kuvailua.

Ei me mitään lehdistötilaisuuksia oo pidetty. Onhan me periaatteessa aika hyvin saatu kaikkee. Mä oon käyttänyt näitä halpoja kanavia, kaikkennäköisiä yliopiston tiedotuksen lehdistötiedotteita ja Akatemian. Onhan me oltu sillai julkisuudessa, että me oltiin viime vuonna X-messuilla.

Teeveessäkin tää tema on tullu ihan hyvin esille. Meillä on alan toimittajista ja tiedottajista lista, et pyritään suoraan ottaan yhteyttä. Kun tulee vuosiraportteja ja näitä, niin pyritään aika kattavasti toimittajat, jotka vois olla kiinnostuneita, kattaan.

5. Ohjelmien arviointi

Kaikissa mukana olevissa ohjelmissa suoritetaan arviointi ohjelman päätyttyä. Vaikintunutta tapaa arvioinnille ei ole: ne vaihtelevat pienimuotoisesta itsearvioinnista monitasoiseen kansainväliseen asiantuntijaryhmän arviointiin.

Tärkeänä ohjelmien arviointia pidetään monesta syystä. Ensinnäkin sen avulla saadaan palautetta työstä niin ohjelma- kuin hanketasollakin. Lisäksi arvioinnilla on mahdollista kehittää ohjelmatoimintaa sekä tieteellistä työtä. Esimerkiksi kansainvälisen arvioinnin avulla saadaan selville alan senhetkinen taso sekä mahdolliset kehittämisaalueet. Osa koordinaattoreista pitää hyvänä myös arvioinnin tietynlaista pelotefunktiota. Tieto siitä, että toiminta arvioidaan, saa ponnistelemaan entistä tarmokkaammin.

Kyllä se on tärkeätä, et kaikki arvioidaan. Arvioinnissa pitäis tuoda jotain esille, parannusehdotuksia tulevaisuutta varten. Tieto siitä, että arvioidaan, toimii vielä tietysti jonkinlaisen pelotteena, että yritetään hommat hyvinkin kunnolla tehdä, et se kestää arvioinnin.

Ennen kaikkea koordinaattorit pitävät tärkeänä, että ohjelma ja sen toiminta arvioidaan kokonaisuutena. Erimielisyyttä on siitä, tulisiko yksittäisten hankkeiden tuloksellisuus arvioida vai pitäisikö tavoitteiden saavuttamista arvioida kokonaisuutena, ohjelman tasolla. Tärkeänä pidetään myös ohjelman tavoitteiden mielekkyyden arviointia. Seuraavaan on koottu eri koordinaattoreiden näkemyksiä siitä, mitä eri osa-alueita ohjelmissa tulisi arvioida.

Sisällysluettelo

Taulukko 47. Koordinaattorien näkemys arvioinnin osa-alueista

Edellytykset	Ohjelman suunnittelu, ohjelman tavoitteiden mielekkäisyys Ohjelman ja koordinaation resurssien riittävyys Akatemian (lähinnä vastaavan tiedesihteerin) ja johtoryhmän tuki Rahoituspäätökset, ts. miten hyvät lähtökohdat ohjelmalle on saatu Ohjelman hankkeiden sitoutuneisuus ohjelman tavoitteisiin
Toiminta	Ohjelmatoiminta: seminaarit, yhteistyö, jatkokoulutus, tiedotus jne.
Tulokset	Ohjelman tieteelliset tulokset, jatkotutkinnot Ohjelman yhteiskunnalliset vaikutukset

Koordinaattorit mainitsevat runsaasti yleensä arviointeja koskettavia ongelmia (esim. määrän tai laadun arvioiminen, kuka arvioi ja miten) sekä leimallisesti tutkimusohjelmien arviointiin liittyviä piirteitä. Jatkokoulutuksen arviointia pidetään tärkeänä ja melko mutkattomana. Jatkokoulutuksesta on helppo saada tietoja sekä järjestetystä toiminnasta että suoritetuista tutkimuksista. Ongelmana sen sijaan näyttyy, miten esimerkiksi arvioidaan nimenomaan ohjelman vaikutus tutkimuksen tuloksellisuuteen, ts. mitkä tulokset ovat syntyneet ohjelman vaikutuksesta ja mitkä eivät. Toisaalta ohjelman kaikki vaikutuksetkaan eivät ole heti mitattavissa tai arvioitavissa. Esimerkiksi tieteellisten tulosten julkaiseminen vie aina oman aikansa, jolloin osa tuloksista voi olla arviointivaiheessa vielä julkaisematta.

Näitä tuloksia ei oo kauheen oikeudenmukaista edes ruveta arvioimaan kovin paljon kesken tän koko prosessin. Ensinnäkin sen takia, että tavoitteet on asetettu siihen, että tuotokset on valmiita sitten kun hanke päättyy. Toiseksi eri projekteilla on erilainen luonne sillä tavoin, että toisissa saattaa itsestään syntyä helpommin jo jotakin matkan varrella ja toisissa se tuotos saattaa kehkeytyä näkyvämpään, konkreettiseen muotoon jopa reilusti sen ohjelman ja rahoituksen päättymisen jälkeen.

Mikäli arviointi tehdään pian ohjelman päättymisen jälkeen, jäävät kauaskantoisemmat vaikutukset huomioimatta. Mikäli taas arviointi tehdään myöhemmin, saattaa olla vaikeaa kerätä aineistoa ja palautetta hankkeilta. Ongelmaa voisi muutaman koordinaattorin mukaan ratkaista keräämällä faktatietoja ohjelman päättyessä ja tekemällä arviointi vaikuttavuudesta ja tuloksista myöhemmin.

6. Ohjelmatoiminnan kehittäminen

Koordinaattorit toivat esiin lukuisia tutkimusohjelmatoimintaa koskevia kehittämissuhteita. Yksi keskeinen haastattelussa esille noussut kehittämisalue koskee ohjelmien kokonaisuuden rakentamista siten, että ohjelmatoiminnan hyöty olisi mahdollisimman hyvä. Ensinnäkin ohjelmien suunnitteluun tulisi panostaa enemmän ja ottaa paremmin huomioon tutkijakentän näkemyksiä (ns. bottom up – suunnittelu). Yksimielisiä koordinaattorit olivat siitä, että ohjelmien tulisi rakentua selkeistä teemoista. Esimerkiksi arvioitsijoiden paneelityöskentely ohjelman hankkeita valittaessa voisi auttaa rakentamaan ohjelmista kokonaisuuksia alusta saakka. Tärkeänä pidetään myös sitä, että koordinaattori olisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mukana suunnittelussa sekä hankekokonaisuuden luomisessa.

Sisällysluettelo

Mitä ehkä ei voi liikaa korostaa on, että tutkijoita ja tiedeyhteisöjä pitäis pyrkiä näissä ohjelmissa, ohjelmien valmistelussa ja muussa kuuntelemaan. Koordinaattorin yks tärke rooli vois just olla se, että se toimis tavallaan välittäjänä näitten tiedepoliittisten, poliittisten päättäjien ja rahan päällä istuvien muiden byrokraattien ja tän tiedeyhteisön välillä.

Lisäksi muutamat koordinaattorit pohtivat ohjelman lisäarvoa aloilla, joilla on jo tiiviit yhteistyöverkot ja paljon yhteistä toimintaa. Tällaisilla aloilla jokin vaihtoehtoinen rahoitusmuoto voisi olla toimivampi (esim. suunnattu haku). Yhteistyötä ohjelmien ulkopuolelle tiedeyhteisöön kannattaisi useimpien mielestä tukea voimakkaammin. Esimerkiksi tiivis yhteistyö tutkijakoulujen kanssa nähdään tärkeänä ja ohjelmaan lisäarvoa tuottavana.

Mä olen sitä mieltä, että merkitys sille, että järjestetään vielä yks kokous, on suhteellisen vähäinen, kun tämän alan kokouksia löytää melkein viikottain... Ei se, että niitten olis pitänyt olla juuri tän tutkimusohjelman järjestämiä. Se käytännön merkitys olis ollut ainoastaan, et siitä ois saatu kirjoitettua johonkin plakaattiin, että se ja se tutkimusohjelma järjestää.

Optimikoko?

Vaikka ohjelman koon tulisi koordinaattorien mukaan määrittäytyä ennen kaikkea ohjelmakohtaisesti, joitakin yhteisiä suuntaviivoja ohjelmien koostamiseen kuitenkin on. Ensinnäkään ohjelmat eivät saisi olla liian suuria tai pieniä. Liian pienet ohjelmat – mikä yleensä määrittäytyi noin 10 miljoonaan – eivät täytä ohjelmallisuuden kriteereitä. Usein nähtiin, että ohjelmakoneiston pyörittäminen on liian raskasta vastaavaan hyötyyn verrattuna, ts. jokin muu rahoitusmuoto olisi tällöin parempi (esim. suunnattu haku).

Musta sen rahoituksen pitäis olla riittävä. Jos se on uus ohjelma, niin missään nimessä ei 10 miljoonalla kannata alkaa uutta ohjelmaa. Se on liian iso organisaatio pyörittään sitä rahaa. Samalla työllä pyörittäisi 5 kertaa isompaakin ohjelmaa. Se on resurssien hukkakäyttöä.

Liian suuret ohjelmat taas voivat hajota teemoiltaan liikaa ja myös niiden koordinoiminen voi olla vaikeaa. Ohjelmia ei myöskään saisi paisuttaa turhaan. Ohjelman tavoitteet ratkaisevat oikean koon.

Koordinaatiossa toimivana tuntuu, et olis ainakin hankalampi touhuta, jos sakki ois vielä suurempi. – Et ihan ohjelmaa pystyy pitään tavallaan kasassa ja pystyy itse jollain tavalla tajuamaan, mitä ohjelmassa pyörii ja mitä kaikkee siellä tutkitaan, niin ei se ainakaan kovin paljon suurempi sais olla. – Jos olis selkeempi ja jollain tavalla rajatumpi se ohjelma, niin pienemmälläkin määrällä varmaan vois olla tehokkaampaakin. Ei se oo varmaan mikään yks ainut oikee luku mikä on paras. – Mut ei se saa paisua itsetarkoituksen vuoksi, et se on 500 tutkijaa ja 100 projektia. Ei se välttämättä taas tuo yhtään sen enempää.

Sisällysluettelo

Ohjelmien budjettiin toivotaankin joustoa sekä ylös että alaspäin. Mikäli riittävän hyviä hakemuksia ei ole, voitaisiin joidenkin mielestä myös jättää osa alun perin suunnitellusta rahoituksesta käyttämättä.

Optimiaika?

Monet koordinaattorit olivat myös sitä mieltä, että nykyisen mittainen ohjelma-kausi – noin kolme vuotta – on usein liian lyhyt ajatellen tutkimuksen tekemistä. Monesti ehdotettiinkin noin viisivuotisia ohjelmia, joiden puolesta välissä suoritetaisiin väliarviointi, jonka perusteella rahoitusta sekä tutkimusta olisi mahdollisuus uudelleen organisoida ja suunnata.

5–6 vuotta pitäis oikeestaan olla primääritavote tällasille ohjelmille, ja sen aikana pystyy edes yhden väitöskirjasukupolven viemään loppuun, jonka jälkeen voi sanoo, että meillä on asiantuntijoita maassa, jotka pystyy taas jatkamaan. Et sais vietyä väitöskirjat loppuun, se [3 vuotta] on vähän liian lyhyt.

Joillakin aloilla kehitys ja tutkimus on siinä määrin nopeaa, että kolme vuotta on sopiva aika ohjelmakaudelle.

Se on riittävän pitkä aika, jos ihminen on olemassa siinä vaiheessa kun se projekti käynnistyy, ja jos siinä on väitöskirjaohjausta, niin kyllä sen pitäis 3 vuoden päästä olla olemassa, jos sitä nyt ei ookaan loppuun asti kirjoitettu. Kyllä se minusta on riittävän pitkä aika. Viis vuotta alkaa olla sellanen, et viidessä vuodessa maailma muuttuu jo aika paljon, lisäksi on hankala tehdä viisivuotissuunnitelmaa.

Kaiken kaikkiaan ohjelman keston tulisi määrittyä koordinaattoreiden mielestä tutkimusongelman ja alan mukaan. Ohjelmien koordinoinnin ja hallinnoinnin kannalta sen sijaan olisi yleisesti ottaen hyvä, jos hankkeet olisivat saman mittaisia. Normaalia lyhyemmälle ajalle rahoitetut projektit voivat tuottaa oman vaivansa. Hankkeita, joiden rahoitus on loppunut reilusti ennen ohjelman päättymistä, voi olla vaikeaa motivoida mukaan raportointiin tai yhteiseen toimintaan. Sama koskee myös hankkeita, jotka eivät ole saaneet rahoitusta toiselle ohjelmakaudelle.

Entä mitä tapahtuu ohjelmakauden päättyessä? Konkreettisimpana ongelma rahoituksen jatkuvuudesta näyttäytyy jatko-opiskelijoiden kohdalla. Monet koordinaattorit kantavat huolta väitöskirjan tekijöiden tulevaisuudesta, sillä monilla aloilla kolmea vuotta pidetään liian lyhyenä aikana väitöskirjatyön loppuunsaattamiseen. Ohjelman päättyessä jatkokoulututettavat voivat jäädä tuulijaloille, ilman tietoa rahoituksesta. Kaiken kaikkiaan kysymys siitä, mitä tapahtuu ohjelmakauden päättyttyä nousee haastatteluissa usein esille.

Jos jossain mielessä se tavoite [tieteellinen taso] on saavutettu, niin se on hirveen helppo hukata myöskin, et jos tästä ei seuraa mitään jatkoa.

Ongelma on osa laajempaa vyyhteä: tutkimusrahoitusta yleensä. Pitkäjänteisen ja tuloksellisen työn tekeminen edellyttäisi koordinaattorien mielestä enemmän jatkuvuutta rahoitukseen.

Sisällysluettelo

Tukea koordinaattoreille

Eräs selkeä kehittämisalue on koordinaation järjestäminen ja koordinaation tukiryhmien parantaminen. Koordinaation kehittämiseksi ehdotetaan esimerkiksi koordinaattoritapaamisia erityisesti ohjelmien käynnistämisvaiheeseen. Monet koordinaattorit pitivät tarpeellisena myös työparia koordinaatiossa. Työpari voisi koostua joko toimeenpanevasta ja vastuullisesta koordinaattorista tai koordinaattorista ja käytännön apua tarjoavasta sihteeristä, ohjelman luonteen ja tarpeiden mukaan. Jotkut koordinaattorit toivoivat myös tiedottajan panosta ohjelmaan, sillä he katsoivat tämän alueen vaativan erityisosaamista, jota koordinaattorilla ei välttämättä ole.

Järjestettiin näitä koordinaattorien tapaamisia, joissa sekä vähän kokeneemmat koordinaattorit ja myös Akatemian edustajat piti puheenvuoroja, et mitä koordinaattorilta halutaan ja odotetaan, ja mitä niitten pitäis tehdä. — Mietittiin esimerkiks arviointiin ja tiedottamiseen liittyviä asioita. — Minusta se oli hirveen hedelmällinen ja hyvä se koordinaattorien yhteistyö. — Siitä olis hyötyä uusille ohjelmille, jotka on just käynnistyny. Joka vuosi järjestettäis uusille alkaville ohjelmille jonkinlainen työnohjaus. Koska täytyy sanoo, et alottava koordinaattori, se on ihan reppana (naurahtaa). Sitä kun lähtee ihan nollasta tekemään, et mistäs tässä on oikein kysymys.

Tukea koordinaatioon kaipaavat erityisesti nuoremmat koordinaattorit, jotka ovat usein vastavalmistuneita tohtoreita ja näin ollen vasta oman uransa alkuvaiheessa. He ovat jossain määrin epävarmoja koordinaattorille asetetuista tavoitteista ja toiveista ja kaipaavat tukea päätöksenteolleen työparilta, muilta koordinaattoreilta, Akatemian vastuuhenkilöltä tai johtoryhmältä. Etabloituneemmilla koordinaattoreilla puolestaan on selkeämpi näkemys omasta roolistaan ja mahdollisuuksistaan koordinaattorina ja he toteuttavat ohjelmatoimintaa pitkälti omien näkemystensä mukaisesti.

Muutama koordinaattori esittää kehitysideoita ohjelman johtoryhmän toimintaan. Johtoryhmän lisäksi tai sijaan voitaisiin muodostaa koordinaatioryhmä, joka koostuisi toimikuntien jäsenten sijaan esimerkiksi ao. alan asiantuntijoista tai ohjelman hankkeiden vastuullista johtajista. Tällä voitaisiin parantaa johtoryhmien sitoutumista ohjelmatoimintaan.

Tietysti kun toimikuntien kausikin päättyy, niin varmaan tää johtoryhmä, joka on valittu tästä toimikunnasta, on jossain määrin väsynyt työhönsä. Ehkä sekin näkyy jollakin tavalla. Mutta tietysti myös se, mikä sen johtoryhmän kokoonpano alun perin on, että millä tavalla se on valittu. Tän johtoryhmän valintakriteerinä on toimikunnan jäsenyys. Se tarkoittaa silloin sitä, ettei sieltä välittämättä löydy sitä suurinta [alueen] tutkimuksen asiantuntemusta. Siinä on yks ulkopuolinen jäsen, joka on nimenomaan tältä alalta. – Ei se asiantuntemus koskaan pahitteeksi noissa olis.

IV JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomen Akatemian tutkimusohjelmista on 1990-luvulla kehittynyt yksi tiedepolitiikan keskeisistä välineistä. Tutkimusohjelmat ovat monikäyttöinen ja joustava instrumentti, jota voidaan käyttää tutkimustoiminnan eri vaiheissa perustutkimuksesta soveltavaan tutkimukseen ja ongelmakeskeiseen tavoitetutkimukseen. Yhtäältä niiden avulla on keskitetty rahoitusta tutkimusalueille ja teemoihin, joita pidetään tieteelliseltä ja/tai yhteiskunnalliselta kannalta merkittävänä. Toisaalta ohjelmien avulla on pyritty lisäämään tutkimusjärjestelmän sisäistä yhteistyötä sekä tutkimuksen monitieteisyyttä. Tutkimusohjelmat voikin nähdä välineenä, jolla edistetään uudenlaista tutkimuskulttuuria, jonka ytimessä on monitahoinen ja -tasoinen vuorovaikutus, verkostoituminen ja yhteistyö.

Nykymuotoiset tutkimusohjelmat ovat varsin uusi rahoitusmuoto. Jotain tästä kertoo se, että vain puolella kyselyyn vastanneista hankejohtajista oli aiempaa kokemusta tutkimus- ja teknologiaohjelmista yleensä ja alle kolmasosalla muista Suomen Akatemian tutkimusohjelmista. Akatemian ohjelmatoiminnan kehitystä ja vaikutuksia ei myöskään ole aikaisemmin lähemmin selvitetty, toisin kuin esimerkiksi Euroopan Unionin tutkimus- ja teknologiaohjelmien (Luukkonen & Niskanen 1998; Luukkonen & Hälikkä 2000). Tutkimuksemme tulokset kertovatkin vasta muotoutumassa olevasta toiminnasta. Vaikka ohjelmien tavoitteenasetteluun ja toimintaan oltiin hankkeiden näkökulmasta valtaosin tyytyväisiä, koordinaattorien haastattelut paljastavat myös, että erilaisia toimintamalleja yhä etsitään ja kokeillaan. Kokeneet ja tunnustetut tieteen tekijät luottavat omaan kokemukseensa ja näkemukseensä tukeutuen usein 'laissez faire' -politiikkaan: asiat kehittyvät omalla painollaan. Nuoremmat koordinaattorit ovat sen sijaan epävarmempia, mutta samalla halukkaita kokeilemaan erilaisia toimintamalleja.

Kyselyyn vastanneista hankejohtajista enemmistö katsoi, että eri tieteenaloja ja organisaatioita edustavien tutkijoiden välinen yhteistyö oli lisääntynyt ohjelmien vaikutuksesta. Toisaalta kysely kertoo myös, että yhteistyö ei aina ole luonteeltaan kovin syvälle käyvä. Yleinen tiedon ja kokemusten vaihto sekä tulosten esittely ja vertailu olivat yleisimmät vuorovaikutuksen muodot. Enemmän sitoutumista ja resursseja vaativa toiminta kuten teorian ja metodien kehittäminen sekä yhteisen aiheiston kerääminen jäivät sen sijaan yhteistyömuotojen häntäpäähän. Niinkään yhteistyön korostuminen ohjelman tavoitteissa ei vaikuttanut hankejohtajien arvioiden mukaan kovinkaan merkittävästi yhteistyön aloittamiseen. Sen sijaan he korostivat henkilökohtaisten kontaktien merkitystä. Toimivat yhteistyösuhteet rakentuvat pääosin aiempien kontaktien varaan. Merkillepantavaa on myös, että lähes kaikki yhteistyötä tehneet hankejohtajat uskoivat sen myös jatkuvan ohjelman päätyttyä. Toisin sanoen ohjelma vahvisti jo aiemmin olemassa olleita suhteita tai auttoi yhteistyötä tehneissä hankkeissa löytämään partnereita, joiden kanssa yhteistyön jatkamisen katsottiin olevan hyödyllistä.

Haastatteluissa tulee myös esiin, että yhteistyön käynnistäminen vaatii yhtäältä aikaa, ja toisaalta, että ihmissuhteet saattavat rajoittaa mahdollisuuksia yhteistyöhön. Useissa tutkimuksissa (esim. Howells ym. 1998; Rappert ym. 1999) onkin todet-

Sisällysluettelo

tu informaaliin suhteiden sekä ajan myötä rakentuvan luottamuksen olevan keskeisiä tekijöitä toimivan tutkimusyhteistyösuhteen perustana. Ilman luottamusta ja toimivaa 'henkilökemialla' yhteistyötä ei hevin synny tai se jää pinnalliseksi. Yhteistyön esteenä voi olla yksinkertaisesti myös ajan tai kiinnostuksen puute.

Ohjelma voi parhaimmillaankin tarjota vain puitteet ja resurssit yhteistyölle – viime kädessä yhteistyön aloittaminen, rakentaminen ja intensiteetti on kiinni tutkijoiden tarpeista ja eri tutkimusintressien kohtaamisesta. Yhteistyöhön ei voi pakottaa, jos siihen ei ole löydettävissä molemminpuolista intressiä ja oletetut hyödyt eivät ylitä arvioituja 'kustannuksia'. Toisaalta on ilmeistä, että niin ohjelman rakenteella ja siihen valittujen hankkeiden sisällöllisillä painotuksilla kuin koordinaattorin aktiivisella toiminnalla on mahdollista vaikuttaa yhteistyön rakentumiseen. Niin hankejohtajien kuin koordinaattorien mielestä joissakin tapauksissa ohjelman sisäinen yhteistyö ei käynnistynyt, koska ohjelma koostui liian erilaisista hankkeista. Käytännössä tämä merkitsee, että ohjelmaa rakennettaessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota hankkeiden keskinäisiin sisällöllisiin yhteyksiin, etenkin jos tavoitteena on yhteistyön ja synergian vahvistaminen tutkimusalueella. Kokenut ja etabloitunut koordinaattori voi puolestaan tukea tutkijakontaktien ja yhteistyön kehitystä.

Tutkimusohjelmat ovat mitä ilmeisemmin edistäneet myös monitieteisyyttä. Enemmistö hankejohtajista arvioi yhteistyön eri tieteenalojen kesken lisääntyneen, ja näyttää myös siltä, että ohjelmien avulla on luotu uusia yhteyksiä humanistis-yhteiskuntatieteellisten ja luonnontieteellisten alojen välille. Toisaalta monitieteinen tutkimusyhteistyö ei ole useinkaan kovin helppoa. Niinpä monet kyselyn vastaajista arvioivat oman ohjelmansa hankkeiden edustaneen liian erilaisia tieteenaloja toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi. Samalla kuitenkin tutkimushankkeiden teemaattinen erilaisuus ja hajanaisuus koettiin vielä suuremmaksi ongelmaksi kuin monitieteisyys.

On ilmeistä, että yhteisen kielen tai jaetun ymmärryksen kehittäminen eri tieteenalojen käsitteistöistä ja perinteistä käsin ei ole helppoa. Ylitettävänä ei ole ainoastaan kognitiivisia esteitä, vaan myös eri tieteenalojen sosiaalisista käytännöistä ja tutkimuskulttuureista muodostuvia raja-aitoja (ks. esim. Becher 1989; Klein 1990; Bauer 1990). Ohjelmat voivat kuitenkin tarjota alkusysäyksen eri tieteenalojen tutkijoiden kohtaamiselle. Toimivan yhteistyön ja aidon monitieteisyyden tai tieteidenvälisyyden kehittyminen vaatii aikaa. Syvempää tieteidenvälistä yhteistyötä voi odottaa vasta pidemmän ajan kuluessa. Monitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden kehittymiseen vaikuttaa myös yhteistyöhön osallistuvien tieteenalojen keskinäinen 'etäisyys' tieteen 'kartalla'. Samaa tieteenalaryhmää edustavien tieteenalojen välillä yhteistyön rakentaminen on epäilemättä helpompaa kuin eri tieteenalaryhmien välillä. Toisaalta voi ajatella, että yhteisiksi koetut ongelmakokonaisuudet ja tutkimusteemat edesauttavat ja motivoivat yhteistyön kehitystä erilaisten tieteenalojen välillä. Silti luonnontieteet ja humanistis-yhteiskunnalliset tieteet näyttävät edelleen olevan kulttuurisesti varsin etäällä toisistaan (emt., Snow 1993; Hakala ym. 2001).

Ohjelmien avulla on pyritty myös laajentamaan rahoittajayhteistyötä. Koordinaattorit pitivät tätä myönteisenä, mutta yhteistyö ei tässäkään tapauksessa ole ol-

Sisällysluettelo

lut ongelmatonta. Rahoituspohja laajenee ja eri tahojen rahoituksesta voidaan karsia päällekkäisyyksiä, mutta ongelmia on monia: muun muassa rahoittajien erilaiset tutkimusintressit, rahoituskriteerit, päätöksentekotavat ja rahoituksen aikajännteet tuottavat vaikeuksia toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi. Esimerkiksi Suomen Akatemia painottaa rahoituskriteerinä akateemista kompetenssia, kun taas rahoitusyhteistyöhön osallistuva ministeriö saattaa tarkastella hankkeita niiden poliittis-hallinnollisen tai teknologisen relevanssin kannalta. Seurauksena voi olla intressiristiriitoja rahoitettavien hankkeiden suhteen. Tarve kompromisseihin nostaa puolestaan esiin kysymyksiä hankkeiden kiintiöinnistä eri rahoittajien välillä tai jakamisesta toisistaan poikkeaviin teemoihin. Ratkaisuna voivat olla myös samaan ongelma-alueeseen kohdistuvat rinnakkaiset ohjelmat (esim. Akatemian TELE-ohjelma ja sen sisarohjelmat Tekesissä).

Hanketasolla ohjelmat olivat pääosin vastanneet osallistujien odotuksia ja rahoituksella oli ollut useita myönteisiä vaikutuksia etenkin jatkokoulutuksen, julkaisu- ja yhteistyön kannalta. Ohjelmarahoituksen riittävyys oltiin kuitenkin jossain määrin tyytymättömiä. Koska tyytymättömämpiä rahoitukseen olivat ne, joiden odotuksia ohjelma ei täysin vastannut, vastausta voidaan hakea rahoituspäätöksistä. Jos yksittäisten hankkeiden rahoitusta on jouduttu päätöksentekovaiheessa karsimaan, tämä on merkinnyt myös hankkeelle asetettujen tavoitteiden uudelleenmuokkaamista ja karsimista. Laajemmaksi ongelmaksi tämä saattaa muodostua, jos hankkeiden määrää pyritään merkittävästi kasvattamaan yksittäisten projektien rahoitusta leikkaamalla. Koordinaattoreiden mukaan vaarana on tällöin se, että ohjelma muodostuu liian pienistä ja sirpaleisista hankkeista, joista kullakin on liian vähän rahoitusta esimerkiksi toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi.

Samaan ongelmakimppuun liittyy myös rahoituksen kesto. Kolme vuotta pidettiin yleisesti liian lyhyenä rahoitusjaksona etenkin jatkokoulutuksen kannalta. Väitöskirjan laatimiseen ja kouluttautumiseen menee yleensä pidempi aika. Toisaalta on aloja, joilla kehitys on niin nopeaa, että esimerkiksi viisi vuotta on turhan pitkä aika. Rahoituksen kesto voisi joidenkin koordinaattoreiden mielestä harkita eriyttäväksi tutkimusalan ja -aiheen mukaan. Joillakin aloilla kolme vuotta on riittävä aika, joillakin toisilla mielekkään ohjelman läpivieminen kestää pidempään.

Tulokset viittaavat myös siihen, että tutkimus on luonteeltaan pitkäjänteisempää, mikäli hankkeella on myös muuta kuin ohjelmarahoitusta. Jos hankkeella oli ollut ennen ohjelmaa muuta rahoitusta, se ideoitiin muita hankkeita harvemmin tutkimusohjelman innoittamana ja se oli myös näitä integroituneempi yksikön tai tutkimusryhmän muuhun tutkimustyöhön. Toisin sanoen laaja rahoituspohja mahdollisti pitkäjänteisemmän työskentelyn ja ehkä myös paremmat lähtökohdat jatkokoulutukselle, koska aihealueen parissa oli jo ehditty työskennellä aiemmin. Toisaalta on mielenkiintoista, että vain ohjelmarahaa nauttineiden hankkeiden johtajat katsoivat muita useammin, että kolme vuotta on riittävä aika ohjelmakaudelle. Syynä saattaa olla se, että juuri nämä hankkeet olivat muita useammin ohjelman innoittamina laadittuja ja ne myös integroituivat muita heikommin laitoksen tai ryhmän muuhun tutkimustyöhön. Hanke olisi tällöin ollut vain yksittäinen 'ekskursio' sellaisen aihealueen pariin, johon ei ole haluttu panostaa enempää tai johon ei ole saatu muuta rahoitusta.

Sisällysluettelo

Mielenkiintoista on että hankkeiden luonne eriytyy edellä luonnehdituilla ulottuvuuksilla myös tieteenalaryhmittäin. Luonnontieteellisillä aloilla ohjelman ulkopuolista rahoitusta oli humanistis-yhteiskuntatieteellisiä hankkeita enemmän ja ne olivat näitä useammin osa laajempaa hankekokonaisuutta. Tämä on ymmärrettävissä siltä pohjalta, että luonnontieteellisillä aloilla on tarjolla enemmän ulkopuolista rahoitusta, mikä mahdollistaa isompien ja pitkäjänteisempien hankkeiden kehityksen.

Olisiko tästä tehtävä se johtopäätös, että suhteellisen lyhytkestoinen ohjelmärahoitus sopii luonteeltaan paremmin luonnontieteisiin, joissa se 'täydentää' muuta rahoitusta? Vai päinvastoin – olihan uusiin tieteellisiin avauksiin pyrkivä ohjelmärahoitus saanut aikaan uusia tutkimushankkeita nimenomaan humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla? Yksiselitteistä vastausta ei ole. Kysymys on myös ohjelmien lähtökohdista ja tavoitteista: onko ohjelman tausta yhteiskunnallinen vai tieteellinen, haetaanko ymmärrystä yksittäisestä ongelmasta tai ongelmaryppästä vai laajemmasta ilmiöstä? Ohjelman rajaus ja tavoitteet vaikuttavat siihen, miten hankkeet kytkeytyvät laajempiin tutkimuskokonaisuuksiin ja onko niillä yli yksittäisen ohjelman kantavaa uutta tutkimusta luovaa potentiaalia.

Enemmistö hankejohtajista katsoi, että tutkimusohjelmat tukevat tutkimusympäristöjen ja yhteisöjen kehittymistä, edistävät monitieteisyyttä ja vaikuttavat myönteisesti uusien tutkimusalojen kehittymiseen. Niinikään, vaikka rahoitukseen kehtoon oltiinkin tyytymättömiä jatkokoulutuksen kannalta, jatkokoulutustavoitteiden ei katsottu sinänsä olevan ristiriidassa muiden ohjelmatavoitteiden kanssa.

Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin myös kehittämisehdotuksia. Koordinaattorit korostivat tutkijoiden mukaan ottamista jo ohjelman suunnitteluvaiheessa (mikä onkin jo jossain määrin toteutunut Akatemian uusimmissa ohjelmissa) ja ohjelmien selkeämpää teemoittamista. Jotkut pohtivat lisäksi ohjelmien hyötyä ja lisäarvoa aloilla, joilla on jo hyvin toimivat yhteistyöverkostot. Niinikään aiempaa selkeämpää kytkentää tutkijakouluihin pidettiin tärkeänä. Myös ohjelmien koko pohditutti: ne eivät saisi olla liian pieniä tai isoja. Liian pienillä ohjelmilla ei ole vastavaa hyötyä suhteessa panostukseen ja liian suuret ohjelmat saattavat puolestaan hajota teemoiltaan liikaa – niiden koordinointi on myös vaikeaa.

Kansainvälisesti tätä tutkimusta vastaavia selvityksiä ohjelmatoiminnasta on tehty ilmeisen vähän. Hakujen tuloksena löytyi vain muutama verrattavissa oleva tutkimus, ja ne koskevat Norjan tutkimusohjelmia. Norjan tutkimusrahoitusjärjestelmä poikkeaa kuitenkin luonteeltaan suomalaisesta mallista. Vuoteen 1993 asti Norjassa tutkimusrahoituksesta vastasivat erilliset perustutkimuksen, sektoritutkimuksen ja teknis-teollisen tutkimuksen neuvostot, jotka yhdistettiin tutkimusneuvostoksi (forskningsradet). Nykyisin neuvosto on organisoitu kuuteen sektori- ja tieteenalajarat ylittävään tutkimusalueeseen (biotuotanto ja prosessit, teollisuus ja energia, kulttuuri ja yhteiskunta, lääketiede- ja terveys, ympäristö ja kehitys, tiede ja teknologia). Neuvoston poikkisektoraalista luonnetta korostaa se, että sen toimintaa rahoittavat useat ministeriöt, suurimpina kauppa- ja teollisuusministeriö ja opetusministeriö. Neuvoston tutkimusohjelmia luonnehditaan strategisiksi, tavoiteorientoituneiksi ja kestoiltaan rajatuiksi hankkeiksi, joilla pyritään luomaan uutta tietoa

Sisällysluettelo

jollakin rajatulla alueella. Ohjelmat voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: 1) perustutkimusohjelmat, jotka suunnitellaan neuvoston ja tutkijoiden yhteistyönä (grunnforskning), 2) soveltavat tutkimusohjelmat, joilla tuotetaan tietoa poliittista päätöksentekoa tai suunnittelua varten (handlingsrettede) sekä 3) käyttäjien ohjaamat tilaustutkimusohjelmat, jotka suuntautuvat elinkeinoelämään ja joissa käyttäjä rahoittaa tutkimusta ja asettaa ehtoja sille (brukerstyrde)²⁵. Ohjelmamuotoisen tutkimuksen merkitys on kasvanut viime vuosikymmenien kuluessa, ja ohjelmien osuus neuvoston budjetoidusta tutkimusrahoituksesta vuodelle 2002 on noin 40 prosenttia. (<http://www.forskningsradet.no>; Skoie 2000; Ståhle 1996; Smeby 1996; ohjelmien hallinnoinnista ks. myös Hagen & Sjønessen 1998.)

Mathisen (1994) käsittelee väitöskirjassaan norjalaisten tutkimusohjelmien vaikutusta yliopistoissa tehtävään tutkimustyöhön. Erityisenä mielenkiinnon kohteena hänellä on akateemisen itseohjauksen ja ohjelmiin liittyvän ohjauksen välinen mahdollinen ristiriita. Mathisen käyttää kahta toisiaan täydentävää aineistoa. Haastatteluaaineiston pohjalta hän tarkastelee kahta ohjelmaa (n=55): johtamisen, organisoinnin ja hallinnon –ohjelmaa sekä öljyyn ja kaasuun liittynyttä luonnontieteellistä ohjelmaa. Lisäksi Mathisenillä on käytössään 1990-luvun alussa kerätty postikyselyaineisto (n=1815), jossa muiden aiheiden ohella tiedusteltiin vastaajien käsityksiä ohjelmatoiminnan vaikutuksista tutkimustyöhön (mukana kaikki tieteenalaryhmät). Hänen tuloksistaan ilmenee tiivistetysti, että noin kaksi kolmasosaa tutkimukseen osallistuneista tutkijoista piti ohjelmia tieteellisesti uudistavina ja elävöittävinä (vastaajat samaa mieltä tai osin samaa mieltä). Tätä mieltä olivat erityisesti tekniikan alan tutkijat; heitä hieman vähemmän luonnontieteilijät sekä yhteiskuntatieteilijät ja vähiten humanistit. Erityisesti ohjelmarahoitusta saaneet tekniikan alan tutkijat tekivät enemmän yhteistyötä kuin muuta tutkimusrahoitusta nauttivat tutkijat. Samanaikaisesti tekniikan alan tutkijat katsoivat muita useammin, että ohjelmat olivat muuttaneet tutkimusta hyötyorientoituneeseen suuntaan. Sen sijaan kaikista vastaajista vain noin kymmenesosa arvioi ohjelmamuotoisen tutkimuksen vaikuttaneen tutkimuksellisiin prioriteetteihin tai katsoi, että ohjelmamuotoisella tutkimuksella olisi vähemmän tieteellistä arvoa kuin muulla tutkimuksella. Mathisen tuleeikin siihen johtopäätökseen, että ohjelmat eivät heikentäneet tieteen moninaisuutta, vaan tieteen sisäinen dynamiikka pikemminkin vahvistui ohjelmien tuoman lisärahoituksen ja sosiaalisten vaikutusten myötä. (Ks. myös Mathisen 1996.)

Smeby (1996) puolestaan analysoi tilaus- ja ohjelmatutkimuksen vaikutuksia tutkimusongelman valintaan ja tutkimuksen laatuun. Smeby käyttää samoja haastatteluaaineistoja kuin Mathisen, mutta on täydentänyt niitä 28 tutkijahaastattelulla. Hänen mukaansa vain tutkijoiden omiin tavoitteisiin sopimattomat tutkimukset johtivat heikkotasoiseen tutkimukseen. Tutkijayhteisöllä on kuitenkin usein suuri vaikutus ohjelmien profiiliin ja päämääriin, mikä tarkoittaa, että tutkijoiden tavoitteet tulivat huomioiduiksi. Se, miten tilaus- tai ohjelmatutkimukseen suhtauduttiin, vaihteli tieteenaloittain. Esimerkiksi kansantaloustieteessä ja matematiikassa tilaustutkimuksia pidettiin lähinnä selvityksinä, kun taas kliinisessä lääketie-

²⁵Erilaisista rahoitusorganisaatiomalleista ja niiden vaikutuksesta tutkimustyöhön ks. Braun 1998 sekä Benner & Sandström 2000.

Sisällysluettelo

teessä niiden arvioitiin olevan perustutkimusta. Tekniikan alan tutkijat toivat puolestaan esiin, että tilaustutkimukset saattavat olla niin pitkäkestoisia kuin ammatillisesti mielenkiintoisiaakin hankkeita. Tekniikan alan tutkijat suhtautuivat myös muita positiivisemmin ohjelmamuotoiseen rahoitukseen. Smeby arvioi, että ohjelmatutkimuksen laatu ei eronnut oleellisesti perinteisestä tieteellisestä tutkimuksesta, koska sitä harjoittivat enimmäkseen tiedemaailmassa tunnustetut tutkijat. Ohjelmarahoitusta saaneet julkaisivat myös enemmän kuin ulkopuolista rahoitusta vailla olleet tutkijat ja yhtä paljon kuin tutkimusneuvoston vapaata rahoitusta nauttineet tutkijat. Smebyn johtopäätös onkin, että ulkoiset kriteerit eivät peittäneet alleen tieteen sisäisiä kriteereitä, vaikka on myös olemassa ohjelmatutkimusta, jossa ulkoinen relevanssi saattaa sivuuttaa tieteellisen laadun.

Nämä tulokset vastaavat varsin hyvin käsillä olevan selvityksen tuloksia. Ohjelmilla näyttää olleen pikemminkin myönteisiä kuin kielteisiä vaikutuksia tieteen sisäiseen dynamiikkaan – kuten esimerkiksi tutkimusyhteistyöhön, julkaisemiseen ja jatkokoulutukseen. Tutkimusohjelmien lähtökohdat ja arviointikriteerit ovat pääosin akateemisia, ja ne ovat edistäneet ennen muuta perustutkimusta. Vaikka ohjelmat ovat samalla tukeneet myös soveltavaa ja tavoitetutkimusta ja näiden kytkentöjä perustutkimukseen, tätä ei ilmeisesti ole koettu mitenkään negatiivisena asiana. Paljolti on kysymys myös siitä, minkälaisia tavoitteita ja painopisteitä ohjelmille asetetaan ja miten niitä ohjataan ja hallinnoidaan. Mikäli ohjelmat ovat lähtökohtaisesti akateemisia, ne eivät ole ristiriidassa tutkijoiden tavoitteiden ja arvojen kanssa. Toisaalta eräät koordinaattorit katsoivat, että akateemisten kriteerien liiallinen painotus voi estää yhteiskunnallisen relevanssin tavoitteiden toteutumista ohjelmissa.

Smebyn (emt.) tutkimuksesta ilmenee myös, että vanhemmat tutkijat suhtautuivat myönteisemmin ohjelmarahoitukseen kuin nuoremmat, jotka hänen näkemyksensä mukaan vastustavat herkemmin ulkoista ohjausta. Nuorten on kuitenkin usein pakko osallistua tilaus- ja ohjelmatutkimuksiin, koska heillä ei ole muuta vaihtoehtoa. Vanhempien ja nuorempien tutkijoiden mahdollisesti erilaisia suhtautumistapoja ohjelmamuotoiseen tutkimukseen ei ollut mahdollista selvittää tässä tutkimuksessa. Vastaajat ja haastatellut olivat kysymyksenasetteluista johtuen pääosin senioritutkijoita. Kysymys nuorempien tutkijoiden asemasta ohjelmamuotoisessa tutkimuksessa tai laajemmin projektitutkimuksessa on kuitenkin tärkeä – toteutetaanhan suurin osa ohjelmamuotoisesta tutkimuksesta kyselyn tulosten mukaan jatkotutkimusta suorittavien nuorempien tutkijoiden toimesta. Hankkeen ja ohjelman yleisten päämäärien sekä oman väitöskirjahankkeen yhteen nivominen saattaa tuottaa ongelmia, vaikka hankejohtajien mielestä ohjelmatavoitteet eivät olleetkaan ristiriidassa jatkokoulutuksen kanssa. Tämä on nähdäksemme kysymys, jota tulisi lähemmin selvittää. Miten jatkokoulutettavat itse kokevat asemansa ja toimintansa ohjelmamuotoisessa tutkimuksessa? Onko ohjelmatavoitteiden ja väitöskirjahankkeiden välillä jännitteitä? Mitkä ovat keskeiset ongelmat nuorempien tutkijoiden näkökulmasta ja miten ohjelmatoiminta vaikuttaa heidän tutkijanuraansa?

Selvityksessä onkin jouduttu ohittamaan koko joukko kysymyksiä, jotka liittyvät tieteenharjoituksen ruohonjuuritason dynamiikkaan. Voidaan esimerkiksi kysyä,

Sisällysluettelo

kuinka laajoja ovat ohjelmien yhteistyö- ja verkottumisvaikutukset hankkeiden ja tutkimusryhmien tasolla. Hankejohtajat saattavat tavata toisiaan useinkin ja harjoittaa tiedonvaihtoa, mutta mikä on tutkijoiden oma kokemus ja näkemys asiasta? Kuinka intensiivistä yhteistyö todella on ja miten sitä toteutetaan? Mielenkiintoinen kysymys on myös se, miksi joillakin laitoksilla ohjelmahankkeet kytkeytyvät paremmin koko laitoksen tutkimustoimintaan kuin toisilla. Kysymyksiin vastaaminen edellyttää jatkotutkimusta ja erityisesti mikrotason näkökulman esiin nostamista. Tällä selvityksellä on kyetty piirtämään vasta alustava kuva Akatemian tutkimusohjelmatoiminnan merkityksistä ja vaikutuksista.

LÄHTEET

Suomen Akatemia

Focus. Suomen Akatemian sisäinen tietokanta tutkimusohjelmahankkeista.

Suomen tieteen tila ja taso. Katsaus tutkimukseen ja sen toimintaympäristöön Suomessa 1990-luvun lopulla. Toimittaneet: K. Husso, S. Karjalainen & T. Parkkari. Suomen Akatemian julkaisuja 5/00.

Kilpailu ja yhteistyö. Suomen Akatemian tiedepolitiikan linja 1998-2000. Suomen Akatemian julkaisuja 7/98.

Suomen Akatemian linja 2000. Suomen Akatemian julkaisuja 3/00.

Suomen Akatemian ja opetusministeriön välinen tulossopimus vuosille 1999-2000. (www.aka.fi)

Suomen Akatemian tutkimusohjelmat, 2000. (Esite)

Suomen Akatemian vuosikertomukset vuosilta 1993, 1995 ja 1999.

TUKO (1999) Tutkimusohjelmia koordinoiva työryhmä TUKO – Tutkimusohjelmien valmistelu ja hallinnointi Suomen Akatemiassa. Muistio 6.11.1999.

Tutkimusohjelmien web-sivut: www.aka.fi

Muut lähteet

Bauer, H.H. (1990) Barriers Against Interdisciplinarity: Implications for Studies of Science, Technology, and Society (STS), *Science, Technology and Human Values*, 15, 1, 105-119.

Becher, T. (1989) *Academic Tribes and Territories*. Milton Keynes: The Society for Research into Higher Education & Open University Press.

Benner M. & Sandström U. (2000) Institutionalizing the triple helix: research funding and norms in the academic system, *Research Policy*, 29, 291-301.

Braun, D. (1998) The role of funding agencies in the cognitive development of science, *Research Policy*, 27, 807-821.

Calvert, J. (2000) Is there a role for 'basic research' in Mode 2? *VEST*, 13, 3-4, 35-51.

Hagen, A. & Sjonnesen, E. (1998) Organiseringsprogrammer i Norges forskningsråd. Nifu skriftserie 5/98, Oslo.

Sisällysluettelo

Hakala, J. (1998) Internationalisation of science. Views of the scientific elite in Finland". *Science Studies*, 11, 1, 52-74.

Hakala, J. 2002 Internationalisation of research – necessity, duty or waste of time? Academic cultures and profiles of internationalisation. *VEST: Journal for science and technology studies*, 15, 1, 7-32

Hakala, J., Kaukonen, E., Nieminen, M. & Ylijoki, O-H. (2001) *Yliopistollinen tutkimus murroksessa*. Julkaisematon käsikirjoitus.

Howells, J., Nedeva, M. & Georghiou, L. (1998) Industry-Academic Links in the UK. Report 98/70, University of Manchester, PREST.

Immonen, K. (1995) *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla*. Helsinki: Otava.

Katz, J.S. & Martin, B. (1997) What is research collaboration? *Research Policy*, 26, 1-18.

Kaukonen, E. (1997) Science Policy and Research Evaluation Facing the Diversity of Science. Teoksessa Hyvärinen, M. and Pietilä, K. (toim.) *The Institutions We Live By*. Research Institute for Social Sciences, Publications 17/1997. University of Tampere Offset, Tampere.

Klein, J.T. (1990) *Interdisciplinarity: history, theory, and practice*. Detroit, MI Wayne State University Press.

KOTA (2000). KOTA-tietokannan tilastot vuodelta 2000. <http://www.csc.fi/kota/kota.html>.

Kyvik, S & Larsen, I.M. (1997) The exchange of knowledge. A small country in the international research community, *Science Communication*, 18, 238-264.

Luukkonen, T. & Niskanen P. (1998) *Learning Through Collaboration – Finnish participation in EU framework programmes*. VTT Group for Technology Studies, Helsinki University Printing House, Helsinki.

Luukkonen, T. & Hälikkä, S. (2000) *Knowledge Creation and Knowledge Diffusion Networks. Impacts in Finland of the EU's Fourth Framework Programme for Research and Development*. Helsinki, Finnish Secretariat for EU R&D, 1/2000.

Mathisen, W.C. (1994) Universitetsforskarens problemvalg - akademisk autonomi og styring gjennom forskningsprogrammer, Rapport 7/94, Utredningsinstituttet for forskning og hoyere utdanning: Oslo.

Mathisen, W.C. (1996) Research priority areas and research programmes in Norway, *Science and Public Policy*, 23, 4, 251-260.

Sisällysluettelo

Melin, G. (2000) Pragmatism and self-organization. Research collaboration on the individual level, *Research Policy*, 29, 31-40.

Nieminen, M. & Kaukonen, E. (2001) *Universities and R&D networking in a knowledge-based economy. A glance at Finnish developments*. Sitra report series 11. Hakapaino Oy, Helsinki.

Pentikäinen, T. (2000) Economic Evaluation of the Finnish Cluster Programmes. Group for Technology Studies, Working Papers 50/00. VTT, Helsinki.

Peterson, J. & Sharp, M. (1998) *Technology Policy in the European Union*. London and Houndmills: Macmillan Press.

Rappert B., Webster A. & Charles D. (1999) Making sense of diversity and reluctance: academic-industrial relations and intellectual property, *Research Policy*, 28, 873-890.

Skoie, H. (2000) Diversity and identity: the merger of five research councils in Norway, *Science and Public Policy*, 27, 2, 83-96.

Smeby, J-C. (1996) Oppdrags- og programforskning ved universitetene. Konsekvenser for forskernes problemvalg og forskningens kvalitet. Rapport 6/96, Nifu, Oslo.

Snow, C.P. (1993) *The two cultures*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stähle, B. (1996) Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. Forskningspolitiska och forskningsorganitoriska utveclingsbidrag i Danmark, Finland och Norge - med ett svenskt perspektiv. Statens offentliga utredningar 1996: 28, Utbildningsdepartementet, Stockholm.

Tuomaala, E., Raak, S., Kaukonen, E., Laaksonen, J., Nieminen, M. & Berg, P. (2001) Tutkimus- ja teknologiaohjelmatoiminta Suomessa. Teknologia katsaus 105/2001. Tekes, Helsinki.

LIITE 1 Sisällysluettelo

Lomake koskee Suomen Akatemian tutkimusohjelmasta rahoitettua tutkimushankettanne sekä ohjelman toimintaa ja vaikutuksia tutkimustyöhönne. Mikäli teillä on ollut useampia Suomen Akatemian tutkimusohjelmista rahoitettuja hankkeita, valitkaa tutkimustyönne kannalta keskeisin hanke ja vastatkaa kysymyksiin sen osalta. Lopuksi kysymme näkemyksiänne Suomen Akatemian ohjelmatoiminnasta yleensä.

I Taustatiedot

1. Rengastakaa sen tutkimusohjelman numero, johon kuuluvan hankkeen osalta vastaatte lomakkeen kysymyksiin. Mikäli ohjelma on kaksivaiheinen, merkitkää lisäksi rastilla missä vaiheessa/vaiheissa rahoitusta on myönnetty.
 - 1 1990-luvun talouskriisi -tutkimusohjelma
 - 2 Biodiversiteettitutkimusohjelma FIBRE vaihe I vaihe II
 - 3 Kaupunkitutkimusohjelma
 - 4 Molekyyliepidemiologian ja molekyyli evoluution tutkimusohjelma
 - 5 Solubiologian tutkimusohjelma
 - 6 Suomalaisen matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen vuonna 2002 -tutkimusohjelma MALU
 - 7 Tiedon tutkimusohjelma vaihe I vaihe II
 - 8 Tieteen ja tiedepolitiikan tutkimusohjelma
 - 9 Tietoliikenne-elektroniikka -tutkimusohjelma Telectronics
 - 10 Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelma vaihe I vaihe II
 - 11 Väestöryhmien väliset terveys- ja muut hyvinvointierot -tutkimusohjelma
 - 12 Ympäristöterveyden tutkimusohjelma SYTTY
2. Tutkimushanke on
 - 1 päättynyt
 - 2 käynnissä
3. Missä työskentelette/työskentelitte hankkeen aikana?
 - 1 Yliopistossa
 - 2 Teknisessä korkeakoulussa
 - 3 Kauppakorkeakoulussa
 - 4 Taidekorkeakoulussa
 - 5 Yliopistollisessa keskussairaalassa
 - 6 Valtion tutkimuslaitoksessa
 - 7 Yrityksessä
 - 8 Muualla, missä? _____
4. Mikä on/oli asemanne tutkimushankkeessa?
 - 1 Yksittäisen hankkeen tai konsortion osahankkeen vastuullinen johtaja
 - 2 Konsortion vastuullinen johtaja
 - 3 Muu, mikä? _____
5. a) Onko teille myönnetty rahoitusta muista tutkimus- tai teknologiaohjelmista kuin kysymyksessä 1 mainitsemastanne ohjelmasta?
 - 1 Kyllä
 - 2 Ei

Sisällysluettelo

b) Mikäli vastasitte kyllä, merkitkää ohjelmatyypin ja osallistumistenne määrän (poislukien kysymyksessä 1 mainitsemanne ohjelma).

- 1 Suomen Akatemian tutkimusohjelma _____ kertaa
- 2 Tekesin teknologiaohjelma _____ kertaa
- 3 Klusteriohjelma _____ kertaa
- 4 EU:n puiteohjelma _____ kertaa
- 5 Muu, mikä? _____ kertaa

II Tutkimushankkeen rahoitus ja kokoonpano

Lomakkeen seuraavissa osioissa käytetään pääsääntöisesti presens-muotoa huolimatta siitä, että osa hankkeista on jo päättyneitä.

6. a) Kuinka paljon Akatemian tutkimusohjelmaan kuuluvaan tutkimushankkeeseen on myönnetty *ohjelmärahoitusta* (Suomen Akatemia sekä muut ohjelmaa mahdollisesti rahoittaneet tahot)?

Noin _____ mk

- b) Kuinka paljon tälle hankkeelle on myönnetty *muuta rahoitusta*?

Noin _____ mk

- c) Mitkä tahot ovat myöntäneet hankkeelle rahoitusta (ohjelmärahoitus ja muu rahoitus)?

- 1 Suomen Akatemia
- 2 Tekes
- 3 Opetusministeriö
- 4 Muut ministeriöt
- 5 Muu julkinen sektori
- 6 SITRA
- 7 Kotimaiset säätiöt
- 8 Yritykset
- 9 Euroopan unioni
- 10 Muut ulkomaiset rahoittajat
- 11 Muu rahoittaja, mikä? _____

7. a) Arvioikaa hankkeesta rahoitettujen *tutkijatyövuosien* kokonaismäärän.

Noin _____ henkilötyövuotta.

- b) Arvioikaa hankkeen *tutkijatyövuosien* jakautuminen koulutuksen mukaan

väitelleet tutkijat noin _____ %

muut tutkijat noin _____ %

- c) Arvioikaa hankkeen *tutkijatyövuosien* jakautuminen sukupuolen mukaan

naiset noin _____ %

miehet noin _____ %

Sisällysluettelo

8. a) Määritellä hankkeenne keskeiset tieteentutkimusalat: _____

b) Merkitkää lisäksi, mitä tieteentutkimusaloja hankkeenne edustaa seuraavassa tieteentutkimusluokituksessa.

Humanistiset tieteet

- 1 Filosofia
- 2 Kielitieteet
- 3 Taiteiden tutkimus ja kirjallisuus
- 4 Teologia
- 5 Historia ja arkeologia
- 6 Kulttuurien tutkimus

Yhteiskuntatieteet

- 7 Kansantaloustiede
- 8 Liiketaloustiede
- 9 Oikeustiede
- 10 Sosiaalitieteet
- 11 Psykologia
- 12 Kasvatustiede
- 13 Valtio-oppi ja hallintotiede
- 14 Viestintä- ja informaatiotieteet
- 15 Tilastotiede

Lääketieteet ja hoitotiede

- 16 Biolääketieteet
- 17 Kliiniset lääketieteet
- 18 Ravitsemustiede
- 19 Kansanterveystiede
- 20 Hammaslääketiede
- 21 Liikuntatiede
- 22 Farmasia
- 23 Hoitotiede
- 24 Eläinlääketiede

Luonnontieteet

- 25 Matematiikka
- 26 Tietojenkäsittelyoppi
- 27 Fysiikka
- 28 Avaruustieteet ja tähtitiede
- 29 Kemia
- 30 Biologia, ympäristötieteet
- 31 Maantiede
- 32 Geotieteet, meteorologia

Tekniikka

- 33 Arkkitehtuuri
- 34 Rakennus- ja yhdyskuntatekniikka
- 35 Sähkötekniikka
- 36 Energiatekniikka
- 37 Metallurgia- ja kaivannaistekniikka
- 38 Kone- ja valmistustekniikka
- 39 Prosessi- ja materiaalitekniikka
- 40 Teknillinen kemia
- 41 Puunjalostustekniikka
- 42 Biotekniikka ja elintarviketekniikka
- 43 Muu tekniikka

Maatalous- ja metsätieteet

- 44 Maatalous- ja elintarviketieteet
- 45 Metsätieteet

9. a) Merkitkää, mitä tutkimusorganisaatioita hankkeen tutkijat edustavat. Jos hankkeessa on tutkijoita useasta samantyyppisestä organisaatiosta (esim. kahdesta eri yliopistosta), merkitkää myös organisaatioiden lukumäärä.

- 1 Yliopistoa _____
- 2 Teknillistä korkeakoulua _____
- 3 Kauppakorkeakoulua _____
- 4 Taidekorkeakoulua _____
- 5 Yliopistollista keskussairaala _____
- 6 Valtion tutkimuslaitosta _____
- 7 Yritystä _____
- 8 Jotakin muuta organisaatiota, mitä? _____

b) Onko hankkeessa tutkijoita

oman organisaationne muista yksiköistä?	Kyllä ☐	Kuinka monesta? _____	Ei ☐
muilta kuin omalta paikkakunnaltanne?	Kyllä ☐	Kuinka monelta? _____	Ei ☐
ulkomaisista organisaatioista?	Kyllä ☐	Kuinka monesta? _____	Ei ☐

10. Onko hanke osa ohjelmakonsortiotia?

- 1 Kyllä
 - 2 Ei
- Konsortiossa on _____ hanketta (lukumäärä).

Sisällysluettelo

11. a) Onko Suomen Akatemian tutkimusohjelmasta rahoitettu hanke osa muuta laajempaa tutkimuskokonaisuutta?

- 1 Kyllä
- 2 Ei

b) Oliko laajempi tutkimuskokonaisuus käynnissä ennen Suomen Akatemian tutkimusohjelmasta rahoitetun hankkeen alkamista?

- 1 Kyllä Kuinka kauan? _____ vuotta
- 2 Ei

III Tutkimushankkeen toiminta ja tutkimusohjelman vaikutukset tutkimustyöhön

12. Vastatkaa seuraaviin Suomen Akatemian ohjelmasta rahoitettua hankettanne koskeviin kysymyksiin.

	Kyllä	Osin kyllä ja osin ei	Ei
1. Olisiko vastaava hanke toteutunut ilman Akatemian ohjelmärahoitusta?	3	2	1
2. Ideoitiinko hanke Akatemian tutkimusohjelman innoittamana?	3	2	1
3. Onko hankkeeseen ollut helppo löytää päteviä tutkijoita?	3	2	1
4. Onko tutkijoiden vaihtuvuus ollut ongelma hankkeessa?	3	2	1
5. Onko osallistuminen ohjelmaan synnyttänyt tutkimusryhmän tai kasvattanut tutkimusryhmänne kokoa?	3	2	1
6. Onko hanke integroitunut yksikkönne/tutkimusryhmänne muuhun tutkimustyöhön?	3	2	1
7. Onko yksikkönne johto suhtautunut hankkeeseen myönteisesti?	3	2	1
8. Onko yksikön vastuulla olevien yleiskustannusten kattaminen aiheuttanut ongelmia?	3	2	1
9. Ovatko ohjelman tavoitteet olleet mielekkäitä hankkeen näkökulmasta?	3	2	1
10. Onko hanke vastannut odotuksianne ja tavoitteitanne?	3	2	1
11. Onko ohjelmärahoitus ollut riittävää?	3	2	1

13. Hankkeen tutkijat kokoontuvat yhteisiin tapaamisiin

- 1 vähintään kerran viikossa
- 2 vähintään kerran kuukaudessa
- 3 harvemmin kuin kerran kuukaudessa

Sisällysluettelo

14. Missä määrin seuraavat väitteet luonnehtivat hanketta?

	Merkittävässä määrin	Jossain määrin	Ei lainkaan
1. Hankkeessa tehdään perustutkimusta	3	2	1
2. Hankkeessa tehdään soveltavaa tutkimusta	3	2	1
3. Hankkeessa tuotetaan yhteiskunnallisesti hyödynnettävää/sovellettavaa tietoa	3	2	1
4. Hankkeessa tuotetaan kaupallisesti hyödynnettävää/sovellettavaa tietoa	3	2	1
5. Hankkeessa tehdään monitieteistä/tieteidenvälistä tutkimusta	3	2	1

15. Arvioikaa, onko Akatemian tutkimusohjelmaan osallistuminen vaikuttanut tutkimusryhmä-/yhteisönne aktiivisuuteen seuraavilla ulottuvuuksilla.

	Lisääntynyt paljon	Lisääntynyt jonkin verran	Ei vaikutusta	Vähentynyt
1. Perustutkimuksen osuus	4	3	2	1
2. Perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen yhdistäminen	4	3	2	1
3. Tutkimustulosten yhteiskunnallinen hyödyntäminen	4	3	2	1
4. Tulosten kaupallistaminen	4	3	2	1
5. Kotimainen julkaisutoiminta	4	3	2	1
6. Kansainvälinen julkaisutoiminta	4	3	2	1
7. Jatkokoulutus	4	3	2	1
8. Yhteistyö eri tieteenalojen kesken	4	3	2	1
9. Yhteistyö erityyppisten tutkimusorganisaatioiden kesken (esim. yliopisto–valtion tutkimuslaitos)	4	3	2	1
10. Kansainvälinen tutkimusyhteistyö	4	3	2	1
11. Yhteydet tutkimustiedon käyttäjiin	4	3	2	1

16. Jatkuuko hanke ohjelmarahoituksen päätyttyä?

- 1 Hanke jatkuu nykyisessä laajuudessaan tai laajempaan
- 2 Hanke jatkuu nykyistä suppeampana
- 3 Hanketta on tarkoitus jatkaa, mutta rahoitus on epävarma
- 4 Hanke ei jatku

IV Ohjelman hankkeiden välinen yhteistyö

17. a) Onko hankkeellanne ollut yhteistyötä muiden ohjelmaan osallistuvien hankkeiden kanssa ohjelman aikana?

- 1 Kyllä, useiden hankkeiden kanssa (4 tai useamman)
- 2 Kyllä, joidenkin hankkeiden kanssa (1-3)
- 3 Ei

Sisällysluettelo

b) Oliko teillä yhteistyötä näiden tutkimusryhmien kanssa myös *ennen ohjelman alkamista*?

- 1 Kyllä, kaikkien yhteistyökumppaneiden kanssa
- 2 Kyllä, joidenkin kumppaneiden kanssa
- 3 Ei

18. Onko muiden ohjelmahankkeiden kanssa harjoittamanne yhteistyö monitieteisempää kuin muu harjoittamanne tutkimusyhteistyö?

- 1 Kyllä
- 2 Ei

19. Mikäli hankkeenne on osa ohjelmakonsortiota, teettekö yhteistyötä

- 1 lähinnä muiden konsortion hankkeiden kanssa
- 2 yhtä paljon konsortion hankkeiden ja konsortion ulkopuolisten hankkeiden kanssa
- 3 lähinnä konsortion ulkopuolisten hankkeiden kanssa

20. Missä määrin seuraavat tekijät vaikuttivat ohjelman sisäisen yhteistyön aloittamiseen?

	Erittäin paljon merkitystä	Paljon merkitystä	Jonkin verran merkitystä	Ei merkitystä
1. Henkilökohtaiset kontaktit	4	3	2	1
2. Koordinaattorin toiminta yhteistyön syntymiseksi (esim. seminaarit)	4	3	2	1
3. Yhteistyön korostuminen ohjelman tavoitteissa	4	3	2	1
4. Tarve resurssien yhdistämiseen (esim. asiantuntemus, yhteiset laboratorio-tilat)	4	3	2	1
5. Yhteinen tutkimuskohde	4	3	2	1
6. Yhteinen teoreettinen tai metodologinen lähestymistapa	4	3	2	1
7. Muu, mikä? _____	4	3	2	1

21. Missä määrin yhteistyönne koostuu seuraavista yhteistyön muodoista?

	Erittäin paljon	Paljon	Jonkin verran	Ei lainkaan
1. Yleinen tiedon ja kokemusten vaihto	4	3	2	1
2. Tulosten esittely ja vertailu	4	3	2	1
3. Yhteisen aineiston kerääminen	4	3	2	1
4. Teorian/käsitteiden kehittäminen	4	3	2	1
5. Metodien/instrumenttien kehittäminen	4	3	2	1
6. Yhteiset julkaisut	4	3	2	1
7. Jatkokoulutus	4	3	2	1
8. Muu, mikä? _____	4	3	2	1

Sisällysluettelo

22. Pidätkö todennäköisenä, että tämä yhteistyö jatkuu ohjelman jälkeen?

- 1 Kyllä, samassa laajuudessa tai laajempaa kuin ohjelman aikana
- 2 Kyllä, mutta suppeampana kuin ohjelman aikana
- 3 Ei

V Oman tutkimusohjelman toiminta

23. Mitä mieltä olette seuraavista Akatemian tutkimusohjelman toimintaa koskevista väitteistä?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Mahdollisuudet vaikuttaa ohjelman suunnitteluun olivat riittävät	5	4	3	2	1
2. Ohjelman tavoitteenasettelu on selkeä	5	4	3	2	1
3. Mahdollisuudet vaikuttaa ohjelman toimintatapoihin ovat riittävät	5	4	3	2	1
4. Ohjelmaa koordinoidaan riittävästi	5	4	3	2	1
5. Ohjelmassa järjestetyt tilaisuudet ovat hyödyllisiä hankkeellemme	5	4	3	2	1
6. Ohjelman sisäinen tiedotus on riittävää	5	4	3	2	1
7. Ohjelman hankkeet ovat teemoiltaan ja lähestymistavoiltaan liian erilaisia toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi	5	4	3	2	1
8. Ohjelman hankkeet edustavat liian erilaisia tieteenalaja toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi	5	4	3	2	1
9. Ohjelma suuntaa tutkimusryhmämme/-yksikkömme tutkimusta pidemmällä tähtäimellä	5	4	3	2	1
10. Ohjelmaan sisältyy liian vähän kansainvälistä toimintaa	5	4	3	2	1

24. Kommentteja tutkimusohjelmanne toiminnasta (esim. ohjelman rakenne, tavoitteet, koordinaatio, yhteistyö):

Sisällysluettelo

VI Suomen Akatemian tutkimusohjelmien toiminta yleensä

25. Mitä mieltä olette seuraavista Suomen Akatemian ohjelmatoimintaa koskevista väitteistä?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Tutkimusohjelmärahoituksen osuus Suomen Akatemian tutkimusrahoituksesta (n. 25 %) on liian pieni	5	4	3	2	1
2. Ohjelmat edistävät tutkimusympäristöjen ja -yhteisöjen kehittymistä	5	4	3	2	1
3. Ohjelmat eivät synnytä aitoa tutkimusyhteistyötä	5	4	3	2	1
4. Ohjelmat ovat hyvä tapa edistää monitieteisyyttä ja tieteidenvälisyyttä	5	4	3	2	1
5. Ohjelmat suuntaavat tutkimusta hyödynnettävään tutkimukseen	5	4	3	2	1
6. Ohjelmat mahdollistavat perustutkimuksen kehittämisen	5	4	3	2	1
7. Ohjelmat vaikuttavat myönteisesti uusien tutkimus- ja tieteenalojen kehittymiseen	5	4	3	2	1
8. Jatkokoulutustavoitteet ovat ristiriidassa muiden ohjelmatavoitteiden kanssa	5	4	3	2	1
9. Ohjelmat ovat hyvä keino kouluttaa asiantuntijoita hallinnon ja elinkeinoelämän tarpeisiin	5	4	3	2	1
10. Ohjelmatoiminta lisää tutkimuksen kansainvälisyyttä	5	4	3	2	1
11. Kolme vuotta on riittävä aika yhdelle ohjelmakaudelle	5	4	3	2	1
12. Ohjelma-arvioinnit ovat tarpeettomia tutkimustyön näkökulmasta	5	4	3	2	1

26. Miten ohjelmatoimintaa voitaisiin kehittää?

27. Kommentteja kyselystä ja sen aiheista:

Kiitokset vaivannäöstänne!

Sisällysluettelo

LIITE 2

Haastatellut asiantuntijat ohjelmittain

1990-luvun talouskriisi-tutkimusohjelma (1998-2001)	Koordinaattori Jaakko Kiander	Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki
Biodiversiteettitutkimusohjelma FIBRE (1997-2002)	Tieteellinen sihteeri Marja Vieno	Turun yliopisto
Kaupunkitutkimusohjelma (1998-2000)	Koordinaattori Harri Andersson	Turun yliopisto
Molekyyliepidemiologian ja molekyyli-evoluution tutkimusohjelma (1997-1999)	Koordinaattori Kati Elima	Turun yliopisto
Solubiologian tutkimusohjelma (1998-2000)	Koordinaattori Kati Elima	Turun yliopisto
Suomalaisten matematiikan ja luonnon-tieteiden osaaminen vuonna 2002 -tutkimusohjelma (MALU 2002) (1998-2000)	Tiedesihteeri Pentti Pulkkinen	Suomen Akatemia
Tiedon tutkimusohjelma (1996-2001)	Vastaava koordinaattori Eero Pantzar	Tampereen yliopisto
Tieteen ja tiedepolitiikan tutkimus-ohjelma (1996-1999)	Koordinaattori Karl-Erik Michelsen	Helsingin yliopisto
Tietoliikenne-elektroniikka -tutkimus-ohjelma Telectronics (1998-2000)	Koordinaattori/ohjelma -johtaja Jukka Rantala	Nokia Research Center, Helsinki
Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimus-ohjelma (1994-2000)	Koordinaattori Markku Kangaspuro	Helsingin yliopisto
Väestöryhmien väliset terveys- ja muut hyvinvointierot –tutkimusohjelma (TERO) (1998-2000)	Koordinaattori Eero Lahelma Avustava koordinaattori Eva Roos	Helsingin yliopisto
Ympäristöterveyden tutkimusohjelma (SYTTY) (1998-2001)	Ohjelmajohtaja Jouko Tuomisto Koordinaattori FT Soile Juuti	Kansanterveyslaitos, Kuopio

LIITE 3

Kysymysrunko koordinaattoreille

A Koordinaation käytännön järjestelyt

1. Mikä on tehtäväkuvasi (koordinaattorina)?
2. Onko käytössä ollut apuhenkilökuntaa, heidän tehtäväkuvansa?
3. Onko koordinaatioon osoitettu rahoitus ollut riittävää?

B Ohjelmakokonaisuuden syntyminen

1. Miksi ohjelma päätettiin käynnistää?
2. Miten teemoja täsmennettiin?
3. Miten ohjelmarahoitus järjestettiin?

C Tavoitteenasettelu

1. Mitä tavoitteita ohjelmalle on asetettu? Miksi?
2. Millaisia eroja on ohjelman toimeenpanijoiden, rahoittajien ja suorittajien ohjelmalle asettamissa tavoitteissa?
3. Onko yritysten ja tutkimuslaitosten osallistumiselle ohjelmaan määritelty omia tavoitteita?
4. Miten arvioisit ohjelman tavoitteita?
5. Miten tavoitteet ovat mielestäni tulevat toteutumaan?

D Ohjelman organisaatio ja toiminta

1. Onko ohjelma (rahallisesti) sopivan kokoinen ja sopivan pituinen?
2. Ohjelman rakenne: millaisia projekteja on saatu ohjelmaan? Miten ohjelman hakuprosessi toimi?
3. Onko rahoittajayhteistyö ollut onnistunutta?
4. Millaista (yhteistä) toimintaa ohjelmatasolla on ollut?
5. Millaista yhteistyötä/vuorovaikutusta on ohjelman johdon ja projektien välillä?
6. Millaista yhteistyötä on ollut muiden ohjelmien ja koordinaattorien kanssa?
7. Millaista yhteistyötä on ollut päättäjien, hyödyntäjien ja kansalaisten kanssa, tiedotusvälineiden jne. kanssa?
8. Millaista yhteistyötä on ollut yritysten kanssa?
9. Millaista yhteistyötä on syntynyt projektien välille (konsortiot)?
10. Oletko tyytyväinen ohjelman tuloksiin? Mitä vaikutuksia ohjelmalla on?
11. Miten ohjelma on toiminut 'ohjelmana'? Millaista 'lisäarvoa' ohjelma-muotoisuudella on saavutettu?
12. Onko ohjelmatoiminnassa ollut ongelmia? Millaisia?
13. Mihin asioihin voit itse koordinaattorina vaikuttaa ja mihin olet vaikuttanut?
14. Kuinka (ohjelman) toimintaa voitaisiin kehittää edelleen?

Sisällysluettelo

E Arviointi

1. Arvioidaanko ohjelmakokonaisuus?
2. Millainen arviointi tehdään ja milloin?
3. Mitä mieltä olet arvioinnin merkityksestä?
4. Mihin arviointi kannattaisi kohdistaa?
5. Mikäli ohjelma on arvioitu: Mitä mieltä olet ohjelman arvioinnin toteutuksesta ja merkityksestä? Olivatko arviointikriteerit järkeviä?

F Yleensä ohjelmien toiminnasta

1. Mitä mieltä olet yleensä ohjelmatoiminnasta ja ohjelmien tavoitteista?
2. Ohjelmatoiminnan hyvät ja huonot puolet?
3. Mitä yleisellä tasolla pitäisi tehdä/muuttaa? Miten ohjelmatoimintaa voitaisiin kehittää?

Akatemian tutkimusohjelmista on muodostunut yksi tiedepolitiikan keskeisistä välineistä. Tutkimusohjelmille on asetettu sekä perustutkimuksellisia että yhteiskuntapoliittisia tavoitteita. Ohjelmilla on muun muassa koottu tutkimushankkeita suuremmiksi kokonaisuuksiksi, lisätty kansainvälistä ja tieteidenvälistä yhteistyötä sekä suunnattu rahoitusta panostusta tarvitseville tutkimusaloille.

Tutkimuksessa tarkastellaan Suomen Akatemian tutkimusohjelmia ja niiden vaikutuksia tutkimuskäytäntöihin. Samalla pohditaan ohjelmien onnistumista tutkimushankkeiden johtajien ja ohjelmien koordinaattorien näkökulmista.

ISBN 951-715-436-4 (print)
ISBN 951-715-437-2 (pdf)
ISSN 0358-9153

Tilaukset:
Suomen Akatemia
PL 99, 00501 Helsinki
p. (09) 7748 8346,
f. (09) 7748 8372
viestinta@aka.fi
www.aka.fi